

**Eminentissimi Ac Reverendissimi Domini, D. Joannis
Baptistæ, Cardinalis De Luca, Theatrum Veritatis Et
Justitiæ, Sive Decisivi Discursus**

Ad Veritatem Editi In Forensibus Controversiis, Canonicis & Civilibus, in
quibus in Urbe Advocatus, pro una partium scripsit, vel Consultus
respondit ; Cum Indicibus Argumentorum, Causarum ac Rerum
luculentissimis. Opus Tam Judicibus, Quam Causarum Patronis, atque
omnibus in utroque Foro ...

Tractatus Primi Pars I. de Usuris, & interesse, Pars II. de Cambiis, Pars III.
de Censibus, Pars IV. de Societatibus Officiorum

**Luca, Giovanni Battista de
Coloniae Agrippinae, 1691**

De Cambiis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-74112](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-74112)

(1)

DE CAMBIIS

DISCURSUS I.

ROMANA CAMBIORUM

P R O
HÆREDITATE PHILIPPI VALENTIS,
C U M
MARCHIONE MARCELLO RAIMUNDO

Casus disputatus in Rota & decisus ut infra.

De cambijs platealibus an valeant, ubi circulata, seu continuata sint de plateis ad plateas absque mixtura nundinarum, & in quo differant à nundinalibus; Qua occasione agitur de cambiolorum origine, introductione, natura & continuatione.
Et quatenus cambia, præsertim platealia sint excessiva, redolentia magnum damnum debitoris, & respectivè lucrum creditoris, An ex hoc remaneant invalida & usuraria, vel potius sit locus eorum reductioni, seu moderatiõni.

S U M M A R I U M.

- 1 **F**Acti series.
- 2 Decisiones cause.
- 3 De punctis, seu inspectionibus disputatis.
- 4 De impugnatione cambiolorum platealium, eorumque differentia à nundinalibus.
- 5 Quod constitutio Pij V. pariformiter tractet platealia, & nundinalia.
- 6 Quod platealia sint magis licita, quàm nundinalia.
- 7 De origine & introductione cambiolorum platealium.
- 8 Nundina cambiatoria in Italia quando introducta sint.
- 9 De Doctoribus antiquis loquentibus de cambio locali, seu plateali.
- 10 Cambium plateale magis necessarium est, quàm nundinale.
- 11 De realitate concurrente tam in platealibus, quàm in nundinalibus, & de scutis marcharum.
- 12 De causa introductionis cambi per nundinas.
- 13 Continuatio, seu circulatio ita prohibita est in platealibus, ac nundinalibus.
- 14 Quomodo intelligatur hæc prohibitio, & que dicatur continuatio prohibita.
- 15 De recurfa an sit prohibita & quando.
- 16 De ratione discrepaniæ inter Juristas & forenses, ac Theologos seu Morales.
- 17 Quando cambium plateale sit suspectum de usura, & de cambijs regularibus & irregularibus.
- 18 In bilancijs nundinarum non adnotantur cambia cum se ipso.
- 19 An possibilis, seu facilis suppositio spacciorum cum antedatis reddat illicita cambia platealia.
- 20 Ubi intersuria, seu usura sunt nimium excessiva, actus redditur in totum usurarius & nullus.
- 21 De Decisione Sac. Consilii Neapolitani super invaliditate cambiolorum platealium.
Card. de Luca de Cambijs.

- 22 Quando dicatur adesse magnus excessus importans lesionem anormissimam.
- 23 Quod in cambijs regularibus non intrent termini lesionis & excessus, & responderetur ad dictam decisionem Sac. Consilii Neapolitani.
- 24 Quando contra actus et actum temporis, vel ex alio accidenti efficitur nimium injustus & iniquus reducendus est ad justitiam & aequitatem.
- 25 Mandatarius adhibere debet bonam fidem pro mandante, & quam culpam præferat.
- 26 Declaratur ut non procedat in mandatario in rem propriam.
- 27 In actibus spectatur initium, non quod casus deinde præberit.

DISCURSUS I.

SEQUITUR ad instantiam creditorum Pauli & Nicolai de Monaldensibus per Congregationem Baronum in vim constit. 41. Clementis VIII., ac expositis venalibus castris, Montis Callvelli, Alviani, Attigliani & Podij juxta seriem, de qua sub titulo de feudis ad materiam Bullæ Baronum discursu 77. cum pluribus seq., eisque licitatis per Marchionem Marcellum Raimundum pro pretio æstimando ad rationem fructuum; Cum ad eisdem Bullæ præscriptum, licitator exhibere deberet cedulam bancariam alicujus probati in Urbe mercatoris; Hinc illam obtinuit à Philippo Valente in summa scutorum 230. m. sub conventionione mercedis taxatæ in annuis scutis 500., Verùm opponentibus creditoribus de præfata cedulæ insufficientia ob prætensum castrorum valorem in longe majori summa, aliam Philippus concepit cedulam indefinitam pro toto pretio, quod à perito declaratum fuit scutorum 353. m., nulla in hac secunda facta conventionione, vel taxa mercedis, & cum consueto pacto in utraque adjecto, ut in eventum in quem casus cogoretur aliquam summam solvere, posset eam absq; aliqua interpellatione à quibuscumque, etiam

A

etiam

etiam à seipso accipere ad cambium & recambium per quascumque nundinas, plateas, & mundi partes, atque ita continuare usque ad effectivam solutionem. Cum autem illinc ad breve tempus emptor prædictus ob quoddam prætextum dicitur bannum capitale passus esset, unde campfor quosdam pecuniarum summas in vim cedule solvere coactus fuit, Hinc in vim dicti pacti eas posuit sub cambijs cum seipso ejusque ratione bancaria, prius inter Urbem & Civitatem Neapolis, deinde verò ob superventa impedimenta revolutionum popularium, inter Urbem & Civitatem Veneriarum, cum qua multorum annorum spatium continuatum fuit; Cumque ad plures annos ad instantiam creditorum ejusdem emptoris, per eandem Congregationem Baronum castra prædicta ad formam dictæ Bullæ vendita fuissent, atque in pretio depositato efformatus esset creditorum concursus, inter quos fuit hæreditas præfati Philippi interim defuncti pro dictis summis solutis una cum cambijs & recambijs magnam summam constituentibus; Opponentibus alijs creditoribus de dictorum cambiorum invaliditate, vel excessu, Congregatio Baronum, juxta ejus summarij modum procedendi provisionaliter, & absque partium præjudicio decrevit deliberari Valenti summas debitas ad rationem cambiorum nundinalium; Verùm huic provisionali decreto non acquiescentibus alijs creditoribus, eisque, ac etiam ipso Marchione Raimundo interim in gratiam restituto, Signaturam gratiæ ad euntibus, commissa fuit causa appellationis in Rota coram Verospijs cum clausula translativa, si quid exequendum, unde assumpta disputatione dubij ex eodem rescritto resultantis, *Ammandatum esse exequendum*, illoque proposito sub die 14. Junij 1660., resolutum fuit affirmativè, dictaque resolutio confirmata 10. Martij, & 14. Decembris 1662. & 28. Januarij 1664., in quibus posterioribus decisionibus, habita acerrima disputatione, ancambia platealia valeant & debeantur, pro validitate judicatum fuit, cum eorum moderatone, seu reductione ad limites nundinalium, ita tamen, quod debitor solvere deberet pecuniam liberam, sin minus supplere id, quod importaret vinculi æstimatio, unde propterea valutatis locis montium habitis, in quæ pretium castorum investitur erat, ob consuetum vinculum eis adjectum, ad rationem scut 60. pro quolibet relaxatum fuit mandatum pro summis debitis; Verùm neque dicto Raimundo acquiescente, denuoque ad eundem eandem Signaturam gratiæ, per istam iterum rescriptum fuit de appellatione in Rota coram Priolo cum eadem clausula, si quid exequendum; Atque proposito dubio sub die 11. Januarij 1669., ob difficultates habitas super validitate prioris mandati relaxati per Verospium, ex eo quod in actis producta non essent aliqua spaccia, ex integro responsum fuit mandatum esse relaxandum pro ea residuali summa, quam cambia importarent, approbando in omnibus præcedentes resolutiones, tam circa validitatem cambiorum platealium, quam circa eorum moderationes ad limites nundinalium, dilata resolutione circa aliam crediti partitam resultantem à diminutione pretij locorum montium haborum ratione vinculi, ob difficultates de super habitas, dictaque resolutio confirmata fuit sub die 17. Junij 1669. coram Bourlemon. subrogato, & in hoc statu causa reperitur.

In hujusmodi igitur multiplicibus disputationibus habitis in Congregatione Baronum, in signatura gratiæ, & in Rota, plures fuerunt puncti,

seu articuli tractati; Primò nempe & principaliter, super valida, & invalida continuatione; seu circulatione cambiorum per solas plateas absque mixtura nundinarum. Secundò, quatenus generaliter & in abstracto valida essent, stante quod detegerentur valdè excessiva, ita in aliquibus annis, juxta debitoris prætextum, importarent scuta circiter 40. pro centenarij, juxta assertionem autem creditoris, facta annorum peræquatione, importarent pro toto tempore ad rationem 19. pro centenarij, vel parum plus, An ob dictum magnum excessum remanerent in valida & usuraria, vel potius locus esset dictæ moderationi; Tertio, an potuisset campfor pro pecunijs solutis in vim cedule ad formam pacti ponere debitorem sub cambijs absque interpellatione; Quarto, an dictum mandatum, seu facultas cambiandi expirasset, per mortem naturalem creditoris, vel per mortem civilem debitoris ex banno capitali resultantem; Quintò circa eorum dem cambiorum defectum, ex eo quod correspondens non esset publicis bancheis, neque tractarum implementum sequutum esset per bancum publicum; Sextò, circa libertatem pecuniæ, & an à summa debita & respectivè soluta in locis montium vinculis, deducendum esset id quod vinculum minuit de valore, & de alijs; De primo autem, & secundo puncto utpotè principioribus agitur in hoc discursu de reliquis verò d. se.

Quatenus igitur pertinet ad primum, super validitate cambiorum platealium, eorumque continuatione, seu circulatione per solas plateas absque mixtura nundinarum; Scribentes pro Raimundo debitore, inter quos ex juristis erat idem Turre, adhuc vivens auctor tractatus de cambijs, pro majori autem parte erant Theologi, seu invaliditate magnum fundamentum constituebant in auctoritate ejusdem Turre in adnotationibus ad decisionem 4. trigessimam tertiam Rota insertam post dictum ejus tractatum, ubi advertitur, continuationem cambiorum rectè pari posse, vel de nundinis ad nundinas, vel de nundinis ad plateas, & econtrà, non autem per solas plateas absque mixtura nundinarum, atque in hac auctoritate insisterent juristæ; Theologi autem ulterius progrediendo, ponderabant plura inconvenientia, quæ in hujusmodi cambijs platealibus dari possunt. Primò scilicet, quod ita pro libito callidi sceneratoris vices, ac trices in anno & ultra cambiari posset cum ingenti lucro creditoris, & respectivè damno debitoris, quod in nundinis non procedit, cum sit præfinitus numerus quatuor nundinarum pro quolibet anno; Secundo circa fraudes, quæ fieri possunt in pretio, seu valore cambiorum, ac etiam in confixione & falsitate spacciorum, quorum neutrum sequi potest in nundinis, ubi pretia uniformia à publico foro taxantur, ac etiam per publicos Confules, seu officiales adnotantur omne tractatæ, omniaque spaccia in eo singularum nundinarum calculo, qui inter negotiatores dicitur *bilancio di fiera*. Et tertio quod in sensu ferè omnium moralium, ac etiam ex juristis *Merenda & Leotardi*, cambia per plateas sustineri debent pro prima vice, reliquæ autem successivè continuationes seu circulationes continent merù figmentum, ac palliur: usurarum, dum creditores sunt certi de inani litterarum reddito, ac tractarum non implemento, ideoque totum est figmentum, & nudum pallium absque realitate pro essentiali requisito desiderata per *Const. 118. Pij V.* quæ est materiæ cambiatorij norma & magistra, atque super his longissimas informationes, ac penè volumina retexebant, in ultimis præsertim binis

binis disputationibus habitis in Signatura gratiæ, nimum pungendo Rotæ decisiones super hujusmodi cambiorum validitate ut supra editas coram Verofpfo.

Scribens pro creditore, reflectendo etiam solam veritatem, atque istius sensu retento, dicebam figmentum potius consistere in hujusmodi præsentia invaliditate cambiorum platealium, dum iidem scribentes, præsupposita existentia litterarum, seu spacciorum, quæ ad formam dictæ Pianæ constitutionis in utraque cambiorum specie omninò necessaria est, admittebant validam continuationem, seu circulationem nundinalium, cum posita istorum validitate, nulla penitus subesse videretur ratio, cur una species valida, & altera invalida censenda esset.

Ad quod probandum, ultra auctoritates à me ac alijs pro hac parte scribentibus deductas, & reatas in eisdem decisionibus Rotalibus, ponderabam eandem Pianam constitutionem pariformiter & absque aliqua differentia disponere de nundinis, ac plateis, Quinimò expressè supponere adesse regiones, seu provincias & loca, in quibus nullæ celebrantur nundinæ, undè cambia per solas plateas, seu loca exerceri contingat, ut in §. 2. ibi, *neque realia cambia alijs quam pro primis nundinis, ubi illa celebrantur, ubi vero non celebrantur, pro primis terminis* &c. *abusu illo rejecto cambia pro secundis & deinceps nundinis sive terminis exercendi, & sic alternativè loquitur de nundinis & plateis eodem themate retento absque aliqua profus differentia, undè cum habeamus legem hujusmodi cambiorum species indefinite exæquantem, non videtur cuiquam fundamento hujusmodi excogitata differentia innixa sit,*

Præterea magis ab alto materiam reassumendo, dicebam quod in concursu hujusmodi specierum, magis valida & canonica reputanda sunt platealia, quam nundinalia, ita ut de istis potius quam de illis dubitandi occasio superfit, cum tam inspecta antiquitate, seu origine, quam etiam Reipublicæ & commercij necessitate, vel commoditate, ac etiam actus realitate, minori que alienatione à fictionibus & mendacijs, absque dubio potior sit conditio platealium, quam nundinalium.

Attenta siquidem antiquitate, seu origine & introductione, adhuc sub iudice lis est, an hujusmodi cambia localia per litteras de Civitate ad Civitatem, vel de provincia ad provinciam, cognita & usitata essent temporibus Romanorum, eorumque imperio in his præsertim occidentalibus partibus durante. Aliquibus affirmantibus, Aliis verò magis comuniter negantibus, istumq; cambiorum usum referentibus commercij necessitati post seissum in Italia, alijsque partibus occidentalibus dictum Romanum Imperium, quando ob tot barbarorum incurfiones, pluriumque dominiorum diversitates practicabilis non erat transmissio pecuniarum de loco ad locum, minusq; communicatio mercium & victualium. Tum ob nimiam monetarum diversitatem, tum etiam ob pericula evidentia in itinere ut advertit idem Turre d. *eius tract. de cambijs disput. 1. q. 4. n. 20 cum seq;* Et sic ista introductio fuit antiqua per plura sæcula priusquam, præsertim in Italia, haberetur usus hujusmodi nundinarum cambiatarum, quas hodie in Italia habemus introductas per Januenses de anno 1577. ex testimonio ejusdem Turre ubi supra n. 40, dum de dicto cambio litterario & locali, cum certo præsupposito validitatis loquuntur Bald. in l. 2. Co. de usuris rei iudicata n. 2. & in l. 3. Cod. de exercis.

Card. de Luca de Cambijs

actio. & in rubr. Cod. de constituta pecunia num. 1., ubi de cambio à Civitate Perusina ad illam Neapolis de quo etiam Petrus de Ubaldis in tract. de duobus fratribus p. 5. nu. 34. Calderin. conf. 11 de usuris, ubi de cambio à Civitate Januæ ad illam Alexandriæ Laurent. de Rodolphis in cap. consuluit par. 2. q. 26. nu. 8. & par. 3. nu. 1. inter tract. magnos 10. 7. fol. 22. à ter. & 37. ubi de cambio inter Venetias & Florentiam, Antonius de Rosellis de usuris nu. 60. ubi de cambio à Venetijs ad Flandriam & Angliam d. 10. 7. fol. 68. à ter. Hieronym. Lucen. de cambijs vers. sequitur alius terminus il secondo nu. 7. & seq. inter dictos tractat. tom. 6. fol. 409. à ter. ubi n. 20. exemplificat à Civitate Luccæ ad illam Venetiarum, & nu. 24. exemplificat à Mediolano ad Lugdunum, & generaliter de hujusmodi cambijs localibus, priusquam in Italia dictus usus platealium introduceretur Roman. conf. 94. nu. 1. & conf. 114. nu. 4. & melius conf. 238. nu. 6. & 9. Alex. conf. 61 nu. 13. lib. 2. Decius conf. 562. in princ. Salicet in auth. ad hæc nu. 10. in princ. q. 11. C. de usuris jas. in l. cunctos populos Cod. de summa Trinitate in prima lectur. num. 64. & in 2. lectur. a nu. 39. Joannes de Anania in cap. fin. de usuris nu. 46., & cæteri, qui scripserunt ante dictam introductionem nundinalium per plura sæcula, ac etiam ante editionem Constitutionis Pianæ, & post eam omnes pariformiter loquuntur indefinite de utraque specie præsertim Scacc. hoc tract. §. 1. q. 7. par. 1. num. 41. cum seq. Gair. de credito cap. 2. tit. 7. num. 1305. cum seq. Rota d. dec. 33. post Turr. & cæteri.

Igitur ex præmissis patet, inspecta origine & antiquitate, usum platealium magis habitum fuisse; Idemque inspecta necessitate commercij, quod necessarium est inter Civitates & provincias ob communicationem mercium & victualium, nulla verò necessitas ita præcisa urget, ut habeantur hujusmodi nundinæ pro cambiorum usu principaliter introductæ, & sine quibus Italia vixit per tot antecedentia sæcula, in quibus solum habitus fuit usus illarum nundinarum, quas vulgò *mercatores* dicimus, & de quibus habetur actum *sub tit. de Regalibus*, non autem hujusmodi nundinarum cambiatarum, cum apud antiquiores, aliqua solum rara mentio habeatur illorum cambiorum, quæ fieri solebant per nundinas Lugduni & Bisuntii.

Accedit etiam major realitas, quoniam cambia platealia exercentur mediantibus scutis auri veris, cum quibus tanquam moneta ubique expendibili, atque habente ubique pretium ferè uniforme, tanquam per æquivalentiam commutantur diversæ monetæ unius provincie, seu principatus cum illis alterius; & sic cum realitate, ac absque aliqua fictione; Secus autem in nundinalibus, quæ exercentur mediante quadam moneta imaginaria nuncupata *scutorum marcarum* forsan ultrata in dictis nundinis antiquioribus Lugduni & Bisuntii, dum hanc terminum scutorum marcarum inter antiquiores invenio solum apud Hieronymum Lucensem loco supra citato inter tract. magnos modernos tom. 6. fol. 409. à tergo, undè intrat fictio continens mendacium, quamvis non peccaminosum, quod scilicet monetam regionis convertere prius oportet in scutos auri nuncupatos *stamparum*, qui currunt in cambijs platealibus, ac deindè isti convertuntur in scutos marcarum, non existentes in rerum natura, igitur profus vanum est dicere, quod magis licitus censeri debeat actus continens figmentum, ac majorem circuitum, quam actus qui sine aliqua fictione exercetur per veritatem.

12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

Scribentes in contrarium, tam Juristæ, quam Theologi, agnoscens præmissa nimium ad evidentiam convincere, replicabant in fectionem cambiorum platealium non esse generaliter & indefinitè intelligendam, cum primum cambium, quod ita realiter per litteras fiat ad effectum transportandi in monetam de loco ad locum, sit absque dubio licitum & necessarium, sed dicebant in fectionem consistere in continuatione, seu circulatione continente nudum figmentum; Veram hæc videbatur replicatio omni fundamento destituta, quoniam eadem ratio ad amissim absque imaginabili differentia urget in altero cambio nundinalium, dum juxta ejus originem, seu introductionem cambium litterarium per nundinas, tam ratione diversitatis monetarum, quam ratione periculi, verè & realiter introductum fuit pro prima vice ad effectum habendi pecuniam numeratam in nundinis pro emendis ibi mercibus, vel animalibus, ista verò continuatio, seu circulatio introducta ex causa negotiationis, ita continet figmentum in una specie, ac in altera absque aliqua differentia; Hinc proinde pariformiter per dictam Pianam Constitutionem in una, vel altera specie continuatio prohibita fuit, & cum eodem præsupposito indefinitæ prohibitionis continuationis in utraque specie procedunt omnes Juristæ & Morales, ideoque hæc differentia nullum habet fundamentum, quoniam, vel utrumque cambium debet esse infectum, vel utrumque validum.

Aquivocum autem, in quod inciderunt aliqui scribentes, qui subjectæ materiæ peritiam non habentes, solùmque transcribendo antiquiores, damnant hujusmodi continuationes, seu circulationes, illas vocantes mera figmentum ad fraudandas usuras, consistit in eo, quod terminum continuationis accipiunt de facto, non autem de jure, quod scilicet de una platea ad alteram, vel de una feria ad alteram eadem pecunia per plures annos sub cambijs giret; Verùm hoc est æquivocum clarum, bene tamen dilucidatum per Rot. dec. 304. n. 3. p. 4. rec. & in Romana pecuniaria, seu cambiorum 10. Junij 1616. coram Sacro. impress. post Spadam conf. 267. l. 2. n. 28. & se. & demum moderentiori tempore in Romana, seu Januen. cambij. 26. Junij 1652. coram Bichio dec. 290. n. 7. & 8. par. 11. rec. cum quibus proceditur in hujus causæ decisionibus, præsertim in illa 10. Martij 1662. coram Verospio, & in altera 11. Januarij 1669. Priolo, quod scilicet continuatio, quæ in verbis prohibita est per dictam Pianam constitutionem, est illa, quæ sequatur ex necessitate conventionis, quia nempe debitor volens, admitti non possit ad solvendum debitum, seu ad implendam tractam in primis nundinis, sive primis terminis, sed cogatur in virus continuare per nundinas, vel terminos sequentes; Secus autem ista libertate accedente, quoniam tunc impletur illud primum cambium, illaque tracta habet suum effectum à correspondenti, cum illo termino qui dicitur *recurfa*; Deinde verò pro reimbursemente formatur recambium, quod dicitur cambium omnino novum, & ex integro, itaut quidquid sit in foro interno, & quoad intentionem, de qua ad solum Deum inspicere pertinet; Quatenus concernit forum externum, tot censentur novi contractus, novaque cambia ex integro, quot sunt nundinæ, seu termini.

Atque si attendere volumus in verbis DD. hujusmodi circulationes damnantes tanquam mera figmentum, ut sunt præsertim Justinianus de cambijs. quest. 4. latè Merenda in ejus tractatu de

cambio nundinali, & Leotar cum eo procedens q. 26. & in appendice ad quest. 89. in fine operis post quest. 100. pariformiter loquuntur de plateali, ac nundinali, quoniam istud magis percutiunt, sed reverà est æquivocum, in quod de facili incurunt scholastici ac alij, qui cum sola lectura librorum absque peritia fori & negotiorum in magnis Civitatibus & emporiis de his materijs tractant.

Occasione autem hujus replicationis, idem scribentes in contrarium, præsertim Morales divagantur circa prohibitam recurfam, cum quæ creatur recambium juxta sensum Soti de justitia & jure lib. 6. q. 10. art. 1. Comitul lib. 3. moral. q. 15. Duard. de cambijs §. 1. q. 42. num. 35. Leotar. d. q. 26. num. 1. cum seq. Sed de ista opinione Soti dubitavit Navarra conf. 31. lib. 5. de usuris, cujus opinio magis recepta est, ubi præsertim agitur de cambijs cum seipso, ut per Scacc. de cambijs q. 6. glof. 1. n. 4. & seq. Gai. de credito ca. 2. tit. 7. num. 1393. cum seq., & his adhærere videtur Rota apud Merlin. dec. 636. num. 1.; Sive recipienda est distinctio tradita per Lugo de just. & jur. tom. 2. disp. 28. section. 7. à nu. 87., cum quo pertransit Giballin. de usuris lib. 5. cap. 1. art. 9. §. 2. ad finem; Quod scilicet aut correspondens habet proprias, vel alienas pecunias etiam ejusdem campforis promptas, ex quibus litterarum implementum, saltem virtualiter sequi possit, & tunc cambia sustineantur, aut nullas habet, itaut certum sit litteras impleri non posse, easque omnino vacuas reddituras esse, & tunc secus, quam distinctio admittit etiam videtur Duard. d. §. 1. q. 40. à nu. 21. ad 38.; Et de licita recurfa, ubi præsertim agitur de cambio cum seipso, bene etiam habetur in d. Romana, seu Januen. cambij. 27. Novembris 1651. & 18. Martij 1652. coram Bichio cum alijs in dictis hujus causæ decisionibus, præsertim illa 10. Martij 1662. Verospio.

Tota verò dubitatio in hoc consistit circa forum internum regulandum ex intentione creditoris, & an sciret ab initio impossibilitatem implementi, de quo in foro externo videndum non est, quoniam Ecclesia non judicat de internis; Atque ex hoc resultant discrepantia, quæ habentur inter Morales & Juristas, utpote procedentes cum principijs omnino diversis. Et nihilominus si quæ difficultas desuper cadit, illa pariformiter percutit utramque speciem platealium & nundinalium, & sic dicta inspectio extranea erat à puncto controversiæ, in qua præsupposita validitate continuationis, seu circulationis nundinalium, cadebat solum dubitatio circa platealia, an scilicet eodem jure censenda essent.

Unica igitur probabilis ratio dubitandi de validitate platealium magis quam nundinalium, consistit in superius insinuatō periculo usurarum resultantē à multiplicatione cambiorum & recambiorum ejusdem pecuniæ in eodem anno, ac etiam ab usura, quæ inesse potest circa majus, vel minus cambij pretium ratione temporis, seu majoris, vel minoris termini ad implendam tractam, quasi quod tunc ita fieret majus creditoris lucrum ob usum pecuniæ ratione dilationis, in quo propriè consistit usura, ita occultando mutuum interpretativum.

Istam difficultatem bene excitavit doctus jurista Lupus in ejus mercantili patria Florentina bene in his materijs versatus in cap. naviganti de usuris commentar. 3. §. 2. nu. 72. in illis ultime impressionis anni 1611. alias num. 30. in illis prime impressionis particularis, ac etiam inter tractatus magnos, Unde propterea idem num. 75. monet & laudat, ut etiam

etiam in plateis ad huiusmodi suspicionem; vel periculum tollendum taxarentur pretia uniformia, eodem modo, quo in mundinalibus; Verum hæc difficultas hodie militare potest in illis cambijs, quæ creantur per Civitates & loca parva, quæ inter negotiatores non veniunt sub nomine platearum quia nempe non sint emporia & loca mercantilia habentia formalem forum mercatorum, à quo singulis hebdomadis taxentur pretia auri, seu aggij, atque uniformis cambiiorum, seu negotiorum regula statuatur cum uniformi usu terminorum, ita ut, tam pretium cambijs, seu aggij, quam tempus ad implendam tractam pendeant à partium conventionibus, in quibus dari potest circumventio resultans à calliditate feneratoris & à suffocatione indigentis debitoris, & successivè intrare potest usura, & quam speciem cambiiorum merito idem *Turre* appellat irregularium, dum ita nullam habent uniformem & determinatam regulam; Dicta verò difficultas non intrabat in hac facti specie, in qua agebatur de cambijs exercitis inter magnas Civitates mercantiles, ac primaria emporia, sub platearum nomine venientia, in quibus singulis hebdomadis taxatur pretium auri, seu aggij à foro mercatorum cum listis etiam impressis, ac etiam terminus, accessus, recessus, & usus post acceptationem, est uniformis & generalis, unde propterea conventio partium nihil operatur, nullamque alteram rationem inducit, ita ut idem sit lucrum & respectivè damnum veritissimi negotiatoris, ac inexperatæ mulierculæ, aut rustici, vel infantis; Et sic ad praxim redacta est illa cautela, quam tradit *Lupus ubi supra*, & consequenter dicta ratio dubitandi est vera, sed manifestum erat æquivocum in applicatione ad casum, quia prorsus vanum est dubitare de validitate in genere, ideoque adnotatio *Turre ad decis. 33. post ejus tractat.* remanet sine fundamento.

Ad diversitates autem inter unam, & alteram cambiiorum speciem consideratas per scribentes in contrarium ut supra, bene *Rota in dec. 11. Jan. 1669. Priolo* reassumit responsiones quas dabamus Ego & cæteri pro hac parte scribentes, quod scilicet in ordine ad facilem suppositionem spacciiorum, quæ sequi potest per plateas, & non per nundinas, id non procedat in cambijs, quæ girantur cum seipso in quibus neque in nundinis illa adnotantur in bilancijs in quibus solum adnotantur tractæ effectivæ, quæ ibi impleri debent, juxta attestations mercatorum & negotiantium ferè omnium platearum Italia; Et ulterius antidata, & suppositiones in dubio non sunt præsupponenda, potissimè in notoria, & probatæ fidei negotiatoribus, & campforibus tenentibus libros fideles, & bene regulatos juxta temporum distinctiones, ut de his omnibus, tam per ocularem inspectionem, quam ex peritorum relationibus *Rota* certificari voluit, Nullibi enim cautum est in jure, ut sola delicti possibilitas, seu major facilitas reddere debeat actum illicitum, & intrinsecè malum, quoniam etiam in testamentis, instrumentis, cedulis, & apocis, alijsque scripturis eadem possibilitas adest, unde major, vel minor facilitas præbet quidem causam sufficientem Superioribus ad congruas provisiones desuper capiendas, sed hæc sola potentia, donec provideatur, non irritat actum.

Et quoad circumventiones, atque indigentis debitoris suffocationes, aliaque inconvenientia in una, & non in altera specie ponderata, jam supra responsum est, ac advertitur in decisionibus, *Card. de Luca de Cambijs*

præsertim in illa *coram Priolo*, quod scilicet omnes huiusmodi difficultates hodie sublatae sunt ob pretiorum, ac terminorum uniformem, & generalem determinationem in plateis mercantilibus introductam, undè propterea factum partium nihil operatur, Et consequenter pro meo iudicio tot tantaque Jurisconsultorum responsa, & Theologorum vota super hoc puncto edita, plura volumina constituenta, prorsus inanem laborem, magnamque æquivocorum congeriem continere videbantur.

Alicujus majoris probabilitatis erat altera oppositio, seu inspectio excessivitatibus, quam promeliori methodo subdistinguebam in tres alias inspectiones, Unam scilicet in genere, an dato cambiiorum magno excessu, exindè resulter actus vitiatio in totum, ita ut nulla cambia debeantur; Secundò pariter in genere, anposito excessu sit locus reductioni, seu moderationi de justitia vel potius ex quadam non scripta æquitate, quod satis refert ad effectum libertatis pecuniarum, de quo *discursu sequenti*; Et tertio quid in hac specie; in qua creditor constitutus erat debitoris mandatarius ad cambiandum, tam per nundinas, quam per plateas, an saltem ratione mandati malè administrati diceretur in dolo, cujus exceptione repelli posset.

Quoad primum, scribentes in contrarium mordicus insistebant in assumpto, quod ubi excessus usurarum est magnus ac intolerabilis, reddit contractum illicitum & usurarium, & sic illum vitiat in totum, deducendo in terminis specialibus cambiiorum superius allegatam auctoritatem *Lupi in cap. Naviganti de usuris commentar. 3. §. 2. num. 72 & Turre dispue. 3. quest. 1. num. 20.*, & generaliter ea, quæ tam in censibus, quam in alijs conventionibus habentur deducta per *Mastrill. decis. 245 num. 47. cum sequen. Straiban junior. resol. 64. num. 20. & sequen. Cenc. de cens. quest. 47. num. 2.*; Cumulando etiam ea, quæ cæteris allegatis, habentur apud *Fontanell. dec. 64. cum sequen.* & per *Rotam in Romana transactionis 19. Aprilis, & 28. Junij 1660. coram Verospio* in proposito emptionis, & venditionis, ut in casu magni excessus intret nullitas actus ab initio cum restitutione fructuum alijsque effectibus resultantibus à nullitate, qui non resultarent à rescissione ratione ordinariæ læsionis enormis, ut in sua materia sub tit. de emp. & vend.

Atque ad hæc in specie comprobanda adducebant decisionem Sac. Consilij Neapolitani relata per *Molpbes. in summa tract. 12. cap. 7. num. 100 cum sequen. & Duard. de cambijs §. 2. q. 9.*, per quam ratione magni excessus declarata fuerunt in valida cambia girata inter Civitates Neapolis, Barij & Litijs, solumque creditori adjudicatum fuit quoddam moderatum lucrum, potius tanquam interesse lucri cessantis, quod ibi etiam sine requisitis *Castrensis in leg. 3. ff. de eo quod certo loco*, utpote notorij decerni solet, quam ratione cambiiorum, atque super hoc objecto magnus rumor fiebat.

Verum cum sensu etiam veritatis, dicebam illud esse levissimum, nulliusque momenti; Tum quia etiam si versaremur in casu, in quo intrarent dicti termini læsionis cum distinctione enormis vel enormissimæ, adhuc cessabat applicatio, dum ad effectum, ut læsio dicatur enormissima, producens dictos effectus ratione doli præsumpti, illa requiritur in magno excessu, super quo, an & quando adeste dicatur, nimis variant DD. ex ijs, quæ habentur plenè deducta per *Castill. lib. 7. controv.*

c. 83. & sequen. Atque opinio alleganti læsionem favorabilior, ac benignior est illa, quæ fumatur apud Fontanell. ubi supra, & quam sequuta est *Rota in dicta Romana transactionis coram Verosio*, ut scilicet læsio sit ultra bessem; Quæ etiam opinione admilla, cessabat applicatio, dum constabat cambia nundinalia, facta per æquationem, importare dimidium eius, quod importarent hæc platealia, & consequenter intrabat læsio ordinaria, quam enormem dicimus juxta terminos *textus in leg. 2. Cod. de rescind. vendit. cap. 2. & 3. de emptione & venditione*, ex qua non resultat dictus effectus nullitatis, sed solum alter rescissionis seu reductionis ad justitiam & æqualitatem, & sic difficultas cessabat ex facto.

Et ulterius, ubi etiam talis differentia accederet inter unam & alteram cambiorum speciem, quod in æqualitas esset ultra bessem, Adhuc tamen cessabat applicatio ex jure, omniaque præmissa remanebant à casu controversiæ extranea, cum solum adaptari possent dictis cambiis irregularibus, in quibus, pretij ac temporis taxatio proveniat à partium privata conventionione, in qua cadunt dicti termini læsionis, & circumventionis, seu doli præsumpti. Secus autem in cambiis regularibus, quæ dicuntur hæc per plateas, in quibus introducta est taxatio generalis pretij ac temporis, cum tunc totum proveniat à casu, ac à temporum contingentijs, nihil autem à facto partium, Et consequenter omnes dicti termini remanent prorsus extranei & inapplicabiles; Atque ita respondebam ad dictam decisionem Sac. Consilii relata per *Molphef. & Duard. ubi supra*, quoniam tunc in dictis plateis Barij, Litij, & similibus intra idem Regnum, non habebatur eadem pretiorum taxatio, quæ in plateis primarijs ac magnis Civitatibus introducta erat, in istis quoque plateis inferioris ordinis hodie usitata.

Hinc promodè cessantibus terminis doli præsumpti, omnino corruerat prætenfa infectio actus, quæ ratione dicti doli resultat, minusque licebam intrare dictos terminos *textus in l. 2. Cod. de rescind. vendit. cap. 2. & 3. extra de emptione & vendit.* super reductione contractus ad justitiam & æqualitatem, itaut, juxta secundam inspectionem supra subdivisam, de justitia locus esset reductioni, seu moderationi, quoniam cum nulla adesset partium conventio, consequenter adesse non poterat earundem circumventio, cum cujus præsupposito dicta jura procedunt; Et successivè debitoris læsio magis provenire dicebatur à casu, in cujus contingentia non intrant dicti termini læsionis, sed potius alij æquitatis deducti per DD. ex dispositione *textus in cap. suggestum de decimis*, ut scilicet, quando contractus etiam in sui origine

24 justus & licitus, ex temporis, vel aliorum accidentium contingentia efficitur injustus & iniquus, debeat ex judicis officio reduci ad justitiam & æqualitatem, ex iis quæ super ista conclusionem habentur cæteris collectis apud *Theaur. decis. 226 Capyc. Latr. dec. 18. Theodor. allegat. 23.*, atque ad intelligentiam dict. c. *suggestum* habetur in *Calagurritana decimarum sub titulo de decimis*; Sed neque id in hac facti specie intrabat, cum ad hunc effectum requiratur maximus, & intolerabilis excessus, qui sapiat speciem iniquitatis, ut apud allegatos advertitur, quod in præsentem dici non poterat, dum ut dictum est, neque aderat læsio ordinaria ultra dimidium.

Difficultas igitur pro meo iudicio restringebatur ad dictam tertiam inspectionem indebiti exercitii mandati, quod debitor creditori dederat,

quoniam cum mandatarius tanquam mandantis administrator, & fiduciarius sequi debeat bonam fidem, adeo ut nè dum latam & levem, sed etiam iuxta unam opinionem, etiam levissimam culpam præstare teneatur, ut advertitur in *Romana locat. onis vena ferri sub rit. de regal. disc. 117. ex deduct. Harprect. in §. is qui Instit. de mandato num. 21. & seq.*, utique ab ista deviasse videbatur eligendo viam magis rigorosam cambiandi per plateas, dum habebat alteram viam minus damnosam & moderatam.

Super hoc obiecto Ego & cæteri pro creditore scribentes respondebamus, & *Rota in prima decisione 14. Junij 1660. coram Verosio* admisit responsum, quod scilicet dicta conclusio de bona fide præstata per mandatarium in eligendo viam minus damnosam more probi, & diligentis administratoris, procedat in eo puro, & simplici mandato, qui in rem & gratiam mandantis tanquam purus minister, & fiduciarius negotium explicare debet, secus autem, ubi est in rem & utilitatem propriam, & pro ejus relevatione ab interesse lueri, quod alijs reportare potuisset ex pecunia pro mandante soluta, quoniam tunc, proprium non autem mandantis negotium facere dicitur, & consequenter pro seipso tenetur esse diligens paterfamilias, Potissimè verò stante gravi onere, cui per cedulam indeterminatam se subjecerat, ob quod ex improvise, stantibus præsertim sublequitis infortunijs emptoris, decoctionem, ac omnimodam supplantationem pati potuisset, ideoque sibi imputet mandans, cur talem efficaciatam facultatem tribuat gerenti negotium propriam, ac negotiatori studentem majori utilitati.

Ista responsio de stricto jure rectè procedebat, sed ex quadam non scripta æquitate malam faciem habere videbatur, stante contrario communi usu negotiatorum, quod scilicet moderno tempore girus cambiorum per solas plateas non sit usitatus, sed solum per nundinas, ideoque faciendo rem omnino insolitam, resultare videbatur quædam species malæ fidei; Melior tamen erat responsio admilla in decisionibus, præsertim illa 11. *Januarij 1669. coram Priolo*, quod de tempore, quo iste girus cambiorum initium habuit, ferè nulla differentia aderat inter unam & alteram cambiorum speciem, quinimò in facto docebatur, quod aliquibus temporibus casus præbuerat interfuria cambiorum per plateas esse magis moderata quam per nundinas accidentaliter deinde sequuta tractu temporis ista alteratione, adeo ut quando mandatarius unam de duabus viis elegit, convinci non poterat de dolo seu mala fide positiva, quoniam attenditur initium actus, non quid postea produxerit casus, qui ita potuit se habere ad lucrum ac damnus juxta regulam *text. in l. de fideicommissio C. de trans.*

Et quamvis in campforibus aliqua major certa utilitas adsit per viam platealium quam nundinalium ratione provisionum, quæ in nundinalibus sunt 4. in anno, in platealibus autè sunt octo circiter, non videtur tamen hæc circumstantia talis, quod redoleat dolum, seu malam fidem positivam, potissimè quia aliquod extraordinarium lucrum, etiam de justitia tolerabile videbatur in compensationem dicti gravis periculi, unde quamvis ex quadam epicheia, & nõ scripta æquitate damnabilis dici non posset dicta moderatio ad limites nundinalium, facta prius per congregationem Baron., deinde per Rotam, & cui idem creditor acquievit, Attamè id referendū erat magis æquitati quam rigori justitiæ, quod nimium inspicere refert ad aliū effectū libertatis pecuniæ, de quo d. se.

EADEM

E A D E M

Data campfori facultate accipiendi & girandi super cambiis pecunias in vim cedulæ bancariæ per ipsum solvendas, An cambiare possit cum se ipso, & sine interpellatione. Et an talis facultas expiret per mortem naturalem vel civilem unius vel alterius ex contrahentibus.

De justificatione spacciorum; An præcisè requiratur per exhibitionem litterarum in actis; Et an correspondens debeat esse Bancherius, ac literæ seu tractæ debeant impleri per Bancum.

Et de libertate pecuniæ solvendæ cedulæ pro ejus reintegratione ac de provisione cedulæ quanta sit.

S U M M A R I U M.

- 1 DE articulis seu punctis disputatis.
- 2 An possit quis cambiare cum se ipso, & quando.
- 3 Potest hac facultas cambiandi cum se ipso extrinsecus probari.
- 4 Distinguntur plures casus, an & quando ad effectum ponendi debitorem sub cambijs requiratur necne illius interpellatio.
- 5 An mandatum datum creditori ad cambiandum expiret per mortem naturalem vel civilem mandantis, vel mandatarij.
- 6 Mandatum necessarium datum in rem & gratiam mandatarij est irrevocabile, ideoque per mortem non expirat.
- 7 Mors civilis ex delicto & banno habetur pro morte in odium delinquentis, non autem in favorem.
- 8 Idem de filio ingrato, professo, ejecto vel apostata, herede indigno, & similibus.
- 9 An cambia præcisè sint justificanda cum litteris, & quomodo remissivè.
- 10 De virtute clausulæ si quid exequendum, ut data etiam nullitate mandati judicis à quo, possit illud ex integro decerni.
- 11 An correspondens debeat esse bancherius, & an literæ cambijs seu tractæ debeant impleri per bancum.
- 12 Quid requiratur ut possit aperiri bancus.
- 13 De intelligentia provisionum ut literæ cambijs solvantur per bancum.
- 14 De salario, seu mercede augenda ad proportionem periculi vel incommodi.
- 15 Merx seu provisio cedulæ est ad duo pro centenario.
- 16 Quomodo regulanda sit provisio cedulæ, seu præmium fidejussionis, & quid si sint due cedule.
- 17 Provisio cedulæ campforis est privilegiata, & deducitur ante omnia.
- 18 Examinatur ratio diversitatis provisionis præstandæ pro cedula.
- 19 An detur compensatio crediti ex una causa cum debito ex alia causa diversa.
- 20 Si campfor habeat pecuniam depositam in banco sui debitoris debet istam accipere, & non ponere debitorem sub cambijs.

21 An compensatio fiat ipso jure, velope exceptionis.

22 Vincula minuunt valorem locorum montium.

23 Creditor, cui dantur loca montium, vel pecunia vinculata, an petat à debitore id quod vinculum minuit.

24 An dicatur sequuta solutio per cedulistam eo ipso, quod creditores faciunt quietantias, licet pecunia in ejus banco relinquatur in depositum pro investimento; Et an sufficiat forma chirographi impleri per aequipollens.

DISCURSUS II.

REtenta eadem facti serie, de qua in præcedenti de pluribus alijs in hujus causæ disputationibus respectivè super istorum cambiorum validitate, debito, & liquidatione, actum fuit pro tollendis objectis debitoris. Primò scilicet, an facultas concessa campfori ponendi sub cambijs summas in vim cedulæ bancariæ solvendas, exerceri potuisset cum seipso propriaque ratione bancaria. Secundò quatenus possit, an pro singulis partitis solutis, pro quibus debitor positus est sub cambijs, debuerit iste interpellari. Tertiò an eadem facultas expirasset, per mortem naturalem Philippi creditoris, vel per civilem Marcelli debitoris stante ejus banno capitali. Quartò circa justificationem realitatis cambiorum, quomodo fieri deberet; Quintò an eidem realitati obstaret, quod correspondens, in quo cambiorum girus habitus fuit, non esset publicus bancherius, neque literæ per bancum impletæ essent. Sextò circa quantitatem provisionis, seu mercedis debitæ campfori pro cedula. Septimo cum idem campfor haberet in banco in computo currenti depositam quamdam pecuniarum quantitatem ejusdem Marcelli debitoris, an pro summis in vim cedulæ solutis debuerit facere compensationem cum seipso, atque pro hac rata eundem debitorem non subijcere cambijs. Et octavò stante, quod pecunia retracta ex pretio castrorum per Congregationem Baronum non solvitur, nisi cum cautione de restituendo primario emptori in casu evictionis, & secundariò creditoribus anterioribus, vel posterioribus, sive loco cautionis eadem pecunia investitur in loca montium, ita vinculata, an iste creditor prætere posse pecuniam liberam, sive suppletionem ejus, quod vinculi valor importat.

Primus punctus de plano sublatus fuit ex solo facto, stante expressa facultate cambiandi cum seipso, qua concurrente, hodie receptum est, ac passim practicatum, id licitè fieri posse absque aliqua incompatibilitate, ob reduplicationem seu pluralitatem diversarum personarum formalium diversis respectibus concurrentem in eadem persona materiali, Una scilicet creditoris, Altera mandatarij debitoris, Et tertia bancherij seu campforis dantis sibi ipsi tanquam mandatario debitoris pecunias ad cambium, *Turr. hoc tract. disp. 1. quest. 15. num. 10. Rota Gennev. decis. 1. num. 27. & decis. 32. n. 4. Gait. de credito cap. 2. tit. 7. num. 1393. cum sequen. Rota apud Merlin. decis. 636. & decis. 274. par. 5. rec. cum alijs in hujus causæ decisionibus, præsertim illa 10. Martij 1662. coram Veroffio, Atque hoc jure passim vivitur absque difficultate, cum id non respiciat validitatem & intrinsicam naturam cambiorum, sed solum voluntatem mandantis, quæ ubi specificata non est, in dubio non præsumitur; Verùm etiam in casu non specificationis adhuc extrinsecus imò præsumptivè, vel adminiculativè, sive à posteri*

riori per observantiam justificatur, ut habetur præsertim actum in *Ravennaten. seu Faventina cambij hoc rit. disc. 12.*

Super secundo puncto interpellationis faciendæ debitori singulis quibusque vicibus; De solutionibus pro eo factis, ac de initio cambiorum, pariter modica habita fuit disputatio in jure, dum illæ difficultates, quæ initio habebantur, ob diligentias melius adhibitas sublatae fuerunt ex facto, docendo de hujusmodi interpellationibus; Occasione autem agendi de hoc puncto in dictis primis disputationibus, cum hinc inde materia involvi videretur, cumulando auctoritates, quæ casus inter se omnino diversos percutiunt; Hinc proinde advertebam plures casus in proposito, pro tollendis æquivocis, congruaque doctrinarum, seu decisionum applicatione distinguendos esse; Primus enim est, ubi nulla præcedente pactione, seu facultatis concessione, cedulista, vel fidejussor, aut procurator, five quicumque tertius pro moroso debitore solvens cum sua pecunia, pro istius reintegratioe, & nē illam otiosam retineret, intendat eam ponere sub cambiis, seu aliis investire in fructiferas occasiones, aut ab aliis tantumdem accipere ad interesse, & tunc non intrat termini peculiares cambiorum, sed potius alii generales interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, cum suorum respectivè requisitorum justificatione, ex ijs quæ pluries habentur in *sua materia sub rit. de usuris*, ideoque auctoritates, & decisiones percutientes hos terminos generales, extraneæ remanent ab ista particulari materia cambiorum.

Alter casus est, ubi per debitorem seu principalem data est creditori, seu fidejussori facultas capiendi pecuniam ad cambium, quatenus ipse statuto tempore illam non solveret, ita ut debitum ex tunc causa seu uno contractu in alteram converteretur, & tunc verius ac receptum est, ut non obstante mora, quæ per lapsum statuti temporis ipso jure contrahi dicitur, juxta terminos textus in *l. magnam C. de contrahen. & committren. stipulatio. no.* adhuc tamen requiratur interpellatio, ut ita debitor certificetur creditorem velle uti sibi concessa facultate quia potuisset illam non uti, idque per debitorem credi valeat juxta decisionem in *Romana cambiorum 3. Julij 16. 8. coram Manzano, de qua in Romana prætorum cambiorum 30. Aprilis 1655. coram Dunozerro* inter suas dec. 962. & in alijs Sed pariter id non percutit validitatem ac intrinsecam naturam contractus cambij, sed voluntatem ipsius mandantis, eodem modo quo superius dictum est in puncto præcedenti, Unde si mandans expressè hujusmodi interpellationem remittat, atque assensum præbeat, ut illic facti casu, absque alia interpellatione æquivalentem summam accipere possit sub cambiis, tunc id rectè fieri potest, quoniam cum ipse sit directus & purus debitor, eo ipso quod statuto tempore non solvit, scire potuit & debuit casum evenisse, ut ita distinguendo habetur apud Merlin. d. decis. 636. d. decis. 374. par. 5. rec. dec. 379 par. 2. & in alijs, Atque ita docet praxis quotidiana depositariorum montium baronalium assumentium in se onus solvendi fructus locorum montium singulo quoque bimestre cum dicta facultate, quam illic exercet, cum principales rectè sciant, vel scire debeant quod hujusmodi negotiatores, neque per momentum tenent pecunias otiosas, atque istud præsertim negotium cambiatorum exercent; & consequenter non intrat dicta excusatio, quod debitor credere potuerit creditorem hujusmodi facultate usurum

non esse, cum ista credulitas rectè intret, quando qualitas personæ creditoris ita suaderet, ut est in casu, de quo agitur in *d. Romana cambiorum 3. Julij 1618. coram Manzano*, ubi de affectu casuali facto per Capitulum cujusdam Ecclesiæ, sub conventionone, ut affectuario pensionem statutis temporibus non solvente, licitum esset locatori debitam pecuniam ad cambium accipere.

Tertius est casus institoris seu alterius, puta fidejussoris, aut administratoris, cui pro negotiis explicandis, seu pecuniis statutis temporibus solvendis facta sunt aliqua assignamenta, ex quibus id explicandum sit, cum facultate, quod eis deficientibus, licitum esset accipere pecuniam ad cambium, & tunc Rota credit, ut deficientibus assignamenti, mandans interpellari debeat, ex eo quod credere potuerit negotium fuisse explicatum cum assignamenti jam factis, de quorum defectu si fuisset certificatus, supplevisset aliunde, neque passus esset interfurijs cambiorum subjici, ut in *Anconitana cambiorum coram Carillo* inter suas decis. 282. alias 224. par. 9. rec. & in eadem 18. Junij 1646. 8. Marrij, & 2. Augusti 1649. coram Pentingero, quarum ultima est impressa, decis. 346. par. 10. rec., licet istas decisiones veras non habuerit Camera in *Romana partitorum inter Falconerium & Farsetum*, Atque inspecta veritate videatur punctus decidendus pro judicis arbitrio regulando ex singulorum casuum particularibus circumstantijs denotantibus bonam vel respectivè malam fidem creditoris, vel administratoris, & mandatarij, dicta facultate utentis, spectato præsertim usu negotiatorum. Sed ubi cessat dicta credulitas mandantis, quod scilicet negotium aliunde & ex assignamenti impleri poterit, atque cesset etiam dicta alia credulitas, quod creditor dicta facultate forsitan non esset usus, tunc nulla subest ratio, quæ hujusmodi interpellationem exigat.

Et huic dicebam esse casum nostræ quæstionis, etiam si non adesset dictæ interpellationis expressa remissio, per quam omnis difficultas cessabat, quoniam perfecta emptione, debitor seu mandans scire potuit ac debuit totum pretium promptè solvendum esse, atque dum ipse non solveret, credere potuit & debuit, quod illud solveretur per campforem, illicdè attempta ejus conditione usurum dicta facultate, cum adaptabilis non esset illa credulitas, quæ ratione personæ creditoris cadebat in *d. Romana cambiorum coram Manzano*.

Quoad tertium punctum expirati mandati per mortem naturalem mandatarij, vel civilem mandantis, tam in Rota, quam in Congregatione Baronum, scribentes pro debitore magnam fundamentum constituiebant in auctoritate *Caball. conf. 145. lib. 2.*; Verum in utroque Tribunali hæc auctoritas omnino neglecta fuit utpotè nulli probabili fundamento innixa; moveret enim ipse auctoritate *Soccin. jun. conf. 112. num. 12. lib. 1.*, sed clarum est æquivocum, *Soccinus* enim agit de revocatione mandati ad donandum resultantem per mortem naturalem mandantis, & sic de mero & simplici mandato voluntario, quod in solam gratiam mandantis recipitur à mandatario tanquam purum officium seu ministerium gratuitum; Secus autem ubi agitur de mandato necessario in gratiam & rem propriam mandatarij pro implemento obligationis & contractus respectivi, hoc enim non solvitur per mortem, sed tanquam stipulatio seu obligatio faciendi, activè & passivè transit in hæredes, ex ea clara ratione, quod revocatio resultans ex morte dicitur ficta & præsumpta, fictio autem seu

præsumptio non potest plus operari quam veritas, Unde quemadmodum debitori danti hoc mandatum præclusa est facultas illud expressè revocandi, adeo ut expressa revocatio non intret, multominus intrare potest tacita seu ficta resultans ex morte; *Trentacinque variarum resol. lib. 2. tit. de procurator. resol. 10. num. 7. & 9. Mantica de acit. lib. 7. tit. 23. n. 40. & seq. Buratt. dec. 440. num. 2. & 3. Merlin. dec. 436. n. 15.* quia data corresponsivitate mandatum corrumpitur ac transit in alium contractum, exiis quæ habentur in *Romana œconomia sub titulo de contractibus*, & alibi pluries.

Potissimè verò in ordine ad mortem civilem ratione banni capitalis resultantem ab ipsius debitoris delicto, quod ei commodum & utilitatem causare non debet in damnum & præiudicium creditoris innocentis, contra positivi & naturalis juris principia, cum ita culposè agentes pro mortuis habendi sint quoad favorabilia, non autem quoad odiosa, juxta ea, quæ in jure habemus de filiofamilias ingrato amittente jura sui tatis, & patriæ potestatis quoad favorabilia tantum, in odiosis autem remanente sub dicto vinculo, Sive religiosi professi apostatantis vel ejecti, in odiosis & obligatorijs habendi pro professo & religioso, Ac hæredis indigni, habendi in odiosis pro tali, cum similibus, super quibus scribens tamquam Advocatus ad satisfaciendum ignaro vulgo superfluas evagatorias retexebam longas allegationes, præsertim in primis disputationibus circa initia professionis ac morte juvenum, quibus id congruere videtur, Et sic nulla, vel satis modica disputatio super hoc motivo habita fuit.

Circà quartum punctum justificationis cambiorum, cum jam adessent spaccia seu litteræ redditus quas uti præsupponentes aliàs accessus, receptum est sufficere juxta ea quæ frequenter in alijs hoc eodem titulo habentur, opus non fuit assumere questionem disputatam infra in *Romana cambij de Sfortijs*, & in *Romana de Nigronis seu Benettis disc. 6. & 7.*, An scilicet realitas justificari possit cum libris, alijsque extrinsecis, etiam præsumptivis seu adminiculativis probationibus, quamvis ipsæ litteræ materiales non habeantur; Credebam tamen in disputationibus habitis *coram Veroffio*, (& Rota eundem sensum habuit,) necessariam non esse illarum formalem productionem, ac rigorosam recognitionem, perindè ac si ageretur de apocis, vel scripturis, in quibus unicuique ac totum actionis fundamentum consisteret, quoniam ut advertitur in allegatis *disc. 6. & 7.* ex auctoritatibus ibi deductis in puncto juris, juxta opinionem in alijs Civitatibus & Tribunalibus magis communiter receptam, accedente pacto, sufficiunt etiam libri creditoris benè & mercantiliter tenti.

Et licet Rota sequendo opinionem magis rigorosam, ad se certificandum de realitate litterarum, istas desideret, easque velit inspicere, Attamen sufficere debet, quod hic effectus sequatur etiam per extrajudicialem inspectionem, tanquam prohibitorum & pacti adminiculo exclusivo suspicionis fraudis usurarum, non autem pro principali fundamento intentionis; Quia tamen in ultimis disputationibus habitis in Signatura gratiæ, scribentes pro debitore, ad effectum obtinendi commissionem appellationis etiam in suspensivo, & cum clausula translativa executionis, in hoc defectu nimium insistebant, atque aliqui ex Vorantibus in eo se fundarunt, idcirco in alia instantia *coram Priolo*, ad hujusmodi difficultatem tollendam, dicta spaccia producta fuerunt, Adeoque id impref-

sionem fecit, quod in dicta resolutione n. *Januarij 1669 coram Priolo*, responsum non fuerit de exequendo mandato in præcedenti instantia *per Veroffium* relaxato, sed illud de novo decretum fuit, ut fieri solet, quando dubitatio oriatur super nullitate mandati relaxati per primum judicem, quod aliàs iustum in toto vel in parte reputetur, cum receptum sit talem esse virtutem seu operationem clausulæ, *si quid exequendum*, ut non solum judex ad quem exequi valeat mandatum per judicem à quo decretum, sed etiam illud ex integro decernere & relaxare, quatenus primum, nullitatis, vel excessus defectu laboraret, *ut in Romana renunciat. 27. Maji 1651. Cerro, Beneventana dotis 27. Junij 1653. Bichio, Romana seu Januensis dotis 2. Decembr. 1665. Ovalora, & sapius.*

Quoad quintum objectum seu punctum in validitatis cambiorum, ex eo quod corresponsalis non esset bancherius, neque tractæ seu litteræ impletæ essent per bancum, duplici fundamento nitentur scribentes pro debitore; Primò ex declaratione Sac. Congregationis registrata apud *Turr. de cambij's disput. 3. quest. 1. in prologemans post num. 33.* in illis verbis, *Secundum eandem rationem bancariam permanentem*, Et secundò quoad cambija girata per Civitatem Neapolis, quod *per Regias pragmativas, tertiam, ac sequentes, & septimam sub tit. de litteris cambij* disponderetur litteras cambij seu tractas per publicum bancum impleri debere, neque alias implenti justificationes admitti, quod etiam supponebatur dispositum in Civitate Venetiarum.

Verùm hoc erat leve objectum de facili sublatum, quoniam dictæ declarationes prodierunt pro sola Civitate Januensi, ubi magna Bancheiorum copia habetur, & nihilominus dicta verba, tanquam dubia & incerta significationis, etiam in eadem Civitate magnas inter negotiatores produxerunt difficultates, ad quas removendas, opus fuit denuò adire eandem Congregationem, novaque declarationes obtinere registratas *apud eundem Turr. ubi supra num. 37.*, Talisque ex attestationibus plurium mercatorum & negotiantium ferè totius Italiæ est communis usus, quod etiam mercatores fundatarij seu alij negotiatores formalem bancum non aperientes, recipiunt ac implent tractas & litteras cambij, atque super cambiorum giro scripturam formalem tenent, Potissimè verò in Civitate Neapolis, ubi per Regias provisiones disponitur, non posse aperiri publicum bancum nisi præstita cautione in summa scut. 150. m., quod est moraliter impossibile, ideoque bancum publicum ut plurimum ibi habent solum aliquæ piæ domus hunc fundum habentes, & tamen infinitus est numerus negotiatorum super cambijs; Prudens quidem & commendabilis esset dicta provisio, quando esset moderata & practicabilis, unde propterea videtur extremum vitiosum, Sicuti e conversò vitiosum est alterum extremum Urbis quod cuilibet liberum est bancum aperire, absque eo quod saltem in apertura negotii talem faciat obligationem, quod deponentibus eorum pecunias, seu aliàs banci fidem sequentibus, consultum esset cum hypotheca, per quam intraret ordo temporis & prioritatis, adversus eos, qui postea cum hypotheca multoties collusivè contrahentes ita totum absorbent, quod videtur magnum inconveniens, ut non semel advertitur in sua materia *sub tit. de credito.*

Et quoad necessitatem implendi litteras seu tractas per bancum publicum, id continebat æquivo-

æquivocum clarum, cum hujusmodi provisiones, prudenter quidem ac justè editæ, percutiant illas tractas seu litteras cambij, quæ per veram & effectivam pecuniarum solutionem impleri debent ad favorem tertij, idque, ut occurreretur fraudibus & falsitatibus receptarum privatarum, cum quibus exhibentes tractas seu litteras cambij ad protrahendas ad menses & annos solutiones defatigabantur, secus autem ubi agitur de his litteris pro giro cambiorum cum seipso, & talis est inconcussa praxis.

Sextum fuit disputationis caput super quantitate provisionis seu mercedis cedulæ; Cum enim in prima limitata ad summam scutorum 230. m. provisio conventa esset in annuis scutis 500., præten- debat debitor, quod secunda cedula indefinita, eodem jure regulanda esset, augendo solum dictam taxam conventionalem proportionabiliter & pro rata summæ majoris, ad quam cedulista se obligaverat, constituendo fundamentum in regula, de qua apud *Zacch. de salario quaest. 10. num. 1. cum seqq.* de Doctore conducto ad legendum, sive famulo ad serviendum pro certo salario, quod si reconducatur, reconductio censetur pro eodem salario; Sive de salario proportionatè augendo ad ratam laboris seu muneris adaucti, atque in prima conventionem non contenti.

E conversò autem ex parte creditoris præten- debatur, per secundam cedulam indeterminatam complectentem totum valorem castrorum, primam evanuisse, atque omnino novatam esse, & consequenter, quod cessante conventionem, atque rebus remanentibus in puris terminis juris, dicta merx, seu provisio deberetur juxta consuetudinem Urbis, quæ est ad minus duorum pro centenariò, ut habetur apud *Greg. dec. 161.*; Ad quod probandum ego & ceteri pro eodem creditore scribentes duo adducebamus fundamenta, Unum resultans ex axiomate generali, quod quælibet dispositio intelligenda venit rebus in eo statu permanentibus ad quod plenè colligit *Additionator ad dec. 523. par. 4. rec. tom. 3. num. 5. & seqq. & num. 21.*; Et alterum, quod hujusmodi emolumentum dicitur merx periculi, ad cuius proportionem regulari debet plus & minus juxta periculi majorem vel minorem probabilitatem *Mantica de tacit. lib. 6. tit. 6. nu. 6. Apont. conf. 19. lib. 2. Leotar. de usur. q. 23. num. 31. Rot. apud Gregor. d. dec. 161. & dec. 679. p. 1. divers.*; Et ideo cum per secundam cedulam indefinitam absque dubio campfor majori periculo se exponebat, quoniam peritus declarare poterat valorem in summa ingenti, pro cuius parte sibi consultum non remaneret in bonis emptoris forensis, hinc intrabat dicta ratio proportionis, ac novationis, seu recessus à prima conventionem.

Resolutio in hoc puncto fuit, ut pro summa contenta in prima cedula deberetur provisio conventa in scutis 127. m. debitis in vim secundæ cedulæ, tanquam in casu omisso debita esset merx consuetudinaria ad rationem duorum pro centenario, ut patet ex *dec. 28. Novembris 1659. Veroffio*, in qua solum de hoc puncto agitur; Ibi quoque etiam firmatur hujus mercedis, seu provisionis potioritas, ut scilicet dicatur debitum privilegiatum, licet ante omnia detrahendum ex pecunijs emptoris, quæ ad manus campforis pro ejus reintegracione venissent juxta punctualiter firmata *d. dec. 679. par. 4. divers.*; Ad quod conferunt, quæ habentur apud *Salgad. in labyr. par. 3. cap. 9.* super potioritate mercedis, seu provisionis debitæ administratori patri monij positi sub concursu, quia in effectu non est

creditum, sed impensa necessaria respiciens etiam servitium & commodum ipsorum creditorum, ideoque ante omnia deducenda; Dicta quoque resolutio ita distinguens, reflectendo ad veritatem, mihi quamvis scribenti pro assequutione mercedis consuetudinaria pro tota summa, visa est justa & probabilis, non quidem ex generali regula deducta in decisione desuper edita de non extendenda conventionem de casu ad casum, cum in puncto juris probabilius dici posset, secundam cedulam indefinitè complectentem totum pretium à perito declarandum attendendam esse, non curata prima, tanquam per hujusmodi novationem abolita; Sed ex dicta altera ratione proportionis periculi, dum in dicta certa & determinata summa scutorum 230. m. cedulista dici poterat tutus, & moraliter certus de exemptione à quocumque damno, dum bona quæ emptor possidebat in Urbe, ipsaque castra ita acquirenda, sine dubio tanquam per speciem notorij superabant dictam summam, & sic verè periculum residere in secundo additamento ratione incertitudinis.

Septimus disputationis punctus fuit circa liquidationem summæ per cedulistam soluta, pro qua poterit ponere debitorem sub cambijs; Cum enim debitor prædictus ante hujus casum haberet in banco ejusdem campforis quamdam summam pecuniarum in causam depositi & a liberam dispositionem, ut vulgò dicitur à conto corrente, dubitatum fuit, an quando campfor in vim cedulæ certas summasolvere coactus fuit, pro omnibus potuerit ponere debitorem sub cambijs, vel potius jure compensationis debuerit deducere dictam summam, quam habebat in manibus; Et quamvis de stricto jure probabilis videretur creditoris præten- sio, quam etiam in congressibus, in quibus puncti examinantur pro veritate, nimium fovebant seniores Advocati, ex diversitate stationum, ob quam in eisdem personis materialibus repræsentantur omnino diversæ personæ formales, & successivè diversæ dicuntur debita & credita ex omnino diversis causis, unde propterea regulariter non intrat compensatio, ex ijs, quæ habentur collecta per *Amat. resol. 17. add. ad Gregor. dec. 366. Grass. de except. c. 16. Gratian. discept. 948. num. 2. Salgad. in labyr. par. 2. cap. 28.* Nihilominus ego tunc junior ab initio fui in contrario sensu, Tum ex punctuali decisione *Rote in Romana computorum 23. Martij 1618. coram Coccino*, ubi in specie firmatur, quod hæc distinctio intellectualis ex juris subtilitate resultans, atque ad alios effectus iuris vera, ex quadam naturali æquitate, ac in odium usurarum attendi non debet isto casu, & cum quo fundamento processit *Rota*, ita juxta meum votum resolvendo eadem die 28. *Novembris 1659. coram Veroffio*; Tum etiam ex facti circumstantiis, quod scilicet debitor ob quædam imputata delicta iam fugam ab hoc Principatu arripuerat, atque processum erat ad acta præparatoria banni capitalis, unde non urgebat ratio manualis & quotidiani usus dictæ pecuniæ, quæ proinde retineri solet in computo currenti, & non committeri cum aliis negotiis, unde si dictus deponens absens & inquisitus dedisset mandata, seu ordines pro dicta summæ solutione, absque dubio campfor ita constitutus in periculo propriæ facturæ, reculasset dictos ordines implere, faciendo quamdam speciem arresti, seu sequestri penes se ipsum pro eius indemnitate; Et consequenter nulla ratio exigere videbatur, quod dictam pecuniam ita penes se retineret otiosam, & pro æquivalenti percipere deberet usuras, seu accessio-

accessiones cambiorum, dum agebatur de deposito regulari pecunie, obignata in sacco, ita ut dici posset, quod fuisset violare legem depositi, sed agebatur de deposito irregulari, quod in substantia, & quoad effectum importat magis creditum quantitatis, seu generis, Unde considerabam adaptari posse terminos, seu rationem *rextus in l. curabit Cod. de action. empri*, super repugnante aequitate habendi eodem tempore in manibus rem & pretium, sive quod intraret recepta distinctio, quam habemus in quaestione, an compensatio fiat ipso jure, vel ope exceptionis, quod feliciter, ubi agitur de odio usurarum, & de impediendo illarum cursum, omnino verius, ac receptum sit compensationem intrare ipso jure, ut ceteris plenè collectis firmatur per *Rotam dec. 409 nu. 21. & seq. par. 9. recent.* ubi allegantur *Aponi. conf. 19. lib. 2. Fontanell. de pact. claus. 6. gl. 2. par. 6. nu. 61. & seq. & alij.*

Demum cum pretium redactum ex secunda venditione dictorum castrorum erogatum esset in loca montium, cum vinculo, primario ad favorem emptoris in casu evictionis & molestiarum, secundario autem pro cautela creditorum anteriorum & potiorum postmodum venientium, Atque indubitatum sit hujusmodi vincula minuere valorem intrinsecum locorum montium juxta vinculum numerum, ac majorem, vel minorem periculi probabilitatem, juxta ea, quae super hujusmodi diminutione habentur in *Romana locorum montium de Orsellarijs, & in Romana de Mutis sub tit. de Regalibus ad materiam locorum montium disc. 30. & 32.*, Atque de facto ista loca montium stante dicto vinculo aestimata fuerant ad rationem feutor. 60. pro quolibet; Hinc orta est dubitatio, an stante dicta reductione cambiorum platealium ad nundinalia, deberet creditori bonificari, id quod importaret diminutio resultans ex dicto vinculo, ita ut in effectu assequeretur pecuniam liberam. Et ita determinatum fuit in ultimis decisionibus *14. Decembris 1662. & 28. Januarij 1664. coram Verosio*, dando optionem debitori intra certum terminum solvendi pecuniam liberam, & reassumendi loca montium, vel quod creditori imputanda essent ad dictam rationem scut. 60. pro quolibet.

De hoc autem, tam in ultimis disputationibus habitis in Signatura gratiae, quam in alia instantia in *Rota coram Priolo & Bourlemont.* fuit dubitatum, stante quod istud vinculum resultat a facto Principis, quod importare dicitur casum fortuitum à creditore supportandum, absque eo quod regressum pro indemnitate habere valeat adversus debitorem, juxta ea quae habentur *sub tit. de feudis ad materiam Bullae Baronum in Romana de Anguillaria, & in alia Romana dotis de Caesarinis discursu nonagesimo septimo & 99.* & talis est communis praxis.

Super hoc autem ego, reflectendo etiam ad veritatem, dicebam hujus quaestionis decisionem pendere à puncto, An dicta reductio cambiorum platealium ad rationem nundinalium importans dimidiationem crediti & ultra, intraret de rigore justitiae, vel potius ex Tribunalis aequitativo arbitrio; Primo enim casu admittebam, quod debitor bene diceret quoniam si creditor plus de rigore consequi non deberet, cogendus esset subire vinculum de natura rei omnibus alijs creditoribus commune; Secus autem in altero casu, quoniam tunc debitor aequitativum arbitrium judicis dividere non potest, sed illud acceptare debet cum

sua causa, nam alias non fuisset reducere cambia platealia ad nundinalia, sed ista quoque dimidiare; Et consequenter cum ex supra deductis *discursu precedenti*, de stricto jure omnino verius esset, cambia platealia esse valida & deberi, ideoque dicta reductio, seu moderatio resultaret ex merè aequitativo arbitrio, debebat proinde ista aequitas aequa lance exerceri, nam alias manifestam contineret iniquitatem in praerudicium creditoris, ita duplicem diminutionem & jacturam patientis; Atque retorquendo exemplum moderationis factae per Sacrum Consilium Neapolitanum, de qua *discursu precedenti*, quod scilicet cambia tunc irregularia longè excessiva & reducta ad quatuordecim pro centenariis in tali summa soluta fuerunt, ita & taliter quod creditor de facto obtineret dictam summam quatuordecim, quod in praesenti non contingeret, quoniam cambia platealia importantia novemdecim circiter pro centenariis, & reducta ad nundinalia importantia ad rationem Novem circiter, solverentur, non in novem, sed in quinque, vel sex, & sic esset reductio reductionis, atque istam credebam esse veritatem.

De pluribus alijs disputatum fuit, in facto magis quam in jure consistentibus, praesertim verò de tempore, à quo campus ob solutiones factas in vim cedulae dici posset creditor; Cum enim per chirographum Pontificium super dictorum castrorum venditione editum mandaretur, quod creditores, ad quorum instantiam per Congregationem Baronum facta erat dicta venditio, in actu receptionis pecuniae à cedulista deberent praestare debitam cautionem in forma, sin minus quod eadem pecunia directè in actu recipiendi deponi deberet in sacro monte pietatis, ad effectum illam investendi in loca montium, ut supra vinculata loco cautionis, creditores autem pro majori eorum commoditate factis quietantiis tanquam de recepto fuissent contenti relinquere pecuniam in depositum in eodem banco pro eo modo tempore, quod curriebat, donec invenirentur occasiones dicti investmenti; Hinc praetendebat debitor non esse servatam formam chirographi, ac propterea ipsum non potuisse poni sub cambijs à tempore, quo creditores fecerunt quietantias, sed solum à tempore, quo sequutum erat effectivum pecuniarum investmentum; Sed haec pretensio rejecta fuit, & pro meo judicio justè, quoniam eo ipso, quod creditores fecerunt quietantias, debitor liberationem reportavit, atque solutionis effectus sequutus fuit, ejusque nil intererat, quod creditores pecuniam ita de eorum dominio effectam hoc medio tempore otiosam retinerent magis in uno, quam in altero banco, Unde cum chirographum praescriberet dictam formam, non pro praecisa solemnitate, sed ad solum certum effectum nè daretur libera, idcirco intrat recepta propositio, quod tunc spectato effectus admittitur implementum per aequi, pollens, ut firmatur in *decisionibus coram Verosio*, quae super hoc puncto videntur notabiles.

ROMANA
M A N U T E N T I O N I S
P R O
JOANNE BAPTISTA BORRELLA
C U M
N. LAMBARDO.

*Causa disputata coram Senatore Urbis, seu Prælato
Consultore deputato, & resolutus pro
Lambardo.*

- An cambium creari possit ex credito antecedenti sine pecunia numerata.
Et an sustineatur cambium si pecunia data debitori in alios usus creditori notos convertenda sit, itaut hic certò sciat debitorem non posse cambiare in nundinis, ibique litteras implere.
Et de conversione cambiorum decursorum in sortem non vi cambij an subsistat, vel potius importet anathocismum.

S U M M A R I U M.

- 1 *Acti series.*
- 2 *Pecunia numerata in actu, sed statim restituta an annullat contractum censualem.*
- 3 *Qualis dicatur simulatio damnata, & qualis non.*
- 4 *Cambium creari potest ex credito antecedenti ex mercibus, vel alia causa.*
- 5 *Declarantur quedam decisiones firmantes cambium invalidum, ubi creditor scit debitorem convertere debere pecuniam in alios usus.*
- 6 *Distinguntur species cambiorum, & quale sit directum & quale obliquum.*
- 7 *De simulatione, seu sigmento, quod aliqui dicunt esse in cambij.*
- 8 *De recambijs an sint invalida & continentia anathocismum ob conversionem cambiorum in sortem, & aliqua de anathocismo, quando procedat.*
- 9 *De natura cambij est, ne nullum detur lucrum ab initio certum, sed possit etiam fors diminui.*
- 10 *Quod cambia verè non sint fructus, neque accessiones, sed sint pars sortis.*

D I S C U R S U S III.

CUM ex pluribus creditis antecedentibus, quæ ex iuribus cessis ab alijs creditoribus, alijsque de causis, Borella habebat cum Lambardo, conflatis etiam scutis 1000., quæ idem Lambardus debebat ex causa cambij contracti usque ab anno 1646. una cum fructibus, seu cambijs decursis, circa ann. 1658. novum cambium constitutum esset in scutis 3500. circiter, cum enarratione pecuniæ coram Notario & testibus numeratæ, ad effectum illam convertendi in prædictorum aliorum debitorum extinctionem. Atque post aliquorum annorum decursum creditor curasset aliqua bona debitoris exequi & subhastari, eidemque, seu alteri, qui deinde iptum nominavit, tanquam ultimo licitatori deliberari,

pretendens debitor istius actus nullitatem ob ordinem judicarium non bene servatum, ac etiam ob notoriam injustitiam, Tum ratione ænormissimæ læsionis in valore bonorum, Tum ratione excessus ob infectionem novi contractus cambij, qui proinde cambij, seu fructus non produceret ratione simulationis, dum probaverat pecuniam ejusdem creditoris simulatæ, & ut vulgò dicitur, *per mostra*, ibi intervenisse, itaut in effectu cambium creatum esset ex creditis antecedentibus, ac etiam illativè, quod ita creditor certus esset debitorem non posse acceptam pecuniam cambiare, atque in nundinis litteras implere, ut ad cambij realitatem requiritur ex firmatis per *Rotam in Romana cambij 18. Aprilis 1644. & 16. Januarij 1645. coram Penning.* Et demùm quia idem cambium in parte constatum esset ex fructibus, seu cambijs decursis dicti alterius cambij, undè propterea dicebat hoc esse anathocismum in jure damnatum juxta plenè deducta per *Rotam apud Merlin. dec. 409. alias 30 l. par. 5. recent. late Andreol. contror. 310. n. 1.* ubi ferè omnes cumulât. Ex his secundus Collateralis fori Capitolini manutionem Lambardo concessit, declarando contractum prædictum invalidum & usurarium, ex hoc præsertim ultimo fundamento anathocismi.

Introducta verò post suos alios gradus juxta Capitolinam labyrinthicam praxim, causa coram Senatore, atque per istum deputato juxta stylum ingenioso Prælato in Consultorem, hinc post plures disputationes, quam vis in ijs, quæ juris sunt circa validitatem cambij ex infra deducendis se adequatum declararet, nihilominus confirmavit idem quod judex primæ instantiæ fecerat, Vel ex capite nullitatum, Vel ex altero læsionis, ac etiam ratione infubstantiæ aliquarum partiarum, & sic ex fundamentis consistentibus potius in facto, in quo Advocati nullam habent partem, ideoque judicatum, nec approbare, nec damnare potui, potius quia etsi causæ Patronus singulis facti objectis bene satisfacere videretur, nihilominus ea omnia in simul unita, aliquam malam faciem præbere videbantur.]

Quatenus verò pertinet ad dicta tria objecta in jure consistentia, Dicebam pro creditore scribens nullam verè substantiam habere, Non quidem primum, Tum quia solemnitati pecuniæ numeratæ, etiam ubi pro forma requiritur, ut est in censibus, ex communi observantia satisfactum esse dicitur per illius interventum, quam vis eadem immediatè restitueretur ipsimet creditori in aliam causam, nisi formalis simulatio probetur ex deductis per *Cenc. de cens. q. 50.* ubi plures colliguntur decisiones Rotæ, quæ moderno tempore sæpius circa hunc defectum benignè se gerere consuevit, quoties antecedentia credita sunt vera & realia stante facilitate Signaturæ gratiæ passim sanandi hunc defectum, ubi constat de vero credito, ut præsertim apud *Rojas dec. 476.* quæ est *Affsen. census confirmata 28. Martij 1653. coram Bevilacqua 23. Januarij & 26. Junij 1654. coram Bichio, &c.* non semel in sua materia *sub tit. de censib.*

Tum etiam quia illa simulatio dicitur in jure damnata, quæ concernit rei substantiam, ac veritatis alterationem alteri præjudicalem, quia nempe cum mendaciter appareat validus & licitus ille actus qui si appareret, prout est in effectu, esset illicitus & invalidus, Secus autem ubi etiam alio modo veroliticè fieri poterat, itaut nil debitoris, vel alterius contrahentis intersit, ut sæpius *sub titul. de contrahentibus, & sub altero de credito.* Ac pluries in speci-

specialibus terminis cambiorum occasione opposita simulationis personae firmavit *Rota*, praesertim in *Romana cambij* 1. Julij 1658. coram *Melito* confirmata 24. Martij 1664. coram *Oralora*, quae est *Romana cambij de Sfortijs disc. 6.*

4 Unde cum saepius per *Rotam* fitumatum fuerit, quod cambium ex mercibus, vel ex creditis antecedentibus creari potest, ut praesertim in *Romana pecuniaria* 5. Junij 1648. *Corrado* 14. Junij 1649. *Dunozetto* inter suas dec. 829. *Romana cambiorum* 28. Aprilis 1651. *Verosio*, & in alijs, cum nil urgere videatur, quod prohibeat, Quia si creditor de tempore contractus cogere poterat debitorem ad sibi solvenda credita, quae vera & legitima essent, hinc proinde benignè potius cum eo agere videtur se abstinendo à coactione, eademque credita convertendo in alium contractum, ex quo dilationem debitor recipit, quoties ista non est causa alicujus lucris, seu excessivae, vel alijs praedicialis conventionis, quae in cambijs nundinalibus non datur, minusque hodie in illis platealibus, quae exercentur per eas Civitates, quae plateae formam habent, cum totum pendeat ab eventualitate pretij uniformiter à publico foro mercatorum taxati, ut supra in *Romana cambij disc. 1.*

5 Quoad secundum objectum deductum ex allegatis decisionibus in *Romana cambij* 18. Aprilis 1644. & 16. Januarij 1645. coram *Peuringerio*, dicebam illas ab ipso initio nunquam in Curia receptas fuisse, ut potè continentes aequivo cum clarum, quo agnito in eademmet causa, in qua prodierunt, nullum habuerunt effectum, quoniam ita oretentis mandante, nè ad formale revocationem procederetur, creditor contra quem prodierant, sub titulo concordiae, aliquo modico dimisso, satisfactionem obtinuit, sit meritò, quoniam, ut frequenter habetur hoc eod. tit. praesertim in *Romana locationis venae ferri d. 24.* Duae sunt cambiorum species, Una quae dicitur cambij directi, quia scilicet habens pecuniam Romae, illamque cupiens in Civ. Venetiar. vel Neapolis, eam tribuat mercatori, vel alteri ibi cambiandam, quoniam si pecuniae dator certo scit, recipientem illam pecuniam, ac convertentem in alios usus, non posse aequivalentiam dare statuto tempore, & in praescripto loco, ita ut litterae implementum recipere non deberent, sed inanes & vacuae essent reverfurae; Tunc quia dicitur potius actus simulatè gestus in fraudem usurarum, de illius validitate dubitarunt *Azor. instit. moral. par. 3. lib. 10. de cambio fisco*, & ceteri deducti per *Scacc. de cambijs* §. 1. q. 7. par. 2. ampliat. 9. nu. 9. *Reginald. in praxi penitent. lib. 25. nu. 379. Rebell. de just. & jur. lib. 15. q. 5. num. 3.*, & ceteri in praedictis decisionibus deducti; Dictaque difficultas non resultat ex eo, an qui pecunias recipit, eas tunc in alios usus convertat necnè, ut scribentes in ista causa ac etiam in d. altera *Romana cambiorum de Sfortijs disc. 6.* insitebant, quia cum pecunia recipiat functionem in genere suo, etiam in isto cambio directo nil refert, quod recipiens eam convertat in alios usus, dum potest in nundinis, vel platea aliunde supplere de aequivalenti, sed punctus est in idoneitate ad dictam aequivalentiam praestandam, ex cujus concursu, vel deficientia resultat scientia dantis, an litterae essent adimplendae, necnè, & an actus esset ab initio fictus vel verus.

Altera cambiandi species dicitur obliqua, quod scilicet debitor, qui pecunias recipit, seu ex alia praecedenti causa debet, non assumit onus cambiandi, sed sub contractu mutui, vel altero recipit pecunias pro suis debitis solvendis, vel in alios suos

Card. de Luca de Cambijs

usus erogandas; Quia verò mutuator non intendit eas otiosas tenere, sed super cambijs trafficare, idcirco debitor pro ipsius creditoris indemnitate, & nè ex mutuo damnum, ac praedictum recipiat, in se assumit onus capiendi tantumdem ab alijs, ac girandi, vel girari faciendi super cambijs, Vel eidem creditori facultatem tribuit accipiendi ab alijs, vel à seipso tantumdem, illudque girandi, vel girari faciendi super cambijs in ipsius mutuatarij damnum, quo secundo casu plures continentur contractus explicati in d. *Romana locationis venae disc. 24.*, ac etiam in *Camerinen. disc. seq. & in alijs hoc tit.*

Et in hac secunda specie non spectatur, an illa pecunia quae recipitur, in alios usus convertatur necnè, vel an recipiens possit aequivalentem summam in nundinis, vel in platea praestare, quoniam cambium non girat super illa pecunia, sed super aequivalentia ab alijs habenda, neque spectatur idoneitas ipsius debitoris, sed illa correspondens, qui litteras est impleturus saltem cum recurfa; Et licet Morales, quibus etiam adherent *Merenda in ejus tract. de cambio nundinali, Leotar. de usuris q. 26.* & alij, magna Tribunalia, seu foros magnarum & mercantilium Civitatum parùm versantes, dicant hæc continere figmenta & simulationes in fraudem usurarum, Attamen eorum dubitatio recipienda non est, Tum quia ita passim & ubique publice & palam, Ecclesia tolerante & approbante, practicitur, Tum etiam quia cessante conventionem partium super majori, vel minori interruptorum cursu ratione majoris, vel minoris dilationis temporis, in quo proprie consistit usura, vel ejus suspicio, cum totum pendeat ab eventualitate, quae ipsius etiam debitoris lucrum causare potest, sequitur exinde cessare terminos usurae, & in specie id vidimus practicatam in d. *Romana locationis venae ferri disc. 24.* & in d. *Romana cambiorum disc. 1.*; In dictis etenim casibus certa erat conversio pecuniae per debitorem acceptae ad cambium in alios usus, atque certa erat voluntas ejusdem debitoris creditori declarata, & in pactum expressum deducta, non cambiandi, neque solvendi in nundinis, vel plateis, & tamen nunquam dubitatum fuit de validitate cambij ex isto capite, quoniam girus cambij non est in ipsa pecunia, quae debitori datur, sed in aequivalenti, quae ab alio, vel à seipso tanquam tertio accipitur ad cambium, atque hoc jure passim vivitur, quod agnovit *Rota* in d. *Romana cambij de Sfortijs* 24. Martij 1664. *Oralora.*

8 Demum quoad tertium objectum anathocismi quod deducebatur ex conversione cambiorum decurforum in sortem principalem, ac novum cambium, Dicebam, quod quidquid sit, an dictus anathocismus procedat solum in usuris illicitis, de quibus, nempè usuris hebraeorum agitur in *decis. 409. Merlini*, atque admissio etiam quod eadem prohibitio procederet in quibuscumq; alijs quamvis licitis usuris, interturijs, vel fructibus, ut videtur magis communis & recepta opinio DD., de quibus amplè *Andreol. d. controvers. 210.*; Extranei erant dicti termini ab istis cambiorum, quae in recambium converti posse plenè firmatur per *Surd. conf. 540. num. 35. cum seq.*, quem solum pro omnibus allegare sufficit, & communiter tenent *Cyriac. Gair. & ceteri deducti per Andreol. d. contr. 210. num. fin.*, atque ita passim docet inconcussa observantia totius nostri Orbis Catholici super recambijs, & advertitur d. *disc. 1.*

Verùm nè more insipidorum pragmaticorum, praeter genium & stylum, immoraret solum in aucto-

auctoritatibus, potissimè cum non omninò satisfactus essem de rationibus & fundamentis deductis per *Surdum*, Idcirco advertebam veram hujus conclusionis rationem eam esse, quod fructus dicuntur illi qui producuntur seu percipiuntur salva substantia rei illorum productivæ, ideoque in proposito, uturæ vel intersuria dicuntur accessiones contradistinctæ ab ipsa sorte principali, quæ salva & integra remaneat, atque ex hac ratione accessiones ex pecunia regulariter, non concurrente speciali titulo earum justificativo, dicuntur illicitæ, quia cum pecunia sit de sui natura sterilis, ita contra naturam efficitur fecunda & fructifera.

Hoc autem non convenit cambiorum accessionibus seu intersurijs, quoniam de natura cambij realis est, ut nulla detur accessio, nullumque lucrum certum sed creditor subjaceat potius damno & periculo diminutionis sortis principalis *Roman. conf. 238. n. 6. § 9 in principio, Rota decis. 315. par. 2. divers. decis. 304. num. 5. par. 2. recent.*, ac habetur deductum in *d. Romana vena ferri disc. 24. in d. Romana cambiorum disc. 1. & in alijs frequenter.*

Ideoque id quod dicitur fructus seu accessio, est abusive, & per modum loquendi pro nostra intelligentia, sed verè totum est fors principalis tanquam unicum pretium pecuniæ quæ in uno loco magis valet quam in altero; Utpote Titius dat Sempronio ad cambium Romæ scuta mille monetæ juliorum decem pro scuto cambianda pro nundinis Placentiæ seu pro Civitate Venetiæ, cum ibi litteræ implendæ sint in scutis auri stamparum seu marcarum respectivè (cum in nundinis currant scuti imaginarij marcarum, & in plateis scuti auri veri stamparum) idcirco correspondens illius, qui suscepit pecuniam cambiandam, ut impleat litteras, emere debet dictos scutos, prout currunt in illis nundinis vel respectivè in ea hebdomada, in qua maturat solutio, juxta pretium aggij quod pro majori vel minori pecuniarum affluentia, magis & minus ponitur à foro mercatorum, atque in hac emptione consistit damnum vel respectivè lucrum ejus, qui habuit pecunias cambiandas, quoniam dari potest casus, quod cum tanta moneta, quantum importent, exempli gratia, scutos 970. emat tot scutos auri vel marcarum, qui sufficiant ad æquivalentiam & litterarum implementum, undè propterea creditor sit potius in damno patiendi diminutionem sortis principalis; Et e conversò datur casus frequentior, quod pro emendis dictis scutis ad litterarum implementum necessarijs non sufficiat valor dictorum scutorum mille monetæ, sed importent scuta 1030. & sic in illis 30. consistit damnum debitoris, quod ex communi usu loquendi dicitur fructus cambij junctum cum expensis provisionum; Et consequenter quando illi scuti auri vel marcarum respectivè ita empti, & per actum occultum soluti creditori per correspondentem cum recurfa recambiantur ad locum à quo ipsimet debitori qui pecunias proprias pro litterarum implemento in nundinis vel platea non habebat, dicuntur tanquam per novum contractum recambiarum illi scuti 1030., non tanquam integra fors & fructus, sed tanquam integra fors, atque unum & idem pretium illorum scutorum marcarum vel auri denuò reducendorum ad scutos monetæ, istaque est ratio, ob quam subsistentur recambia, atque illi qui apud vulgus dicuntur fructus, convertuntur in fortem, Quam rationem nec quidem remotè percipiunt aliqui moderni, qui in foro magnarum & mercantiarum Civitatum non versantur, cum manifesto

proindè terminorum æquivoco utentes in hac materia terminis usurarum, lucrorum, fructuum, & accessionum, cum isti termini rectè quidem cadant in cambio sicco, non autem in reali, in quo nullum dari potest lucrum certum, & si daretur, remaneret vitiatum, ut latius in dicta *Romana locutionis vena ferri, disc. 24. & in alijs locis citatis.*

CAMERINEN.

CAMBII

PRO

PELLEGRINIS

CUM

BRACCIIS

Casus disputatus coram A.C. & in Signatura, & res solutus pro Pellegrinis, postea concordatus.

An mandatum datum ad cambiandum seu girandum super cambijs, expiret per mortem mandantis vel mandatarij, Et qua occasione agitur de pluribus speciebus mandati dati ad cambiandum.

SUMMARIUM.

- 1 *Fæsti series.*
- 2 *Distinguuntur plures casus ad effectum sciendi, an susceptum onus cambiandi expiret per mortem.*
- 3 *Quando alicui datur pecunia ad cambiandum, qualis species contractus dicatur.*
- 4 *De cambio directo, & qualem speciem contractus continere dicatur.*
- 5 *De cambio obliquo, & quot contractus sub se contineat.*
- 6 *De differentia inter casum in quo debitor tribuat creditor i facultatem cambiandi, & quando ipse debitor id in se suscipiat.*
- 7 *De casu, in quo susceptum onus cambiandi est transitorium ad hæredes, & non expirat per mortem.*
- 8 *Generaliter mandatum susceptum ad cambiandum non cessat per mortem.*
- 9 *De exclusionem contractus societatis in cambio.*

DISCURSUS IV.

BRACCIUS per apocam se constituit Pellegrini debitorem in scutis mille jam antea habitis, atque promisit hanc summam girari facere super cambijs per aliquem Urbis mercatorem per ipsum eligendum, cujus cura & onus esset dicta cambia exercere & continuare cum scripturæ retentione usque ad debiti restitutionem, & cum pacto, quod cambia usque ad summam scutorum 7. pro singulo centenarij & anno cederent ad commodum Pellegrini, totum verò plus cederent beneficio ipsius Braccij, cujus obitu sequuto, post aliquorum annorum decursum, petentibus dicti Pellegrini hæredibus sortis & cambiorum solutionem, hæredes debitoris præterdere cæperunt per mortem expirasse vel

vel mandatum, vel societatem, quam in presenti conventionem contineri mordicus dicebant scribentes pro hæredibus, innixi auctoritati *Seaccia de cambijs* §. 3. *gloss. 3. num. 33.* ubi registrata quadam conventionis formula huic simili, firmat esse contractum societatis.

Pro creditoribus scribens, hoc societatis assumptum omnino negabam, sed dicebam, Vel esse in casu suscepti mandati, quod uti necessarium, & ex stipulatione tanquam irrevocabile non expirat per mortem, Vel (& forte verius) esse obligationem faciendi, ad hæredes etiam passivè transitoriam; Pro materia verò dilucidatione tollendisque æquivocis, observabam plures distinguendos esse casus ob longam differentiam inter unum & alterum militantem.

Primus igitur est, ubi unus dat alteri pecuniam ad negotiandum sive traficandum super cambijs, certa parte lucri ad commodum recipientis pecuniam & traficare debentis conventa, & tunc non intrant termini debitoris vel creditoris, quia nulum intercedit mutuum, neque pecunia efficitur de dominio recipientis, cum illa eadem sit traficanda, sed solum cadit dubitatio, quam speciem contractus hujusmodi conventio contineat, an scilicet societatis, ut aliqui voluerunt, vel mandati, ut aliorum fuit opinio, vel institoria, seu contractus innominati, atque juxta has ultimas species punctualiter discusso articulo firmavit *Rota in una Mediolanen. dec. 304. §. 556 p. 2. recent.* Ideoque in judicando præsertim in Curia, non quid DD. hinc inde pro eorum ingenio voluerint tenendum est, sed quid, omnibus opinionibus examinatis, est decisum; Verum istum constanter affirmabam non esse casum nostrum, quia Braccius pecuniam aliquo tempore ante dictam conventionem receperat in alios ejus usus erogam, ejusque in dicta conventionem se constituit debitorem ad commodum dantium, quos consideravit uti creditores, utendo termino solutionis, quæ pendente in se assumpsit onus prædictum, qui termini in ista specie non cadunt neque conveniunt.

Alter casus est cambijs directi & puri prout originaliter iste contractus introductus fuit, ubi scilicet habens pecunias in uno loco, eisque indigens in alia Civitate vel loco, eas tradit campfori, ut pro dicto alio loco cambiet, seu litteras suo correspondenti pro æquivalenti summa solutione tradat, quo non expleto tenetur recipiens danti ad quanti interest pecuniam in loco & tempore convento traditam esse, & iste contractus dicitur, juxta unam opinionem permutationis, permutando scilicet pecuniam unius loci, cum pecunia alterius mediante eo pretio, quod loci distantia vel diverse monetæ qualitas postulat; Sive juxta alteram est contractus locationis & conductionis, quia campfor ita locat operas suas datori pecuniarum, ut eas suo risico de loco ad locum asportet; Sive juxta alteram, est etiam institoria vel contractus innominati, de quibus in presenti videre superfluum videbatur, quia neque eramus in casu.

Tertius est casus frequens & quotidianus cambijs obliqui plures contractus continentis, quorum primus est veri & realis mutui, quia nempe indigens pecunijs pro ejus ære alieno exsolvendo, seu alijs indigentibus, & negotijs splendidis, illas ab aliquo recipit de suo dominio efficiendas, eas rumque ad certam diem se debitorem constituit, sed ne interim creditor dampnum patiat ex

Card. de Luca de Cambijs

mutuo, tenendo scilicet otiosam dictam pecuniam quam alijs super negotijs & cambijs traficare destinaverat, idcirco dupliciter conveniri solet, Vel quod debitor det creditori facultatem pro sua relevatione à quibuscumque, ac etiam à se ipso æquivalentem summam ad cambium, & sub eo continuandi, donec sequatur solutio, Vel quod ipsemet debitor in se assumat onus æquivalentem summam inveniendi ab alijs ad cambium, seu curandi, quod aliquis mercator dictam summam traficet & giret; Primo enim casu intrat mandatum, quod debitor tribuit suo creditori, & quatenus mandatum deducatur ad exercitium, intrat tertius actus, per quem creditor non jure suo, ut voluit *Turre* & alij, sed tanquam mandatarius debitoris juxta opinionem veriorum, & in *Rota* receptissimam, æquivalentem summam accipit ab alio ad cambium; Secundo autem casu, ex parte debitoris intrat stipulatio faciendi, quia promittit pecuniam in æquivalenti summa ab alijs invenire, atque pro creditoris relevatione curare, ut per se ipsum quatenus ad id sit aptus, vel per mercatorem ab ipso inveniendum cambietur per nundinas vel plateas; Et sic secundus actus consistit in dicta suscepta obligatione faciendi, & tertius adest, quatenus pro explenda obligatione pecuniam ab alijs suscipiat cambiandam.

Differentia inter unum casum & alterum est, quod in primo, ut creditor cambia & recambia petere valeat, docere debet se mandatum sibi traditum validè ad formam Constitutionis *Pij V.* exercuisse, cum vera & reali transmissione spacciorum justificanda saltem cum litteris responsivis nuncupatis *del ritorno*, atque isto casu intrat regula, quod non probata spacciorum justificatione, cambia peti non possunt, quia debet adesse realitas litterarum promptè implendarum, sine quibus cessat periculum consistens in transmissione pecuniæ de loco ad locum, sive in iactura, quæ non minus quam lucrum adesse potest in commutatione pecuniæ de uno loco ad alium, sive de una specie ad aliam, nempe de moneta currenti ad scutos marcarum vel auri, in quo periculo fundatur lucri perceptio ex deductis per *Lopez de contract. lib. 2. cap. 3. cum plur. seqq. Capyc. larr. consult. 125. Rovis. super pragmat. de litteris cambijs. Burratt. dec. 603. Mantie dec. 283. Rota dec. 132. p. 6. rec. Anconitana cambiiorum 8. Marrij, §. 2. Augusti 1649. Peutingero, Romana cambiiorum 28. Aprilis 1651. Verospio, & in alijs frequenter.*

In secundo autem casu, nisi debitor probet omnes adhibuisse diligentias, & non invenisse occasionem cambiandi, creditor absque aliqua justificatione ex ejus parte faciendâ, petere, & consequi potest à debitore cambia & recambia quæ cucurrissent, si susceptam obligationem explevisset, non tanquam cambia, quæ sine spaccijs, & reali litterarum transmissione dari non possunt, sed tanquam damna & interesse ob non impletum susceptum mandatum, seu ob non factum id, quod si factum esset, cambiiorum utilitatem produxisset, ut bene firmatur in *Romana pecuniaria 5. Junij 1648. coram Corrado, & in eadem 14. Junij 1649. Dunozerro inter suas dec. 829. & post Salgad. in labyrinth. dec. 7.* quæ passim in Curia recepta est tanquam magistralis, sapissimè in alijs causis approbata; ita ut amplius de assumpto non dubitetur, ut sepius hoc eod. *sic.*

In hac ultima specie necessariè stipulationis faciendi in proposito controversia versabamur, ideo.

ideoque non intrabant termini expirationis mandati per mortem mandantis, vel mandatarij, quia
 7 verè non agebatur de mandato, sed in susceptione facti, quod ob non factum trahit secum obligationem ad damna & interesse, etiam absque interpellatione alijque requisitis, Iamque obligatio nem non dubitatur esse ad hæredes activè & passivè transitoriam, ad instar quarumcumque stipulationum, & contractuum, ut omnis generalibus, in specie probari dicebam ex decisionibus in *Romana multiplici* 5. *Novembris* 1625. *coram Pirovano*, & 18. *Martij* 16; 4. *coram Meltio*, in cuius casu emptor, qui de pretij residuo debitor remanebat, se obligavit illud investire in loca Montium, census, vel stabilia fructifera, atque fructus exigere, illosque denuo investire, ac ita multiplicare, donec certa summa constitueretur, quia si ipse, vel ejus hæres id non fecit tunc ob non adimpletum mandatum, vel non præstitum factum promissum, tenetur ad quanti interest esse factum, quod occasione fructuum dotarium habetur *sub tit. de dote*, & alia occasione habetur *sub tit. de usuris & interesse*.

Neque intrabat ratio pro alia parte exaggerata, quod electa esset industria personæ, cum datio & respectivè susceptio mandati vel facti, non fuerit voluntaria, & ratione industriæ personalis, prout in primo contractu pecuniæ datæ ad negotiandum juxta dictas decisiones 304. & 556. par. 2. rec. præterea fortè potest, sed fuerit necessaria ob creditoris reintegrationem, & nè interim ex mutuo, & permanentia suæ pecuniæ penes debitorem damnum patiatur; Multò magis in præfenti, dum cambiorum transmissio & continuatio faciendæ non erat per ipsummet Braccium, ita ut dici valeat, sequuto ejus obitu actum non potuisse amplius explicari, sed erat faciendæ per mercatorem ab ipso eligendum, & deputandum, qui semel electus absque alia præfati debitoris opera, sive viveret, sive mortuus esset, continuationem facere poterat.

Et nihilominus, etiam in casu simplicis, & veri mandati, prout est in alio casu supradicto, quando scilicet creditori datur facultas capiendi summam æquivalentem ad cambium, adhuc omninò verius, ac ubique receptum est, tale mandatum per mandantis, vel mandatarij mortem naturalem, seu civilem non cessare, quoniam juris regula, ut mandatum per mandantis vel mandatarij mortem expiret, procedit in mandato voluntario ex utraque parte, quancumque revocabili, secus autem in mandato necessario, quod ex stipulatione debitor tribuit creditori in causam, & rem propriam, donec sequatur solutio, dum illud debitor volens non potest in vivo creditore expressè revocare, idèò minus intrat exspiratio per mortem, quæ aliud non est, nisi quædam revocatio tacita seu ficta, ut ita distinguendo inter mandatum voluntarium & necessarium plenè alijs allegatis habetur apud *Trentacinq. lib. 2. var. resol. tit. de procur. resol. 10. num. 7.* & 9. *Gabr. de procurator. conclus. 2. num. 56.* *Seraph. decis. 541. num. 3.* *Burrat. decis. 440. nu. 2.* & 3. *Merlin. decis. 436. num. 11.*, & tanquam absolute habuit Congregatio Baronum & Rota in *Romana Cambiorum supra discurs. 2.*, Atque in praxi est ubique receptum, nedùm ex dicta viva ratione, quod mandatum necessarium in rem propriam, sicuti non potest expressè revocari, ita non revocatur tacitè & fictè per mortem, nè plus operetur tacitum quàm expressum, sive plus fictio quàm veritas, sed etiam quia cambiorum cursus, non solum resultat ex ratione mandati, sed etiam ex

ratione restorationis damnorum, quæ alias creditor ita pati dicitur.

Allegabatur pro parte debitorum *consilium Camballi* 145. *lib. 2.*, sed dictum fuit istam doctrinam fuisse rejectam in dicta *Romana Cambiorum*, tam in Congregatione Baronum, quam in Rota, quoniam verè iste Doctor in hac parte solemniter æquivocavit, vel ad clientis affectionem ita impròbabiliter scribere voluit, totum enim se fundat in *conf. 112. Soccin. jun. l. 1. n. 12.* qui agit de mandato voluntario dato ad donandum, ut expiret per mortem mandantis, maxime dum hæredem reliquerat pupillum, quod omninò extraneum est à mandato necessario, & per viam stipulationis in rem mandatarij.

Magnum item fundamentum ex parte dictorum hæredum constituebatur ad probandam societatem in conventa participatione lucri, dum conventum est, quod usque ad 7. pro centenariis sit dantis pecuniam, totum verò plus cedat commo- do recipientis & cambiare debentis, Sed replicam hoc esse æquivocum clarum, Tum quia societas importat communionem lucris & damni, ac utilitatis & periculi, quæ in præfenti omninò absert quia si dabatur casus, ut fors principalis absque cambiantis culpa amitteretur, vel nullum in cambijs adesset lucrum, sed potius jactura & fortis principalis diminutio, & quæ incertitudo unicè salvat hunc contractum ab usura, utique Braccius nullum sentiebat damnum, neque de periculo participabat, ergò incongruum est terminus societatis, sed potius illud incertum lucrum excrescens summam scut. 7. pro centenariis, dici potest salarii seu merx institoria, seu operæ assumptæ.

Tum clarius, quia cum Braccius esset debitor pecuniæ, ita ut ad ejus damnum & præjudicium tale cambium currere debuissent, idcirco voluit convenire de interesse limitato, ut scilicet dictam summam non excederet, sibi remissa seu condonata summa excrescente, juxta ea, quæ de hoc cambio limitato habentur plenius deducta in *Romana Cambii de Sfortijs infra di. 6.*, & sic debitor nullum sentit lucrum, nec aliquam illius participationem habet, sed solum ita patitur minus damnum & interesse.

Et ex his A.C. pro creditoribus judicavit, relaxando mandatum executivum, tam pro sorte principali, quam pro ipsis cambijs & recambijs, atque interposita appellatione, Signatura justitiæ illam rejectit quoad effectum suspensivum rescribendo cum clausula *sine præjudicio executionis* de sola appellatione ad devolutivum in Rota, sed subsequens concordia litem terminavit.

VITERBIEN-

C A M B I I

S E U

S O C I E T A T I S

P R O

M A R I O .

Responsum pro veritate.

Debitore assumente in se onus cambiandi seu girandi pecunias sub cambijs, ac facta

facta ex conventionione deputatione certi mercatoris, per quem cambium exerceri debeat, Si deinde creditor, ut debitori rem gratam faceret eum liberet ab obligatione utendi opera dicti mercatoris, An exinde retulit omnimoda novatio ita ut inducatur etiam liberatio ab onere cambiandi.

Dissoluta societate per mortem unius ex sociis, An & de quibus lucris, vel damnis socii defuncti hæredes debeant participare.

S U M M A R I U M.

- 1 **F**Acti series.
- 2 Cambia non debentur sine justificatione spacci-
orum saltem per litteras redditus.
- 3 Sed quandoque sine eis debentur tanquam dam-
na & interesse.
- 4 An remissio oneris utendi opera mercatoris de-
putati liberet ab onere cambiandi.
- 5 De validitate consuetudinis, ut provisiones cor-
respondentium cedant ad beneficium girantis.
- 6 Expensa provisionum sunt notabiles.
- 7 Cambium creari potest ex debito precedenti.
- 8 Super conclusionem, an cambia sint licita, si dans pe-
cuniam, certo sciat recipientem non posse eam
cambiare.
- 9 Quando de facili detur compensatio seu retentio.
- 10 Non debet quis participare de damno, ubi non
participaret de lucro, & de materia Societatis.

DISCURSUS V.

Inita Societate inter Antonium & Marium super negotio lignorum, eaque brevi tempore dissoluta per mortem Antonij, cum hic in negotio erogasset summam scilicet 3200, deventum est ad conventionem inter Camillum Antonij hæredem, & Marium, ut hic retinere deberet dictam summam in negotij continuatione implicatam tanquam debitor, & ad cambium, suscipiendo in se onus cambiandi, ac girandi dictarum pecuniarum valorem per ferias, deputato ex conventionione ad hunc effectum certo mercatore; Deindeque per apocam Camillus, ut Marius ab expensis eximeret, eum liberavit ab onere utendi opera dicti mercatoris. Unde cum post plures annos Marius in venditione lignorum notabilem jacturam sensisset, neque dicti cambij exercitum sequutum esset. Hinc orta est inter dictas partes controversia super duobus, Primò nempe, an cambia seu fructus deberentur, Et secundò, an Camillus Antonij hæres contribuere teneretur ad dictum damnum, seu jacturam, ita ut intraret compensatio vel retentio, atque pro veritate consultus respondi, ut sequitur.

De duobus est quaestio, Primò nempe an debeantur cambia, dum de illorum realitate per litteras seu spaccia non docetur ad formam Constitutionis 18. Pij V. Et secundò super compensatione, seu retentione, de qua Marius debitor opponit contra Camillum creditorem pro contributione damni seu jacturae passæ in negotio sociali, & super utroque puncto sentio difficultatem contra Marium requirentem.

Quatenus enim pertinet ad primum, indubitatum est cambia peti non posse nec deberi tanquam cambia, cum hæc hodie non dentur licita, & exigibilia sine realitate spacciorum probanda saltem

Card. de Luca de Cambijs

tem per litteras redditus nuncupatas del *riorno*, per quas in Rota & Curia receptum est probari etiam litteras accessus nuncupatas dell' *andara*, ita ut absque tali justificatione nil profuit confessiones partium, solidationes computorum, vel quæcumque alia conventioniones juxta *decis. 69. par. 9. rec.* quæ passim in Curia circumfertur Magistralis in *Ravennaten seu Faventina Cambij 16. Junij 1653. Bichio*, & in alijs frequenter, cum sit principium indubitatum.

Verùm difficultas est, an debeantur tanquam damna & interesse ob non factum, id est ob non adimpletum mandatum à Mario debitore susceptum girandi, seu girare faciendi pecunias per ferias juxta *decisionem in Romana pecuniaria 5. Junij 1648. coram Corrado*, & in *Romana pecuniaria coram Dunozeo impress. post Salgad. in labyrint. decis. 7. & inter suas decis. 829.* quæ pariter circumfertur tanquam magistralis, & est passim recepta in Curia, ut in *Romana Cambij 8. Aprilis*, & *4. Decembris 1659*, & *24. Aprilis 1662. coram Cerro*, & in alijs.

Cumque susceptio mandati sit litteralis, & clara, punctus est, an ex eo quod per apocam Camillus ad sublevandum Marium, nè sumptibus gravaretur, declaravit consensum præbere, nè teneatur uti opera mercatoris electi, vel eligendi pro transmissione pecuniarum ad nundinas, ita ab hoc onere liberatus remanserit, Atque in hoc probabilius negativè respondendum videtur, quoniam dictus consensus percutit solum revelationem oneris utendi opera mercatoris jam electi, non autem remissionem alterius præcedentis suscepti oneris girandi, & girati faciendi pecunias per ferias, Duo siquidem debitor suscepit onera, ad quorum utrumque per creditorem urgeri poterat, Unum simpliciter, & indeterminatè girandi, & girati faciendi pecunias per ferias, Et alterum electionis cujusdam certi, & determinati mercatoris; Hæc autem sunt inter se merè separata, quorum unum sine altero stare potest, cum bene possint simul stare quod Marius adstrictus remaneat mandato suscepto girandi pecunias per ferias, & tamen remaneat solutus ab alio onere id agendi per certum mercatorem Urbis, cum id facere possit per seipsum vel alium mercatorem, vel amicum, ejusdem, vel alterius loci, unde liberatio ab hoc secundo onere importare non videtur omnimodam novationem contractus, ac liberationem ab alio onere girandi, atque in hoc est mea difficultas.

Intererat autem Marij debitoris liberari à secundo onere, quam vis primum firmum remaneret, pro evitandis rigorosis expensis provisionum, & emolumentorum solvendorum dicto mercatori de necessitate electo, ejusque correspondens, & quas expensas in toto, vel notabili parte poterat evitare habendo libertatem girandi per seipsum, vel mediantibus personis sibi toties quoties bene visis, quoniam consuetudo est mercatorum & cambiantium, ut provisiones & emolumenta condonentur ipsi cambianti, seu giranti, soluta solum quadam modica recognitione correspondens, ut *dec. 45. nu. 3. cum seq. par. 4. rec. tom. 2.* & habetur in *Romana cambiarum disc. 1.*

Quod clarè probare videntur verba ejusdem apocæ percutientia revelationem ab expensis, quæ propriè in his provisionibus & emolumentis consistunt, *icci accio il medemo Mario non si aggravasse di spesa*; Cambia enim non sunt expensæ, sed sunt damna & interesse, quæ currunt in alteratione agij, seu emptione scilicet auri, vel marcarum in feria

in qua emptione debitor, qui onus habet cambian-
di, potest etiam esse in lucro de sorte principali;
6 Dictasque provisionum, aliorumque emolumentorum
expensas esse notabiles, experti sumus moderno
tempore in Curia occasione plurium contro-
versiarum super hac materia habitatum, in quibus
compertum est, dictas expensas importare ter-
tiam partem & ultra ipsorum cambiorum.

Minus relevat, pecunias per Marium deberi ex
causa mercium, seu lignaminum, quia cum per
mortem Antonij jam dissoluta esset Societas, ex
tunc idem Marius volens negotium appaltus con-
tinuare, atque merces, aliàs sociales, facere proprias
rectè potuit se constituere ex dicta causa debito-
7 rem in pecunia sub cambijs giranda, donec restituo
sequeretur, ut habetur in eadem Romana pecu-
niaria 5. Junij 1648. Corrado & d. dec. 7. post Salgad.
in labyrint. Romana cambiorum 14. Junij 1649. Du-
noz. eto inter suas decis. § 29. alia Romana Cambio-
rum 28. Aprilis 1651. Veroffio & in alijs.

Proit nec relevare videtur Marius, sciente, ac
volente Camillo creditore, pecunias prædictas
convertisse in dictum appaltum, in cujus exercitio
& negotiatione erat continuaturus, undè propte-
rea impossibile erat easdem pecunias per nundinas
gitare, undè cambium sit illicitum juxta decisiones
3 in Romana cambiorum 4. Julij 1642. & 18. Aprilis
1644. coram Peuring., quoniam istæ decisiones in
Curia nullatenus receptæ sunt, neque de eis in foro
aliqua ratio habetur in hac satis frequenti materia,
utpotè continentes juris propositiones in abstra-
cto veras, sed aliquo æquivoco laborantes quoad
applicationem ad factum.

Duæ siquidem sunt species cambiorum, Una est
directa, quia nempe habens pecunias in uno loco,
eisque indigens in altero, vel in nundinis, illas det
campori, vel alteri ut cambiaret, & isto casu si dans
certò sciat recipientem conversurum esse pecuni-
as in alios usus, neque habere modum implendi lit-
teras, ac præstandi pecunias in nundinis, vel loco
convento, tunc intrat difficultas, de qua in allegatis
decisionibus coram Peuring.

Altera est obliqua continens plures contractus,
Primum nempe & primarium mutui, quod credi-
tor facit debitori de pecunijs in eos usus conver-
tendis. Et secundum mandati, quod idem debitor
dat creditori, vel quod in se suscipit inveniendi ab
alijs summam æquivalentem sub cambijs, & hic se-
cundus modus est frequens & usitatus, neque in eo
intranat deducta in allegatis decisionibus, utpotè
percutientia primam speciem non istam, in qua
non ipsa pecunia cambianda est, sed altera, seu ejus
æquivalens, quod in hac facti specie habetur ex-
pressum, ibi, *dictas pecunias, seu illarum valorem
girandi &c.*

Quo verò ad alterum punctum compensationis,
vel retentionis, puto ex libro retento per Marius
super mercibus vendendis, earumque pretio, stan-
tibus adminiculis in facti nota deductis, sufficien-
tissimè probari damnum, seu jacturam passam in
venditione mercium, seu lignaminum, cum aga-
tur de libro ex conventionem per Marius tenendo,
adminiculato cum copijs partitarum non impug-
natarum à Camillo, undè in hoc nullam habeo dif-
ficultatem.

Prout modicam haberem super puncto com-
pensationis, vel saltem retentionis, quæ ex æquita-
te recepta in Tribunali A. C. & in Curia admitti-
9 tur etiam in casibus, in quibus aliàs de rigore iuris
ratione juramenti, vel processus executivi com-
pensatio non intraret, maxime quia creditum, cu-

jus ratione prætenditur compensatio, vel retentio,
non provenit ex causa omninò diversa, sed ab ea-
dem à qua provenit debitum, cum quo habet con-
nexionem, quo casu facilius intrat compensatio,
quoniam est potius calculus dati & accepti, quam
compensatio ex deductis per Capyc. Larr. dec. 25 n.
23. & consult. 73. num. 27 & 28. & Rot. dec. 74. num.
28. post Merlin. de pignor.

Sed mea difficultas est super insubsistentia cre-
diti, cujus ratione compensatio, vel retentio alle-
gatur, quodque damnum passum in venditione
mercium, seu lignaminum cedere non debeat dam-
no Camilli hæredis Antonij, qui societatem iniit
cum Marco super appaltu.

Societas enim dissoluta fuit per mortem Anto-
nij, undè ex ea de totum lucrum, vel damnum in
futurum contingens ex successiva continuatione
negotij, cessit commodo, vel incommodo Marij
qui potuisset in annis subsequenibus vendere lig-
namina longè majori pretio, & cum lucro, quod
10 totum fuisset suum, ideò ejus debet esse damnum,
quod sentiri non debet ab eo, qui nullum lucrum
sperare poterat Buratt. dec. 336. n. 4. dec. 439 n. 1.

Atque communicatio lucri & damni, non ob-
stante dissolutione societatis, intraret solum in lig-
naminibus jam incisis & repositis de anno 1656 &
sic præparatis durante societate ex deductis per
Buratt. dec. 463. n. 1, non autem circa ea, quæ ob-
venerunt in annis sequenibus, Præsertim stante
dicta novatione, seu conversione pecuniæ prius
positæ in societate in diversum contractum cam-
bij, per quam liquet Marius suscepisse totum ne-
gotium in se, ita ut totus casus inde contingens
lucri, vel damni respectivè sit solum suum, undè
solus concursus prætendi potest in damno, quod
obvenit in negotio jam acto, seu præparato de an-
no 1656. non autem in annis subsequenibus; At-
que saltem negari potest hoc esse turbidum & illi-
quidum, quod sufficit, ut non intret compensatio,
vel retentio ut habetur dec. 225 p. 8. rec. & dec.
92 p. 9. Romana pecuniaria 19. Januarij 1646. 7. Junij
1647. & 10. Februarij 1648. coram Corrado, et in alijs
frequentior.

Neque dici potest, quod ex conventionem tene-
di librum, ac dandi iustificationes super venditio-
nibus lignaminum, desumi possit continuatio ne-
gotij socialis ex quadam tacita societate per hæ-
redem renovata, cum ex instrumento pateat id so-
lum conventum esse pro cautela & securitate Ca-
milli dantis pecuniam ad cambium, ut ita scilicet
reddatur tutus de bona administratione negotij,
quodque pecunie exinde retrahendæ in alios usus
non convertantur, et hanc dixi mihi videri verita-
tem.

ROMANA

CAMBII DE SFORTIIS

PRO

PRINCIPE LUDOVISIO

CUM

CARDINALI SFORTIA.

Casus decisus per Rotam pro Ludovisio,
pendet revisio.

De justificatione realitatis cambiorum, an
ad illam præcisè sint necessaria litteræ,
itaùt sine illis alia fieri possit probatio
negnè,

De

De simulatione personarum in isto contractu, & an illa facultas, quæ data est mercatori, cum quo initus fuit contractus, suffragetur alteri non mercatori, cui creditor jura cesserit, seu ad cujus commodum mercator ab initio sub ipsius simulato nomine contraxerit.

De cambiis limitatis sub conventionione, ut in casu moræ, seu in alterum eventum cesset limitatio, & cambia debeantur ad rationem currentium. An facto casu talis conditionis, requiratur nova intimatio, seu interpellatio debitoris.

S U M M A R I U M.

- 1 **F**acti series.
- 2 De oppositionibus adversus cambiorum cursum, & cambij validitatem.
- 3 De conclusione quod invalida sint cambia, ubi creditor certo scit debitorem non posse cambiare remissivè.
- 4 An cambia justificentur per libros camporis negativi.
- 5 Pro justificatione sufficiunt litteræ redditus.
- 6 De modo justificandi spaccia, & quando leviores probationes sufficiant, ita ut libris etiam sit deferendum.
- 7 Litteræ an sint necessariae ad realitatem cambiorum, & quatenus sic, an illa possint aliàs justificari.
- 8 De pluribus adminiculis, ex quibus etiam amissis litteris probetur realitas cambiorum.
- 9 An ille, cui data est facultas cambiandi continuare possit girum post cessionem alteri factam.
- 10 An cambia per nobiles exerceri possint.
- 11 Quando cessio verè non sit talis, sed potius declaratio veritatis.
- 12 An & quando non obstante facultate cambiandi requiratur nova intimatio debitoris.
- 13 De cambio limitatio qualem speciem contractus contineat, & an differat à currenti.
- 14 Confessio parvium quales defectus in cambio sanet.

DISCURSUS VI.

PECUNIAS Cardinalis Ludovisi Ludovisi ab Urbe absentis in summa scutorum 15. m. circiter existentes in Banco illorum de Acciaiolis & Martellis in Urbe negotiatorum, iidem nè otiosas tenerent, ex generali mandato forsàn per Cardinalem, vel eius ministros attributo, dederunt ad cambium limitatum in consueta forma cambij obliqui Duci Mario Sfortiæ, quod scilicet si cambiorum interesse quamdam conventam summam singulis annis excederet, illud plus censeretur ei remissum, ac peti non posset, sub pacto, vel debitore deficiente in quolibet semestre à solutione ejus, quod importarent cambiorum fructus, seu intersuria tunc cessare deberet dicta limitatio, ita ut deberentur cambia currentia, qua conditione forsàn in primo semestri, ut istorum Baronum & Magnatum consuetudo est, purificata, eadem ratio bancaria continuavit cambiorum girum, constituendo in singulis nundinis dictum Ducem debitorem ad rationem cambiorum currentium, usque quo facta per eum venditione Barberinis Oppidi Vallis Montanæ cum annexis, ex illius pretio satisfactum fuit omnibus creditoribus, inter quos fuit Princeps

Ludovisius dicti Cardinalis germanus frater & hæres, ad quem mercatores prædicti, paulò post præfatum contractum initum, declaraverant omne illius commodum & incommodum spectare, ipsis nudum nomen habentibus, eidemque proinde omnia & quæcumque jura cedentibus, cui Principi soluta fuerunt scuta 22. m., quantum importare supponebatur debitum fortis & cambiorum medio tempore decursorum.

Quia verò omnes creditores de dicto pretio satisfacti, juxta stylum Congregationis Baronum, per quam seu per Thesaurarium cum facultatibus dictæ Congregationis venditio facta fuerat, se obligaverant, vel respectivè cautiones dederant de restituendo acceptam pecuniam prioribus et posterioribus, idcirco istius obligationis vigore, post aliquod temporis intervallum, Princeps Burghefius tanquam creditor anterior, à dicto Principe Ludovisio avocavit scuta circiter 4 m. ac successivè quidam alij anteriores alias fecerunt avocationes, quapropter ut de summis avocatis se reintegraret, stante insufficientia hæreditatis dicti Ducis Marij interim defuncti, judicium instituit coram A. C. contra Cardinalem Sfortiam eiusdem Ducis germanum fratrem & infolidum obligatum, qui opponens de non justificatione cambiorum ob non exhibita in actis spaccia, à Prælo per A. C. deputato sententiam absolutoriam reportavit, à qua commissa per appellationem cauta in *Rota coram Melrio*, datoque dubio. *An constaret de credito, quod debeat sub die I. Julij 1678.* Affirmativa prodijt resolutio ad favorem Ludovisi creditoris, confirmata in altera disputatione habita super nova audientia 24. Martij 1664. *coram Oratorum in locum Melrii*, interim ad Episcopum assumpti subrogato, coram quo pender revisio ob audientiam denuò elargitam.

Reflectendo autem ad veritatem, dum præsertim de istius examine agebatur, tam in congressibus advocatorum, quam in disputationibus habitis coram quodam Cardinali communi amico, in quem oretenus partes controversiæ decisionem remiserant, licet enim altera pars istius judicio ad favorem huius declarato acquiescere noluisse, credebam justas esse resolutiones Rotæ, ac successivè injustas debitoris oppositiones, quæ plures erant.

Prima nempe super cambij invaliditate, ex eo quod creditor certò sciret debitorem non posse acceptas pecunias cambiare, ac litteras in nundinis implere juxta *decis. in Romana cambij 18. Aprilis 1674* & *18 Januarij 1645. coram Peuting.*; Altera quod non constaret de cambiorum realitate ad formam *Constit. 18 Pij V.*, dum non docebatur de spaccijs legitimè recognitis; Tertia quod dum cambium initum fuerat cum dictis negotiatoribus, istique ad paucos dies illud cesserant Cardinali Ludovisio non negotiatori, cessaverat facultas, quam debitor cedentibus dederat in cessionarium non transmissa; Et quarta quod in omnem eventum prætendi non possent cambia currentia, sed solum limitata juxta primam conventionem, non obstante pacto prædicto, ut in casu non factæ solutionis statuto tempore cessaret limitatio, quoniam dicebant rei conventi defensores, ad hunc effectum necessariam fuisse intimationem, seu novam interpellationem, ob quam debitor sciret se gravioribus usuris esse subjectum, Nulla tamen ex dictis oppositionibus subsistentiam habere videbatur.

Quatenus enim pertinet ad primam, cum tunc penderet in Rota gravissima causa in *Romana locationis vena ferri, de qua hoc tit. disc. 24. & sub tit. de usur. disc. 4. & sub tit. de Regal. disc. 117.*, expediebat Ludovisio dictas decisiones canonizari, cum ita longè major utilitas ei resultrasset in dicta alia causa, sed reverà istud motivum nullius erat momenti, quoniam dictæ decisiones, licet expressè non revocata, implicite tamen ab initio fuerunt habitæ pro circumscriptis, ut advertitur supra *disc. 3* atque in pluribus causis ego practica vi.

Quoverò ad secundam, quamvis scribendo more advocati dicerem sufficere debere libros dictæ rationis bancariæ dictorum cambiorum girum justificantes, stante pacto expresso, ex communi Notariorum stylo in omnibus hujusmodi contractibus apponi solito, quod solis libris mercatoris stari debeat, Quod pactum attendendum esse ac ita ubique servari, præsertim in Civitate Januæ, quam sæpius cambiorum parentem & magistram appellat & testatur *Turr. de cambij. disp. 3. q. 10. n. 12.*, plenè cæteris allegatis probat *Rovit. conf. 103. n. 2. lib. 2.*, quia non prohibetur debitor in ejus præjudicium creditoris fidem sequi.

Nihilominus in hoc nullum constituebam fundamentum, quia cum periculosum sit in materia usuraria solius creditoris vel ejus confidentiarij fidem sequi, dum ita de facili fraus usuris fieri possit, atque cambium siccum exerceri, idcirco Rota nunquam hujusmodi propositionem recipere voluit, sed semper necessariam credidit justificationem per ipsa spaccia seu litteras ex deductis *dec. 636 apud Merlin. & latius dec. 132. par. 6. rec.*, atque hoc jure passim vivitur in Curia, in qua, præsertim in Rota rigorosius fortè quam par est in hujusmodi materia proceditur, & habetur in *Romana pecuniaria de Benettis hoc eod. tit. disc. sequen.*

Est quidem verum, quod non requirantur omnes litteræ accessus & recessus, sed istæ tantum vulgò nuncupatæ *del ritorno* judicantur sufficientes, cum aliæ ita per necessarium antecedens supponantur, ut sæpius eadem Rota firmavit *apud Merlin. d. decif. 636. num. 2. & 3. Rojas decif. 458. num. 2. decif. 302. num. 2. par. 4. rec. decif. 274. num. 6. par. 5. decif. 171. num. 1. par. 7. Romana discussio- nis 26 Junij 1630 coram Coccino*, cum alijs in prima hujus causæ decisione *coram Melio*, in qua favore creditoris prodijt resolutio, sub ea tamen conditione, quod dictæ litteræ recessus jam exhibitæ deberent formiter recognosci, ut post editam decisionem, non sine magno hujus partis incommodo, dum non agebatur de facto recenti, sequutum fuit.

Super hac autem recognitione, in alijs disputationibus habitis *coram Orator a subrogato*, tam antè quam post decisionem coram isto editam, videbatur apud aliquos ex DD. non levis esse difficultas, ob aliquas exceptiones, quæ dabantur contra personas testium; Verùm inspecta etiam veritate mihi difficultas non videbatur considerabilis, quoniam quæcumque exceptio, quam testes patenterentur, sanata seu suppleta remanebat ex multis circumstantijs, quæ in reliquis Europæ partibus & Tribunalibus, etiam singulariter reputantur sufficientes ad probationem, ut præsertim sunt, libri mercatoris benè & mercantiliter tenti ex supra allegatis; Ideoque attenda etiam dicta rigorosa opinio, sufficere indubitanter debent pro adminiculis quamcumque exceptionem suppleantibus, ut in specie de libris unitis cum literis habetur *apud Buratt. decif. 603. Merlin. d. dec. 636. & practica tum*

fuit in *d. Romana cambij disc. 1.* in qua ad spacciorum adminiculum in simul unita; Quicquid enim fuit extrajudiciali relatione Periti, quod libri essent benè & mercantiliter tenti, quamvis in alia instantia *coram Priolo* opus fuerit illa exhibere, ut ibi.

Quinimò etiam si istæ litteræ repertæ non essent, adhuc absolute dicebam ad justificationem sufficere tot adminicula in simul unita; Quicquid enim fit, an ad realitatem cambiorum omnino necessaria sint spaccia, vel illa possint alio modo probari, Admissa etiam prima opinione, quam constanter sequitur *Rota*, ut ad ipsam realitatem omnino requirantur litteræ, Attamen quando illa amitterentur, seu alias casu perirent, præclusa non videtur via, earum veritatem per alias probationum species justificare, etiam adminiculativas, ubi præsertim non agitur de facto recenti, ut in præsentibus, dum agebatur de facto annorum triginta circiter, quoniam probatio alias quam per litteras non percutit ipsa cambia eorumque realitatem, sed percutit probationem ipsarum litterarum, ut per *Turr. in addit. add. 35. post ejus tractat. lit. F.*, & sentit *Rota apud Seraph. decif. 946. & decif. 70. num. 4. cum seq. par. 6. recent.*, Atque ubi non haberetur auctoritas, satis abundare videretur ipsa ratio naturalis, ubi præsertim agitur de facto potius antiquo quam recenti, ac de negotio jam finito per subsequutam solutionem, quo casu etiam debitoris confessionem aliàs in hac materia non sufficientem ex deductis *decif. 69. par. 9. recent.* passim recepta, ex adminiculis omnino admittendam esse, dicebam in *Romana pecuniaria de Benettis disc. seq.*

Cum enim istæ litteræ confici soleant per parvas schedulas, atque sequuta jam solutione, & sic sopito negotio, ut plurimum negligantur, ubi præsertim notabilis temporis silentium accedit, Hinc proinde possent infinitæ fraudes committi, atque totus mundus litibus involvi, dum debitores præsertim decocti, in quibus frequentius viget malitia & livor inexplicabilis contra creditores, seu ardens desiderium redeundi ad priorem fortunæ statum, Undè toti insistant in revolvendo cartas veteres, ita possent hujusmodi litteras, quæ negligantur, occupare ac lacerare, deindeque omnium cambiorum solutorum repetitionem cum nimia facilitate obtinere, quo nil absurdius.

Ideoque occasione istius & aliarum causarum, frequenter dicere solebam, me laudare quidem Rotæ zelum non sequendi aliorum Tribunalium laicalium opinionem, ac praxim in deferendo super cambiorum justificatione cum solis creditoris vel ejus confidentiarij libris, seu partium confessionibus, ob usurarium fraudem; quæ inesse potest, sed non videri commendabile adeo mordicus desiderare litterarum existentiam, præsertim in casu dictarum circumstantiarum, cum Rotæ opinio intelligenda veniat discretè ac spectato fine, ob quem illa tenetur, cum hoc non sit sacramentum aliàs non conficiendum nisi cum forma præfinita.

Adminicula verò quamplura in præsentibus urgebant, etiam sine litterarum existentia omnino idonea, Primum nempè resultrabat ex libris benè & mercantiliter tentis prædictæ celebris & probatissimæ rationis bancariæ, stante præsertim pacto, ut eis stari deberet; Si enim in sensu magis communis opinionis extra Curiam frequentius recepta, isti soli sufficiunt ad probationem ut supra, multo magis sufficere debent pro adminiculo, pro quo illi satis considerati fuerunt *apud Merlin. d. decif.*

decis. 636. *Burati. dicta dec. 603. num. 6. decis. 212. n. 1. post Zacch. de oblig. & sepius in alijs.*

Secundò registra seu scartafaccia, pro adminiculo etiam admilla per *Rotam decis. 304. num. 2. pa. 4. recent. decis. 35. post Turri. & dicta decis. 603. Burati n. 3.*; Tertio solutio effectiva provisionum facta dictis probatissimæ fidei negotiatoribus, conspicua etiam nobilitate pollentibus, in quibus proinde præsumendum non erat delictum furti speciem redolens, accipiendo provisiones pro cambiorum giro & spacciorum transmissione cum formali retentione scripturæ, nisi prædicta omnia verè sequuta essent; Quartò earumdem litterarum geminata productio judicialis, quæ facta in actis reperiebatur adversus alios creditores quamvis posteriores ab ipso solutum avocare prætendentes, sub prætextu, quod se non probaret creditorem, cum subsequito exinde effectu, quod scilicet productis litteris prædicti creditores destiterunt; Et demùm non leve adminiculum resultabat ex ipsa subsequuta solutione; Licet enim ista non sit apta ad sanandum usuræ vitium, benè tamen apta reputanda est ad inducendum adminiculum veritatis crediti, cum non de facili præsumatur solutio ejus quod non debetur, ut in specialibus terminis cambiorum ponderatum fuit in *Romana pecuniaria 14. Junij 1646. & 7. Junij 1647. coram Corrado quarum secunda est decis. 74. num. 29. p. 10. recent.*; Accedente potissimum longæva acquiescentis annorum circiter 30. quæ omnia adminicula, ubi etiam singulariter considerata suas pati possent difficultates, rem in tuto ponere videbantur infimul unita cum conlucta regula, ut *singula quæ non prosunt &c.*

Quoad tertiam oppositionem, totum constituebatur ex adverso fundamentum in *Romana seu Florentina Cambiorum 3. Junij 1650. coram Corrado & Et Dominice mature discussa impress. dec. 44. pa. 11. recent.*, ubi quod cedens post factam cessionem nullum jus amplius habeat in jure cesso, indeque inferebatur, quod non potuerint dicti negotiatores eorum nomine cambia girare, cumulando ad idem deducta per *Surd. conf. 21. num. 36. Mastrill decis. 143. num. 12. Vames. conf. 61. num. 11. & num. 9. centur. 2.*; Verùm hoc satis leve videbatur fundamentum, quoniam dicta decisio coram *Corrado* loquitur in casu, quo mercator cedens, verè & realiter ab initio cambium contraxerat nomine proprio, ita ut suum esset nomen debitoris, quod deinde in toto vel in parte alteri cesserit per viam formalis translationis dominij, istud à se abdicando, & in alium omninò transferendo, quo etiam casu cedentis inhabilitas, seu prohibitio procedit in gratiam & favorem ipsius cessionarij, nè eo invito, vel in ejus præjudicium quicquam agere valeat, Atque istum effectum percutiunt allegatæ auctoritates, non autem ut ipsi assistat, ac jura cessa ad cessionarij commodum prosequatur & foveat, cum hoc nullibi prohibitum habeatur, nequè debitoris cessi intersit, an cambij prosequutio sub unius vel alterius nomine fiat; Et ex qua ratione passim habemus receptam propositionem, in prima præferatim hujus causæ decisione firmatam, super licita simulatione personæ.

Et licet scribentes in contrarium ponderarent cambiorum usum exerceri non potuisse per cessionarij tanquam Magnatem, & personam nobilem, eo modo quo exerceri poterat per mercatores ex deductis per *Otalor. de nobilit. c. 5. par. 2. n. 25. per text. in l. nobiliores Cod. de commerc. & mercat.*, Attamen dicebam id procedere,

quandò ageretur de illis usuris, quæ ex more regionis tolerantur in solis mercatoribus ob mercantilem qualitatem, qua cessante, cessare dicatur causa proxima & immediata ipsarum usurarum productiva tanquam conditio, sine qua non, ut practicitur in Hispanijs, ubi mercatoribus aliqua conceduntur, quæ privatis denegantur, secus autem ubi agitur de cambijs, quæ etiam ad favorem infantium mulierum, & quorumcumque privatorum exerceri possunt, quinimò & non improbabiler etiam ad commodum clericorum, ut habetur in *Rom. Cambij de Biscijs hoc eod. tit. disc. 18.*

Verùm in hac facti specie omnis difficultas cessabat, quoniam non versabamur in terminis cedentis & cessionarij juxta casum in allegata *decis. 44. par. 11. recent.*, ita ut cambium ab initio substantiatum esset in dictis creditoribus, qui deinde illius dominium transfulerunt in cessionarium, ut erat in casu dictæ decisionis, sed in casu diverso, quoniam cedentes propriam pecuniam non crederunt, neque proprio nomine, & ad proprium commodum, sed ex tunc & ab ipso initio alienum negotium sub eorum simulato nomine gesserunt, ita ut ob non prohibitam personæ simulationem, actus ab initio substantiatus esset cum illo, ad cuius commodum, & de cuius pecuniis initus est; Illa verò, quæ per modum loquendi seu explicandi veritatem dicitur cessio triduo post à dictis negotiatoribus facta; revera non est cessio translata faciens operationem immutandi personam creditoris, ac transferendi nominis cessi dominium ab uno in alterum, sed potius est recognitio veritatis, & bonæ fidei pro cautela commodatarij, declarando id quod ab initio gestum est, ad effectum scilicet nè tractu temporis ipsorum negotiatorum hæredes, vel creditores illi controversiam movere possent, undè propterea *di dec. 44. par. 11.*, penitus extranea erat à casu; Aliud enim est cedere, ac de novo disponere, aliud verò est declarare, quoniam qui declarat nil facit de novo, nec disponit, sed tantum quid jam ab initio factum sit, vel insit aperit, ad instar excutientis grana à spicis, quo exemplo utitur *text. in l. adeo 7. §. cum enim grana ff. de acquiren. rerum dominio*, Undè propterea receptum habemus, quod donator, vel alter contrahens, qui non potest retractare actum, attamen potest declarare, ut pluries in sua materia *sub tit. de donationibus.*

Demùm quoad quartam & ultimam objectionem novæ specialis interpellationis pro faciendo transire cambia ex limitatis ad currentia; Scribentes pro debitore constituebant fundamentum in *Romana Cambiorum 3. Julij 1618. coram Manzanedo*, cum qua processum fuit in *Rom. census 3. Apr. 1655. coram Dunozeo*, in quibus firmatur, ut ultra eam primam intimationem, quæ necessaria est, ut creditor in mora debitorem constituat, atque in ejus damnum sumere possit pecuniam ad interesse ubi etiam à debitore creditori in certum eventum concessa esset facultas capiendi pecuniam ad cambium, adhuc altera intimatio requiratur, per quam debitor certificetur creditorem uti velle sibi concessa facultate, illumque ponendum esse sub gravioribus usuris, quasi quod alias credere potuerit eum non esse tali facultate usurum, juxta ea, quæ in proposito intimationis distinguendo plures casus, habentur supra in dicta *Romana Cambiorum discursu 2.*

Sed pariter hoc fundamentum nullius roboris videbatur, cum decisio in *Romana Cambiorum 3. Julij 1618. coram Manzanedo* sit in suo casu vera,

vera, cum aliquo tamen æquivoce intellecta in dicta Romana Censu coram Dunozerro, quæ est in causa, de qua hoc eod. tit. disc. 16. In dicta siquidem prima decisione Manzandedi, quæ est hujus conclusionis originaria & magistralis, agebatur de conventionem inita inter Capitulum S. Mariæ in Via¹³ lata, & quemdam affectuarium casalis, seu aliorum bonorum ejusdem capituli, ut in eventum in quem conductor, seu affectuarius prædictus pensiones statuto tempore non solveret, licitum esset Capitulo in ejus damnum capere summam æquivalentem ad cambium & recambium, Unde agebatur de faciendo transitum de uno contractu ad alterum, ac de una specie debiti ad aliam, quia dum ille erat debitor pro pensionibus, & sic pro debito non usurario, ita fiebat debitor pro cambio, & sic pro debito usurario, & à communiter contingentibus damnofo, & in hoc dicebam, quod bene id procederet ex dicta ratione credulitatis quam debitor habere potuit, quod creditor usurarius non esset sibi concessa facultate, quodque si scivisset, curasset celeri, ac prompta solutione hoc damnum evitare: sed hoc nil commune habet cum casu controverso quoniam in jure non habetur distinctio cambij limitati à cambio currenti, ita ut contingat dari dictam debiti transmutationem, seu transitum de una debiti specie ad alteram, sed unum & idem est cambium reale, à sicco solum contradistinctum, per quod de sui natura currit interesse eventuale resultans à valore aggij, & ab expensis provisionum ut in præcedentibus deductum habetur.

Limitatio autem dicti interesse, ob quam vulgò dicimus cambium limitatum, contradistinctum à currenti, non continet diversam naturam contractus, seu cambij, sed est quædam remissio, seu condonatio, quam creditor debitori facit de eo pluri, quod interesse prædictum importare posset, quia nempe eventualitas faceret, ut cambiorum intersuria ascenderent ad decem pro centenario, quæ integra creditor licite exigere posset, contentatur tamen ex eis remittere partem, solumque exigere ad quinque vel sex &c. juxta casum text. in l. pecunia 9. §. i. ff. de usuris, ubi explicite habetur licitum reputari pactum, ob quod creditor ex usuris alias licitis & debitis remittat debitori partem sub certa conditione, qua non impleta intendit exigere totum, cum in casu contraventionis nil illicitum fiat, neque aliqua debitori injuria inferatur, sed solum auferatur illud beneficium, quod creditor poterat non facere, ac alias non nisi sub ea conditione facere voluit, & sic non est neque poena, neque subjectio rigorosioribus usuris, seu transmutatio crediti de una specie ad alteram, sed solum subtractio beneficij, seu resolutio donationis ob non implementum juxta terminos text. in l. i. Cod. de condit. quæ sub mod., & habemus frequens in materia pensionis Ecclesiasticæ juxta casum, de quo apud Burratt dec. 528. & 617 & habemus praxim quotidianam; Frequenter enim pensionarii commiserantes Titularibus, desiderantes tamen punctualem solutionem illius ratæ, quæ convenitur, condonant pensionis partem, sub lege & conditione solvendi in ipsa die cuiuslibet cedentis termini, alias quod reductio habeatur pro non facta, sed integra pensio debeatur, & hic est casus; Unde propterea huius præcisi pacti validitatem & observantiam tanquam absolutam habuit Rota in Romana Cambij 14. Februarij 1658. coram Penting., cum qua processum fuit in dictis huius causæ decisionibus, atque ita passim practicatur, cum nulla videatur urgere ratio, quæ prohibeat.

Licet enim Curia Romana non admittat illa pacta rescissoria, quæ in Regno practicantur in contractibus censualibus, ut debitor deficiente à solutione fructuum, quos ibi tertias vocant, per duos vel tres terminos liceat rescindere contractum, ac repetere etiam sortem, ex ijs, quæ de hoc non semel habentur in sua materia sub tit. de Censibus, Nihilominus hoc provenit à Bulla Pij V. de censibus, per quam irritantur omnia pacta sortis repetitionem invito debitor inducentia, Sed cessante lege particulari, quæ id prohibeat, nil remanet prohibitorium, quoniam qui potest non donare, vel non remittere, prohibendus non est, donationem vel remissionem facere sub conditione certi implementi & non aliàs, quoties exinde usus fructus non resultet, neque aliquod illicitum à suffocato debitor extorqueatur.

Præterea quatenus ad prædictas duas ultimas oppositiones pertinet, mutationis scilicet personæ creditoris, ac transmutationis quantitatis cambiorum, neutra ipsarum percutiebat cambij substantiam, seu validitatem, quoniam si ab initio illud initum esset directè & immediatè cum hoc cessionario, seu commodatario absque aliqua limitatione, sed sub conventionem cambiorum currentium, absque dubio, data realitate cum requisitis Bullæ Pij, actus esset licitus, unde totus defectus consistit in deficiente voluntate debitoris mandantis, non autem in intrinseca infectione ipsius actus, quo posito, de plano resultat per contrariam voluntatem ipsiusmet debitoris hujusmodi defectum remanere sanatum, quoniam ex ijs quæ habentur in Romana pecuniaria pro Benettis discurs. seq. & in Ravennaten., seu Faventina Cambij discurs. 12. confessiones vel alia facta partium nullius operationis reputantur ad sanandum intrinsicum defectum resultantem à juris dispositione, supplendaque illa requisita, quæ lex desiderat pro tollenda usura, quam intrinsicè malam & illicitam, partium confessio, vel aliud factum reddere non potest validam & licitam, Secus autem in ijs, quæ non illicita nec prohibita, prætenduntur indebita ex deficiente voluntate contrahentis, quoniam istius diversa agnitio, vel declaratio hunc defectum tollere potest; Et hic erat casus, dum debitor integrum debitum jam agnoverat & solverat, atque præsens disputatio percutiebat solum reintegrationem illius ratæ solutæ, quam creditor anterior avocaverat.

ROMANA
P E C U N I A R I A
DE BENETTIS
P R O
B E N E T T I S
C U M
N I G R O N I S.

Causa decisus per Rotam pro Nigronis.

De justificatione cambiorum jam solutorum, An fieri possit per confessionem, aliaque adminicula, & aliàs quam scripturarum ipsarum litterarum, seu spacciatorum, quomodo & quando.

S. U. M.

S U M M A R I U M.

- 1 **F**Acti series.
- 2 Resolutio cause.
- 3 Quod ad justificationem cambiorum requiratur scriptura litterarum, & non attendantur libri creditoris, vel confessiones debitoris.
- 4 Solum in causa cambiorum, non data justificatione, imputatur ipso jure in sortem.
- 5 Scriptura, si non existit; potest aliunde ejus existentie probari.
- 6 Quando probatio requiratur magis exacta, & quando non, & quod non sit deferendum confessioni debitoris, & de ratione.
- 7 Confessio potius auget suspicionem.
- 8 Deferendum est tali confessioni, ubi concurrunt adminicula.
- 9 Recensentur adminicula, ex quibus deferendum est confessioni.
- 10 Quando dicatur agi potius de repetitione usurarum indebitè solutarum per viam repetitionis indebiti.
- 11 Ubi debitor susceptus in se onus cambiandi, debentur cambia, etiam sine spaccijs loco damnum, & interesse.

DISCURSUS VII.

DE anno 1627. Antonius Benettus dedit ad cambium limitatum novem pro quolibet centenario, & anno fratribus de Nigrone Bergomensibus in Urbe mercatoribus fundacalibus scut. 2700., in quo contractu continuatum fuit usque ad annum 1651. quando defuncto interim Antonio, cum ejus filijs & hæredibus, fortè pupillis, vel minoribus, eorumque administratoribus, prævia computorum solidatione super cambijs decursis & solutis, cum explicita debitorum confessione, quod recognovissent spaccia benè tenta per campforem ad id deputatum, & deventum est ad novam conventionem dupliciter innovativam, Primò quia cambia reducèta fuerunt ad sex pro centenario, Et secundo quod ipsi debitores assumpserunt in se onus, & curam cambiandi, dum in prima id datum erat in mandatis ipsi creditori mediante campfore tunc deputato; Cum autem de anno 1665. Benetti pulsarent debitores ad restitutionem sortis, istis opposentibus de illius extinctione cum cambijs solutis ab anno 1627. ad 1651. stante quod non constabat de litteris, seu spaccijs eorum realitatem justificantibus, Hinc introducta causa coram A. C. seu Prælato deputato ab isto relaxatum fuit mandatum executivum, sed commissa per Signaturam causa appellationis in Rota coram Alberga-
² 20, cum clausula si quid exequendum, assumptaque disputatione super dubio ex ejusdem rescripti ventre resultantem, An mandatum esset exequendum, sub die 28. Januarij 1669. negativa prodijt resolutio pro rata, quam importarent cambia, quæ justificaretur soluta, & de quorum realitate per litteras, vel spaccia non constaret.

Resolutionis fundamentum fuit, quod juxta opinionem hodie in Rota & Curia receptissimam,
³ 3 juxta pluries firmata præsertim de c. 69. par. 9. rec. n. 27. & seqq. rejecta opinione contraria, quam late tuetur, ac verior probat Rovit. conf. 103. lib. 2. ubi eæteri, ad justificationem realitatis cambiorum necessaria est scriptura consistens in litteris, quas vulgò spaccia dicimus, saltem redditus, quas vocamus del ritorno, quæ præsupponunt illos

accessus, vulgò dell' andata, non autem attenduntur partium confessiones, vel creditoris libri & notula, quibuscumque pactis, & conventionibus non obstantibus, quoniam in materia suspecta de usura deferendum non est partium confessionibus & pactis, ob fraudes, quæ alias usuris fieri possent, cum suffocatus debitor ex eadem ratione, ob quam usuras promittit fateatur etiam ea, quæ fenerator affectat pro usurarum justificatione, ut frequenter etiam habetur in alijs hoc eod. tit. dum est principium hodie in Curia absolutum, atque hoc jure passim vivitur; Pariterque receptum & absolutum est alterum principium, de quo d. dec. 69. par. 9. & pluries sub tit. de usur præsertim in Savonen. & in Barren. disc. 12 & 17. quod solum in causam cambiorum, vel usurarum, non data legitima justificatione imputatur ipso jure in sortem, illamque extenuat, atque non intrant termini repetitionis indebiti juxta alteram opinionem in Curia reprobata, cum distinctione, de qua d. disc. 12. & 17. sub tit. de usur.

Non negabam ego scribens pro creditoribus dictas conclusiones, utpotè receptissimas, dum aliàs in Curia esset contra stimulum calcitrare, Dicebam tamen posse simul stare, spaccia realiter intercessisse, eaque tamen tractu temporis, stante solutione & computorum solidatione, neglecta & perempta, posse per alias probationis species justificari, ac etiam per adminicula, ut in specie dec. 70. n. 2. cum seq. par. 6. rec. Turri in add. ad dec. 33. post ejus tract. de camb. lit. F. cum alijs de quibus discursu præcedenti, Et habemus generaliter in quacumque scripturarum specie etiam in publicis instrumentis, vel privilegijs, quod eorum tenor vel testes, seu alias justificari potest ex deductis in Aprutina jurisdictionis sub tit. de jurisdict. disc. 11. & sequens; nam aliud est scripturam esse necessariam, itaut ea non accedente, aliæ species probationis non attendantur, Aliud verò illam intervenisse, ejusque interventum, aliunde justificari, quod in eadem decisione Rotæ admittitur, sed dicitur desiderari aliquam meliorem probationem, vel ex libris correspondens, vel per testes qui litteras viderint, sive alias quam per libros & confessiones partium, itaut tollatur occasio fraudandi legem, ac exigendi cambia sicca non habentia realitatem requisitam ex Constit. Pij V. undè propterea questio erat potius facti, quam juris, circa quam, certa & determinata regulari non potest, neque de facili judex redargui valet de injustitia, cum in ejus arbitrio positum sit an præsumptiva, seu conjecturalis probatio sit sufficiens necnè.

Pro meo tamen judicio, reflectendo etiam ad solam veritatem, resolutio nimium rigorosa visa est quodque probatio esset sufficiens quoniam non agebatur de probatione facienda debitore reluctantante, ac negante, aliudque ipsius debitoris factum non habente, nisi illud agnitionis debiti mediante solutione juxta casum, de quo disc. præced. cum tunc rectè intret ratio ponderata d. dec. 69. par. 9. rec. & pluries sub tit. de Usuris, quod scilicet debitor magis coactè, quam voluntariè usuras solvere dicitur, nè alias ad restitutionem sortis suffocetur; Sive quod sibi expediat ita cum diminutis solutionibus à debito se liberare, undè sciens & prudens ita ab dormitando creditorem simulat, ac dicat solvere in causam cambiorum, vel usurarum, in quibus terminis cadit difficultas, quæ non cadebat in præsentem, dum in hac facti specie confessio debitorum erat explicita super ipsis spaccijs, seu litteris, quod scilicet illas vidissent & recog-

recognovissent, undè casus erat diversus ab eo, de quo in *d. dec. 69.* & in alijs similibus.

Et quamvis etiam hæc ita explicita confessio sola & de per se non sufficeret, nè alias lex diceretur imposita potius verbis, quam rebus; cum callidus fœnerator à suffocato debitore istam cautelam affectatè extorquere possit, Quinimò ut advertitur in *d. Savonen. sub tit. de usuris disc. 12.* ubi est sola, potius argumentum est malæ fidei, ac majoris calliditatis & depravati animi, reddendo ita inconvincibilem usuram, Ad instar illius captiosæ & fraudolentæ cautelæ, quam tutores & administratores ab inexpertis juvenibus extorquere solent mediante confessione consignationis librorum & scripturarum, quod scilicet apud peritum judicem, ubi dictæ confessionis, alia adminicula non concurrunt, potius comprobare debent suspicionem magis circumspicè procedendi; Ac etiam quia in materia usuraria dicta & facta partium attendenda non sunt, neque justificari possunt, atque licitas reddere usuras aliàs illicitas, Attamen id procedit ubi confessio est sola, secus autem concurrentibus adminiculis, ex quibus generaliter defertur confessionibus etiam in prohibitis, Ut habemus de confessione tutoris adminiculata præjudicante pupillo, confessione Prælati præjudicante Ecclesiæ, & frequentius de illa viri super recepta dote in fraudem prohibita donationis, cum similibus, ideoque pariter remanet quæstio potius facti quam juris, circa vim & efficaciam adminiculorum; Et in hoc juxta generalem regulam omnium conjecturalium, certa & determinata decisio, seu regula dari non potest, sed totum pendet à singulorum casuum particularibus circumstantijs prudentis judicis arbitrio discretè pensandis, præsertim attendita qualitate personarum, & an urgeat solum suspicio legis, vel etiam concurrat suspicio hominis & sic circa probitatem, vel improbitatem creditoris & simplicitatem, vel peritiam debitoris cum similibus, ex quibus resultat verisimile, vel inverisimile, quod in hac materia totum facit, ut frequenter sub titulo de dote in materia dotis confessata.

Applicando autem ad rem, nimium verisimilis videbatur ista confessio, nimisque urgentia pro meo judicio videbantur concurrere adminicula, præsertim verò tria efficacissima; Primò scilicet qualitas ipsorum debitorum, qui erant viri diligentissimi, & sagaces in ista cambiorum materia valde periti; Secundò, quia dicta confessio facta non fuit cum ipso principali creditore, qui pecuniam dederat, undè propterea obstare posset illa erubescencia, seu lex convenientiæ, quæ dari solet inter mercatores & negotiantes, sed fuit cum ejus filijs & hæredibus pupillis, vel minoribus, in quibus non cadebat suspicio calliditatis; Et tertio, quia in ipsis debitoribus non cadebat illa potissima ratio, quæ desuper considerari solet, timoris scilicet, nè alias à creditore suffocaretur ad restitutionem fortis, sed ita commoditatem haberet paulatim & cum diminutis solutionibus restituendi, quoniam si verè spaccia non intervenissent, cambia soluta ab anno 1627. ad 1651. ad rationem novem pro centenario jam exuberanter sortem extrinxisissent, undè propterea sagaces & diligentes debitores non neglexissent de satisfactione opponere, Neque dici potest, quod urgeret timor suffocationis, ob quem debitores inducuntur, quamvis in invitum ad faciendam pacta & confessiones præjudiciales.

His autem specialibus accedebant quoque plura adminicula generalia resultantia ex taciturnitate

debitorum vivente creditore informato, ut ponderatur in proposito præsumpta solutionis apud *Merlin. dec. 124. num. 23.*, Secundò, longævum silentium, Tertio, præsumptio quæ assistit solutioni voluntariæ & resistit indebito, ut in specie fructuum cambij solutorum *decis. 74. par. 1. rec. in fin. decis. 199. pauiter in fine, post Zacch. de oblig. cam.*, Et quartò, quod constabat de solutione pro certo tempore mercedis, cuiusdam Pagnino scripturali ab initio deputato ad retentionem scripturæ & girum cambiorum.

Ac etiam ponderabam, quod stante dicta novatione sequeretur de anno 1651. ob quam ex juris fictione censetur primum debitum solutum, atque alterum de novo initum, intrare videbatur distinctio, de qua in allegatis *Savonen. & Barep. sub tit. de usuris disc. 12. & 17. san. scilicet ageretur de probatione indebitæ solutionis usurarum ad effectum obtinendi liberationem à debito mediante imputatione ipso jure, aut ad effectum repetendi indebitum, & hoc secundo casu perfecta & concludens probatio indebiti requiratur, & non intrent ea, quæ circa imputationem firmantur *d. dec. 69. par. 9. recent.* cum ita non esset allegare imputationem pro liberatione ab ipso debito, in cujus causam cambia soluta fuerunt, sed velle repetere mediante retentione alterius debiti diversi, quod tunc videbatur continere acumen & advocatorum subtilitatem, dum attendita veritate erat idem debitum, ita solum novatum pro minorati ne usurarum, & pro transfusione oneris cambiandi in debitorem, quod in stricta juris censura importat quidem novationem, & successivè solutionem fictam & intellectualem, sed attendita naturali veritate erat idem debitum, quod continuabat.*

De cursu verò cambiorum à dicta novatione citra nulla fuit habita dubitatio, quamvis non constaret de realitate spacciorum, cum hodie receptissimum sit, ac extra controversiam, debitorem teneri ad cambia si non tanquam cambia, tanquam damna & interesse ob non initum mutuum ab eo susceptum, ut pluries alibi *hoc eod. tit.*, & in dicta hujus causæ decisione.

ROMANA

CAMBIORUM DE SABELLIS

PRO

PRINCIPE SABELLO

CUM

HÆREDIBUS PETRI FRANCISCI BUSSI.

Discursus in congressu pro directione.

De cambiorum debito etiam absque spaccijs, eorumque justificatione loco damnorum & interesse, ob cambiandi onus assumptum per debitorem per seipsum, vel personam ab eo deputatum, & quando id procedat.

SUMMARIUM.

¹ *Facti series.*

² *Distinguitur contractus cambij, quot contractus, vel species sub se contineat, & de differentia inter unam speciem & alteram.*

3 *De.*

- 3 De differentia quando ipse creditor cambiat, & quando deputatur mercator, & cuius damno cedat mercatoris negligentia.
- 4 De alia differentia quando mercator deputatur à debitore, & quando à creditore.
- 5 Ubi debitor suscipit in se onus cambiandi debentur cambia etiam sine spaccijs, eorumque cursu.
- 6 Quando debeantur fructus fructuum, & non obstat anathocismus.
- 7 De commodo resultante, debitore suscipiente dictum onus.
- 8 Quando dicatur servata una, vel alia forma, & an utraque simul stare possit.
- 9 In dubio qualis intellectus capi debeat pro interpretatione, an onus cambiandi sit debitoris, vel creditoris.

DISCURSUS VIII.

PRINCEPS Berardinus Sabellus de anno 1642., mediante eius speciali procuratore, accepit ad cambium à Petro Francisco Bussio Scuta 1500. juxta frequentiore formam cambij obliqui, id est quod indigens pecunijs acceptis pro alijs ejus usibus, facultatem dedit creditori æquivalentem summam accipiendi ad cambium & recambium in ejus damnum, pro cuius diminutione, circa provisiones campfori, seu scripturali dari solitas, conventum extitit, quod ipsi debitori liceret nominare, ac deputare mercatorem, seu scripturalem, qui girare deberet super cambijs pecuniam, quam Bussus creditor declaravit accipere velle, ac girari facere, ut de facto debitoris procurator deputavit quemdam Dominicum de Rubeis, seu ejus deficientis loco alterum, Unde cum, vel ex eius dicti scripturalis deputati morte, vel alio impedimento, de facto spaccia transmissa non essent, minusque tena scriptura juxta requisita pro cambiorum realitate ad præscriptum consistit 118. Pij V. necessaria, post annorum 20. decursum, præcedente creditore, seu eius interim defuncti heredibus consequi cambia importancia scuta sex mille & ultra, obtentoque ab A. C. contra Principem Iulium Sabellum dicti Principis Bernardini filium & heredem inauditum, & indefensum mandato, in hoc statu controversia concorditer in duos benevolos compromissa fuit, Atque his aliquam dubitationem excitantibus contra Sabellum, quasi quod ejus pater in se assumpsisset onus cambiandi, quo casu ob non impletum susceptum mandatum, etiam sine spacciorum justificatione ille tenetur ad cambia non tanquam cambia, sed tantum damna & interesse juxta decisionem in Rom. pecuniaria dec. 7. post Salga. passim receptam in Curia, ubi circumferitur tanquam magistralis; Hinc convocato per dictum Sabellum Advocatorum congressu pro eruenda veritate, in hoc sensu discursus edidi, in quo licet concluderem probabilius pro debitore respondendum videri, adhuc tamen oratenus in ipso congressu dicebam punctum non esse omnino planum, sed aliqua honesta concordia dignum, quam etiam ex rationibus convenientia consulebam, atque in hoc statu, adhuc indeterminato ex aliquibus impedimentis controversia reperitur, discursus autem tenor est.

Pro congrua & plana huius controversiæ resolutione, constituenda prius est juris theórica, quam in magis communi ac recepto sensu DD. & Roræ habemus in hac materia, deinde verò videndum de illius applicatione ad factum.

Card. de Luca de Cambijs

Quicquid ergò sit de cambio directo, in quo unus tantum consideratur contractus, quem aliqui dicunt permutationis, alij emptionis & venditionis, alij mandati, alijque alias tenent opiniones, de quibus ad nos inspicere non pertinet, quia non fumus in casu.

Quatenus pertinet ad cambium obliquum practicum inter privatos, campforiam artem seu mercaturam formalem non exercentes. Et de quo est casus nostræ quæstionis, in eo plures contractus intervenire ac actus geri dicuntur, atque sub diversis formulis concipi solent.

Primò etenim intervenit contractus mutui, quoniam debitor indigens pecunijs, eas suscipit non pro eis cambiandis per nundinas vel plateas, sed pro eas erogando in dissolutionem æris alieni vel pro alijs eius occurrentijs, ut in præsentibus factum est, undè hic primus actus dationis & respectivè susceptionis pecuniarum, aliud non importat nisi purum & simplex mutuum.

Secundò, quando contrahitur juxta formulam magis antiquam & consuetam, accedit secundus contractus mandati, quod mutuarius præbet mutuanti, ut ab alijs, vel à se ipso tanquam tertio suscipiat ad cambium & recambium ad ipsius mandantis damnum & interesse æquivalentem summam, ex qua mutuans de mutuo se reinregret.

Tertiò accedit contractus cambij, quod scilicet creditor volens prædicta facultate uti, ac mandatum in rem & utilitatem propriam sibi concessum ad exercitum deducere, tanquam mandatarius debitoris suscipit ab aliquo mercatore vel etiam à seipso tanquam à seipso tanquam tertio dictam æquivalentem summam ad cambium; Et iste contractus omnino ad exercitum seu perfectionem deducendus est, aliàs secundus contractus nullius est operationis, quia potest creditor nolle uti sibi concessa facultate.

Quartò demum, his peractis, necessaria est transmissio & respectivè giratio seu circulatio spacciorum cum formali & mercantili retentione scripturæ, cum sine spacciorum realitate dari non possit cambium reale, unde tertius contractus sine isto quarto actu nullius remanet operationis, cum aliàs esset cambium siccum juxta Constitutionem Pii V. 118.

Iste quartus actus, quando creditor exercet artem campforiam, seu alias est mercator & scripturalis, ab ipso met explicatur, ut practicum fuit in Rom. cambij prima jul. 1658. Melio, confirmata 24. Martii 1664. coram Otalora de qua supra disc. 6, & in Romana cambiorum 10. Martii, & 4. Decembris 1662. & 28. Januarii 1664. coram Verossio, de qua supra disc. 1. & 2. & in quibus ultimis optimè & magistraliter considerantur dictæ quatuor ac etiam quinque personæ diversæ in creditore, Una scilicet mutantis, Altera mandatarij, Tertia suscipientis pecuniam ad cambium, Quarta campforis dantis talem pecuniam, Et quinta scripturalis transmittentis spaccia, eaque consertantis & circulantis.

Quando verò creditor non est mercator seu scripturalis tunc dictus quartus actus explicatur ab aliquo mercatore seu scripturali, super quo diversimodè contrahi solet, Quandoque enim datur eidem creditori facultas illam eligendi, ac pro libito deputandi & variandi, Quandoque verò ipse debitor pro majori eius indemnitate, ac minori interesse circa provisiones eligit ac deputat mercatorem seu scripturalem prædictum.

Differentia inter istos duos casus deputationis merca

C

mercatoris seu scripturalis, consistit in periculo negligentiae scripturalis praedicti non bene suum officium exercentis seu deficientis absque alterius subrogatione, quia si deputandus est per creditorem, in istius damnum dicti deputati negligentia vel deficientia cedit, ob quam respectivè cesset realitas spacciorum, sine quibus cambia non currunt, dicitur enim tali casu, quod mala electio est in culpa, atque sibi imputer creditor cur minus diligentem deputaverit, seu in locum deficientis alterum non subrogaverit; Et e converso ubi debitor suscipit in se deputationem ac operam dicti mercatoris seu scripturalis, ex eadem supra dicta ratione illius est damnum ob non transmissa spaccia, & non retentam bene scripturam, unde tenetur ad cambia, non tanquam cambia, sed tanquam damna & interesse ob non impletum mandatum ab ipso susceptum, ex eadem ratione, ex qua ad eadem damna & interesse teneretur, quando ipsemet debitor suscipit in se totale onus cambiandi, juxta casum in notissima *Romana pecuniaria*, quae est *septima post Salgad. in labyrinth.* cum concordantibus.

Atque unius vel alterius formulae effectus consistit in utilitate seu respectivè minori interesse, quia quando id remissum est creditori, istius est utilitas provisionum, quas scripturales & corresponsales, modica mercede contenti, ipsi creditori condonant, undè cambia ratione dictarum provisionum sunt altiora, & Rota id saepius approbavit, praesertim in allegata *Romana cambiiorum coram Verospio, de qua disc. 1. & 2.*, Et e converso quando deputatur per debitorem, hic sentit illud minus incommodum dictarum provisionum, quae sibi à scripturali deputato, aliqua modica mercede recepta, condonantur.

Alteri contrahendi formula est, quod praecedit primus contractus mutui, & deinde pro mutuantis revelatione mutuatarius suscipit in se omnimodum onus accipiendi pecuniam ad cambium, eamque cum debitis spacciis per se ipsum vel per mercatorem vel scripturalem ab eo deputandum girandi, ita ut totum cambi negotium sibi incumbat, ut est proprie casus in dicta *Romana pecuniaria* quae est *septima post Salgad.* & in aliis concordantibus.

Et tunc etiam si spacciorum cursus realis non interveniat, debentur creditori cambia non tanquam cambia, sed tanquam damna & interesse, non quidem ratione mutui vel retentionis pecuniarum mutuataram, sed non adimpletum susceptum mandatum, cuius actione mandatarius tenetur mandanti, ad quanti interest illud esse impletum.

Eo modo, quo habemus in suscipiente mandatum ad investendam aliquam pecuniam in dies maturandam in loca montium ad formam multiplici, quia licet in jure sit damnatissimus anathocismus, atque juxta veriore sententiam à Romana Curia receptam, nunquam dentur usurae usurarum seu fructus fructuum ex deductis per *Merlin dec. 409, alias 301. pa. 5. rec. & latè Andreal. controu. 210.* Nihilominus ita rectè dantur fructus fructuum investendorum ad formam multiplici, non ratione debiti seu morae in non solvendo, sed ob non impletum susceptum mandatum, ut in *Romana multiplici 18 Martij 1654. coram Melrio*, & in aliis praecedentibus in eadem causa editis *coram Pirovano in dicta decisione enunciatis*, quarum aliquae sunt impressae *par. 4. rec. tom. 2. decis. 85. & dec. 688. par. 4 tom 3. cum similibus*,

Juxta quam secundam formulam, licet debitor graveur onere praedicto, ita ut etiam sine spacciis contra eum currant cambia, relevatur tamen ab expensis seu interesse provisionum debitarum scripturalibus & corresponsalibus, quia de his ratio non habetur, sed solum de eo, quod importat aggium auri seu monetæ de una specie ad aliam, in quo aggio juxta pretium quod currit in illis nundinis & in platea, verè & proprie consistit interesse cambi, quod quandoque potest nullum adesse, sed potius lucrum debitoris cum diminutione fortis Principalis, & cuius periculum unice salvat istum contractum, quarum provisionum interesse currit in alio casu, in quo creditore suscipiente curam girandi verè currunt spaccia.

Posita ista theorica, quae (nisi eam alteret aliqua moderna opinio mihi ignota), videtur hodiè in foro passim recepta, totus controversiae punctus est applicationis & facti, in quo scilicet casu, vel contrahendi formula ex praemissis versetur, an in primo vel secundo; Si enim versetur in secundo, contra debitorem pro cambiiorum cursu respondendum esset; Si verò in primo secus; dum supponitur spaccia non fuisse transmissa, neque illorum realitas iustificatur.

Tenor autem instrumenti ad oculos ostendere videtur nos versari in primo non autem in secundo casu, ubi, *Interim verò quia D. Bussio non est solutus &c. Ideo liceat & licitum sit d. D. Bussio totidem summam accipere ad cambia & recambia &c.*, totiusque successivus instrumenti contextus, hoc themate retento, continuat in clausulis & cautelis concernentibus exercitium huius facultatis vel mandati concessi ipsi creditori absque eo quod nullibi legatur debitorem in se suscepisse onus vel curam inveniendi vel capiendi ab aliis ad cambium dictam aequivalentem summam ut ex lectura, quae sola dirimere videtur quaestionem.

Admitto siquidem utrumque posse simul stare, quod scilicet debitor dictum onus seu curam in se assumpserit, & nihilominus creditori etiam volenti ipso debitore negligente detur haec facultas ita ut utraque formula in eodem instrumento contineatur, compatibiliter tamen & subsidiarie non cumulativè, sed difficultas est in facto, cum id procedat, quando utrumque legitur in conventionem deductum, secus ubi solum contractum fuit juxta primam formulam, quia nullo pacto subintelligi potest secunda, atque in hoc est punctus hujus controversiae.

Non obstat, quod in eodem instrumento vers. *Et quoniam dicti Cartulus & Lavianus, &c.* debitor seu ejus procurator ex conventionem praecedenti deputaverit mercatorem Dominicum de Rubeis, quoniam eiusdem instrumenti lectura evidenter ostendit hanc deputationem fuisse pro retentione spacciorum, retentione Scripturarum, & mantentione cursus seu giri juxta styllum & usum mercantilem, quod etiam clarè repetitur, quando in casu deficientiae dicti Domini convenitur de deputatione alterius mercatoris.

Et sic ista conventio non alterat primum modum seu formulam mandati suscepti per ipsum creditorem, sed praesupponendo secundum & tertium contractum, de quibus supra, percutit solum quartum actum supra explicatum, ut scilicet mercatoris seu scripturalis deputatio non ab ipso creditore fiat sed à debitore.

Hoc autem respicit executionem seu exercitium & cursum tertii contractus cambii jam initi, sed non percutit ipsum contractum, qui de necessitate

tate per creditorem tanquam mandatarium fieri debet inveniendò pecuniam, eamque capiendò ad cambium, cuius successiva requisita deinde incumbant mercatori, nunquam vero legitur attributa ipsi mercatori facultas inveniendi & sumendi pecuniam, ac faciendi dictum contractum, undè istud creditoris fundamentum verè nullam substantiam habere videtur.

Et illa verba (*qui pecunias ad cambia & recambia sicut ipsi reculerunt, accipere velle declaravit,*) absolutè referenda veniunt ad ipsum creditorem, ut ostendit ad oculos non solùm ipse sensus grammaticalis, sed etiam totus contextus orationis, quia dicitur quod mercator cambiabit pro ipso creditore.

Ideòque ista verba per parentesim dicta, suffragantur quidem ad probandum voluntatem creditoris utendi dicta facultate, & capiendi pecuniam ad cambium, sed punctus est, quod ea nunquam deducta fuit ad exercitium, quodque deficit substantia illius tertij contractus, qui omninò præcedere debebat per ipsum creditorem ad id habentem facultatem, cum dicto Rubeo mercatori nunquam legatur dicta facultas attributa, non sufficit enim dicere, quod quis habeat animum capiendi tantam pecuniam ad cambium, nisi capiat à tertio vel à seipso tanquam tertio, cum de necessitate oporteat dare duo extrema, dantis, & recipientis.

Et quandò super his aliqua subesser difficultas itaut instrumentum remaneret ambiguum, adhuc pro debitore potius esset respondendum ex triplici fundamento, quorum unum sufficit.

Primò quia in dubio pactum interpretandum est contra actorem in eo se fundantem juxta notissimum axioma deductum *ex leg. vereribus ff. de pact. cum concord.*; Secundò quia in dubio semper capiendus est intellectus reo & debitori favorabilis & tendens ad liberandum, ubi præsertim agitur pro excludendis usuris vel interfurijs in jure odibilibus, Et tertio demùm, quia in dubio regulanda est voluntas à potestate, ideoque pro interpretatione instrumenti gesti per procuratorem attendendum est præcedens instrumentum procuræ, in quo solùm legitur per principalem debitorem concessa facultas Procuratori capiendi ad cambium juxta primam formulam, ut ex lectura dicti mandati in eodem instrumento inserti, Licet enim rigorosè ac in stricta juris censura, retento intellectu agentium pro creditore, prætendi posset nullitas actus ob non servatam formam mandati, nihilominus, quidquid sit de hac via magis rigorosa, indubitanter defectus potestatis actenoris mandati satis considerandi sunt pro regulanda voluntate ac interpretatione dubij contractus gesti per procuratorem, ideòque probabilis pro debitore in exclusionem cambiorum ob deficientiam spacciorum & realitatis respondendum videtur.

ROMANA CAMBII

DE MANFRONIS

PRO

JUNIPERA MANFRONA

CUM

FRANCISCO COLUMNA.

Casus variè decisus per Rotam.

An onus cambiandi assumptum per debi-

Card. de Luca de Cambijs

torem obligatum proindè ad cambia etiam sine spaccijs & justificatione realitatis loco damnorum & interesse, si est limitatum ad certum tempus, illo elapso duret, vel potius expiratum censeatur, itaut in futurum dicta damna & interesse amplius non debeantur.

S U M M A R I U M.

- 1 **F**alli series.
- 2 **P**romissum ad tempus eo elapso non debetur.
- 3 **F**allit ubi tempus non respicit terminationem obligationis, sed alium finem.
- 4 **N**on debet esse melioris conditionis morosius quam non morosus.
- 5 **C**ontrarium quod multa conceduntur creditori impedito repetere creditum, quæ denegantur cessante impedimento.
- 6 **E**xaminantur fundamenta, ex quibus debitor etiam sine spaccijs tenetur ad cambia.
- 7 **Q**uando partium confessiones vel declarationes in hac materia attendantur nec ne.

D I S C U R S U S I X.

DEbit Junipera Manfrona ad cambium Francisco Columnæ scuta 500. restituenda infra biennium, quo durante nè creditrix damnum ex pecuniar negotiationibus destinata otiositate pateretur, in se assumpsit debitor onus deputandi mercatorem accepturum tantumdem ad cambium, transmissurum litteras, tenturum scripturam, aliaque facere debentem ad cambiogirum necessaria, undè cum nihil ex istis gestum esset, atque elapso biennio non restitutus dictis scutis 500. per plures alios annos continuatum esset, creditrice demum urgente debitorem ad solutionem, opposuit iste de solutione sequuta cum cambijs interim solutis, quæ stante defectu spacciorum ac realitatis tanquàm sicca & usuraria in sortem imputanda veniunt.

Et quamvis creditrix replicaret defectum transmissiois litterarum aliorumque ad cambiorum realitatem requisitorum, provenire à culpa ipsius debitoris, qui tale onus in se assumpserat, qui proindè ad cambia erga creditorem tenetur loco damnorum & interesse, perindè ac si verè cum debitis requisitis illa girallent, cum actus in odio facere debentis pro gesto habeatur, nè moroso & contravenienti mora seu culpa proficit, ac lucrum tribuat in damnum & præjudicium innocentis, cui data fides impleta non est, ut ultra generalia, quæ frequenter habentur sub titulo de usuris, & sub altero de censibus, in specialibus terminis cambiorum, quoties debitor non docet omnes adhibuisse diligentias, & cambiandi occasionem invenire non potuisse, plene firmatur per Rotam in Romana pecuniaria s. Junij, & 31. Julij 1648. coram Corrado. Et post Salgad in labyrinth. decis. 7. quæ in Curia circumfertur tanquam magistralis sapissimè in alijs canonizata.

Replicabat debitor dictam conclusionem non impugnando eam procedere durante biennio, in quo ipse tale onus in se assumpserat, secus autem eo elapso, quando remanente casu extra conventionem sub dispositione juris communis, hæc ad id eum non obligabat, atque ex hoc fundamento Vicarius Lateranensis judex competens rei conventi illius Basilicæ Canonici sententiam absolutoriam ad sui favorem protulit.

Introducta verò per appellationem causa in Roma

coram Cerro, sub die 8. Aprilis 1653. pro dicta sententia confirmatione prodit resolutio, confirmata sub die quarta Decembris ejusdem anni, ex generalibus solum regulis & propositionibus, ut promissum ad tempus eo elapso remaneat omis-
 2 sum, & extra promittentis obligationem, cum agatur de materia odiosa, in qua id quod litteraliter non legitur, consulto omissum censetur ex congestis per *Surd. conf. 200.* cum alijs deductis in decisionibus desuper editis, in quibus respondendo ad observantiam resultantem a continuata solutione cambiorum, per quam diversa partium voluntas probari videtur, dicitur quod partium voluntas vel factum reddere non potest licitum id quod est illicitum & usurarium, unde propterea censetur potius debitorem ita per diminutas solutiones sub fructuum nomine factas a fortis principalis debito se eximere voluisse ex *deductis decis. 69. par. 9. recent.* & in alijs, de quibus in dictis decisionibus.

In hoc statu ad causae defensionem assumptus, atque ad dictas decisiones etiam cum sensu veritatis reflectendo, credidi eas utpote non bene fundatas subsistere non posse, atque de facili sperare posse recessum, prout de facto reassumpta disputatione ob concessionem novae audientiae sub
 3 die 24. Aprilis 1662. coram eodem Cerro recessum fuit a resolutis, in quibus deinde persistum fuit, istaeque ultimae resolutiones iustae, ac melius fundatae visae fuerunt, quoniam bene inspecto instrumenti tenore constabat, biennij limitationem adjectam esse in gratiam debitoris pro ejus dilatione, & ne interim ad restitutionem fortis cogi posset; In reliquo vero, cum ratio assumpti oneris esset generalis percutiens totum tempus, in quo mutata pecunia penes ipsum debitorem otiosa remaneret, ita generalis & indefinita remanebat ejus obligatio a sua ratione regulanda cum concurrente rationis identitate, oratio indefinita aequipolle, at universalis, atque omne tempus complectatur ex deductis per *Menocho conf. 97. num. 35. & sequen. & conf. 220. numero sexagesimo sexto, cum sequen.*

Alia etiam evidenti ratione concurrente, quod maximum absurdum esset, ut delinquens & morosus melioris conditionis esse debeat, quam non
 4 morosus nullum delictum vel culpam committens, ut alias retento sensu priorum decisionum sequeretur, quoniam durante biennio, ob conventionalem dilationem, debitor, neque de culpa, neque de mora redargui poterat, sicuti poterat eo elapso, unde si tunc dictae obligationi subiectus erat, multo magis postea.

Verum contra istam rationem a me deductam, quae magnam fecit impressionem, dubitabam ponderari posse, quod durante dilatione creditor im-
 5 peditus est sortem repetere, suasque actiones exercere, unde non mirum si in hoc gravatus, in altero releveretur, & e converso debitor dilationis commodum sentiens, istud incommodum patiat; Multa enim conceduntur creditori impedito creditum consequi, quae denegantur, ubi talem habet facultatem. Ut habemus de legatario quantitatis, qui usuras seu fructus praetendere non potest, quamvis testatoris expressum praecipuum accedat, quoties facultatem habet exigendi sortem, secus istius impedimento concurrente; Ac pariter habemus in materia censuaria, ut non currant fructus census favore illius, qui liberè ac certitudinaliter sortem repetere potest cum similibus, ideo, quae cum in instrumento contineretur etiam pa-

ctum, ut elapso statuto termino, ac debitore non solvente, creditori licitum esset nedum illum ad solutionem urgere, sed etiam aequivalentem summam ad cambium & recambium in ejus damnnum sumere; Hinc proinde ponderabam, rectè dici posse creditori, quod sibi imputet, cur una vel altera facultate usus non esset, quodque debitor duplici oneri subjacere non deberet, & haec mihi videbatur solidior ratio, cui inniti possent primae decisiones, dictis regulis generalibus solum innixa.

Adhuc tamen eodem veritatis sensu retento, probabilius credidi contra debitorem responsum fuisse ex duplici fundamento. Primò scilicet, quod ipse promiserat statim & infra biennium deputare mercatorem, qui curam & onus transmissionis litterarum haberet, aliaque gereret super giro pecuniarum per ipsum debitorem intra dictum terminum sumendarum ad cambium; Quo posito dictum interesse pro toto tempore debitum remanebat ob non implementum in tempore, ex quo successivè debitoris damnnum resultavit, quia si pecuniam tunc accepisset, ac deputasset mercatorem, iste deinde pro toto tempore cessantis restitutionis debiti continuasset, & sic totum malum provenit ab ipso initio, quod influit in tempus sequens.

Et secundò, quia negari non poterat ambiguum remanere partium voluntatem, an dicta obligatio per debitorem suscepta restricta esset ad solum biennium, vel esset indefinita durante tempore solutionis debiti, quo posito deferendum omnino erat observantiae deductae ex solutione fructuum, per quam partium voluntas declaratur, atque ambiguae conventiones interpretationem recipiunt, Nil obstante praecedentium decisionum responsione, quod in materia usuraria & illicita partium conventio nihil faciat, quoniam id rectè procedit,
 7 ubi defectus provenit ex intrinseco vitio actus, & ob cessationem illius requisiti, quod neque volentes poterant partes omittere, ut est, exempli gratia, conventio cambiorum etiam sine transmissione litterarum, ac non servata forma Constitutionis *Pij* cum similibus, secus autem ubi defectus provenit a sola conventionem, seu partium voluntate, quae concurrente actus remanet validus & licitus, cum tunc nil prohibeat, quod eadem voluntas aliunde deducatur, praesertim ubi non agitur de inducenda voluntate omnino nova, & quam certum sit in conventionis instrumento non contineri, sed agitur de voluntate ambigua, & quam probabiliter praetendi potest in ipsa conventionem adesse, quoniam tunc facilius defertur observantiae tanquam interpretativae, quae vel in terminis interpellationis pro cursu usurarum necessariae, vel in alijs voluntatem probantibus factis attendi solet, ut praesertim advertitur in

*Ravennaten. seu Faventina
 cambij hoc eod. tit.
 disc. 12.*

ROMANA
CAMBII

DE MANUCCIIS

P R O

CAMILLO MANUCCIO

C U M

THEOPHILA ASCENTIANA
DE BRUNORIS.*Casus disputatus in Rota, incertus est exitus
forsan per concordiam.*

De eadem materia cambiorum debendorum per debitorem etiam sine transmissioe litterarum aliisque realitatis requisitis loco damnorum & interesse, ex eo quod ipse debitor cambiandi onus in se suscepit, Quid ubi cum dicta susceptione oneris concurrat etiam facultas cambiandi data ipsi creditori.

Et aliqua de contractus cambii in validitate, ex eo quod creditori innotescat debitorem suscipientem pecuniam, illam in alios usus conversuram esse, neque posse in nudis litteras implere.

S U M M A R I U M.

- 1 *Abi seris.*
- 2 *F Cambia etiam sine spaccijs debentur loco damnorum & interesse à debitore in se assumente onus.*
- 3 *Declaratur quando id procedat nec ne.*
- 4 *An mandatum datum creditori ad cambiandum sit cumulativum, ita ut non liberet debitorem à suscepto onere.*
- 5 *Quando creditor eligendo mercatorem dicatur usus sua facultate.*
- 6 *De conclusionem, ut cambia invalida sint, ubi creditor scit debitorem non posse cambiare.*
- 7 *An valeat conventio de solvendo merces datas de presenti, ut valebunt tali tempore futuro.*
- 8 *Quod magis expediat debitori suscipere in se onus cambiandi, & solvere cambia sine spaccijs loco damnorum & interesse, quia evitat provisiones.*

DISCURSUS X.

MUruavit Bartholomæus Brunorus de anno 1642 Camillo Manuccio sicut 700. eroganda in extinctionem aris alieni, quod hic habebat cum quodam Turcono, cui eadem pecunia incontinenti soluta fuit, reportata per Brunorum cessione, dictaque sicut 700. data fuerunt, juxta communem contrahendi usum, ad cambium obligatum, faciendi scilicet girare summam æquivalentem sub cambijs, cum istorum limitatione ad 7. pro centenario, ad quem effectum debitor in se suscepit onus & curam deputandi mercatorem spaccia transmissurum, aliisque necessaria, & oportuna

Card. de Luca de Cambijs

gerere debentem, Et ulterius facultatem dedit eidem creditori sumendi æquivalentem summam ad cambium, ac deputandi mercatorem, qui scripturam teneret, aliisque necessaria faceret, atque in ipsomet instrumento Camillus nominavit & deputavit ad præmissa peragendum quemdam Annibalem Serenam mercatorem, cui eadem die Brunorus creditor ordinem direxit, ut continuaret, vel continuari faceret super cambijs usque ad ejus novum ordinem sicut 700. data ad cambium dicto Manuccio, sibi constituendo provisio, nem juliorum quatuor pro centenario, ad quorum solutionem, idem Brunorus erga mercatorem in forma Camera se obligavit; Cum autem mercator deputatus litteras non transmisisset, neque alia gessisset ad cambiorum realitatem necessaria Manuccius verò spatio annorum 12. circiter solvisset cambia seu fructus ad dictam conventam rationem septem pro centenario; Hinc petente Theophila Bartholomæi hærede restitutionem fortis, Camillo autem debitore opponente de illius satisfactione cum dictis cambijs, quæ utpotè in debita & usuraria sortem extenuaverant, introducta lite coram A.C., hic non obstante dicta oppositione mandatum executivum ad favorem Theophilæ relaxavit, & commissa per Signaturam causa in Rota coram *Albergato* cum clausula, *Si quid exequendum*, datoque dubio, *an dictum mandatum esset exequendum.*

Pro actrice scribentes non negabant cambia uti cambia ex defectu spacciorum, & ob non justificatam realitatem ad formam Constitutionis *Pij* non deberi, sed ea bene per creditorem percepta esse dicebant loco damnorum & interesse, dum ipsomet debitor cambiandi onus in se assumpserat, ac deputandi mercatorem, qui scripturam tenere deberet, aliisque peragere, quibus non factis intrat dicta obligatio resultans ex non facto quod in odium factore debentis habendum est pro facto juxta firmata in *Romana pecuniaria dec. 7. post Salgad.* passim in alijs recepta & canonizata.

Pro Camillo debitore scribens non negabam conclusionem, sed ejus applicationem ad factum, quoniam cum duo in conventionem deducta essent, Obligatio scilicet debitoris faciendi cambiorum girum, seu curandi, quod alter faceret, Et mandatum seu facultas data creditori idem faciendi, atque creditor hanc secundam viam elegisset, dum ipse dare voluit ordinem mercatori, erga eum pro mercede se obligando, idè sibi patere debebat via, quam elegerat, eidemque proinde imputandum erat, cur valens dicta facultate non uti, sed obligationi debitoris acquiescere, eam ad exercitium deducere voluit, ut probant *idem Ramon. conf. 4.* cum quo processit *Rota in dicta decis. 7. post Salgad.*, dum *num. 18.* expressè dicit creditorem post datum mandatum ad cambiandum non debere se ingerere in negotio, aliàs videretur inducta novatio, de qua *in l. stipularus est opus ff. de fidejuss.* atque istos casus distinguendo tanquam absolutum supponi videtur *in eadem dec. § primo, quia apoca,* & in ejus confirmatoria *14. Junij 1649. coram Du-nozotto §. cum quia* inter suas *decis. 829.*

Licet enim admitterem tanquam veram conclusionem in eisdem decisionibus in proposito firmatam, quod mandatum datum creditori tanquam cumulativum, & ad majorem ejus cautelam non liberat debitorem ab assumpto onere; Dicebam tamen id rectè procedere, ubi creditor illo non utitur, secus in casu usus, quoniam hæc duo sunt alternativa, in quibus unius electio alteram

cessare facit, cum implicet eandem pecuniam per duos infolidum girari, atque duplex cambium super eadem re eodem tempore exerceri.

Motivum in abstracto videbatur verum & solidum, dubitabam tamen de applicatione ad factum, quod scilicet creditor voluisset uti dicto mandato, atque in se curam & onus cambiandi suscipere, quoniam licet dederit supra insinuatam ordinem mercatori, nihilominus cum hic jam in instrumento deputatus esset, a debitore promittente eundem mercatorem præmissa adimpleturum esse, hinc proinde ordo prædictus continere non videbatur novationem, sed potius quamdam approbationem, ac exequutionem, cum sola ejusdem mercatoris affectatione pro ejus provisionibus, pro quibus iste maluit sequi fidem creditoris quam debitoris, Et in hoc erat mea difficultas.

Alij eandem debitoris partes defendentes, mordicus etiam insistebant super cambij invaliditate, ex eo quod creditori ab initio innotesceret datam pecuniam transmitti non posse ad nundinas, neque super cambijs girari, dum in alios usus conversa fuerat, in extinctionem scilicet æris alieni juxta decisiones in *Romana cambiolorum* 4. Junij 1642., 18. Aprilis 1644. & 16. Januarij 1645. coram *Penning.*, de quibus sæpius in præcedentibus; Ego verò in congressu dicebam parùm tutum videri hoc fundamentum, ita simpliciter & indefinitè sumptum, quoniam ut aliàs pluries dictum est, istæ decisiones laborare videntur de æquivoco, non distinguendo cambium directum ab obliquo, in quo non in ipsa pecunia, sed in alia ejus æquivalenti cambium exercendum est; Reflectendo tamen ad veritatem cogitabam, quod ubi creditor non suscipit in se mandatum cambiandi secum ferens pro cursu cambiolorum præcisam necessitatem spacciorum, & justificationis realitatis, sed utitur ista moderna cautela transferendi onus in debitorem, per quam tutus redditur, quod si vè litteræ transmittantur, & impleantur, si vè non, usuras seu cambia obtenturus est, atque qualitas debitoris est talis, quod non est mercator, neque correspondens in nundinis & plateis, verisimiliter ejus fidem sequuturos ac litteras impleturos, itaut copulativè concurrant dictæ tres circumstantiæ, scilicet proximè insinuata debitoris qualitas, conversio pecuniarum in alios usus, & cautela prædicta, tunc contractus videatur satis suspectus utpotè continens certum cambium siccum ab initio, ita sola verborum formalitate velatum, cum creditor certò sciat cambij realitatem omninò abfuturam; Secus autem ubi ipsemet creditor dictum onus assumit quoniam tunc, licet data pecunia in alios usus convertatur, attamen ipse creditor ab vel à se ipso æquivalentiam habere potest, cum qua litteræ realiter transmittendæ implementum habeant, undè parum refert, quod debitor non habeat correspondens ejus fidem sequuturos, quoniam sufficit id haberi per creditorem vel alterum girum cambij facientem.

Nisi ad salvandam istam speciem contractus ratione illius usus & frequentiæ, dicamus ab illo etiam usuram abesse, ac lucri certitudinem in credito, re, ob cambij realis naturam pluries in præcedentibus deductam, ut nullum certum lucrum ab initio continere valeat, sed totum pendeat ab incerto eventu, qui damnum etiam, ac fortis diminutionem causare potest cum lucro debitoris, licet satis rarò contingente; Non videtur enim prohibita conventio, per quam unus det alteri pecunias, non girandas super cambijs, sed tenendas sub lege, &

eventualitate cambiolorum tam ad lucrum, quam ad damnum, itaut videatur species societatis, eo modo quo habens quis frumentum & aliam mercem rectè conservabilem, illam alteri tribuit tunc vendere volenti, ut pretium in præsentaneo ejus usus erogaret, sub eo pretio, quo valebit, atque per alios mercatores contractabitur aliquo futuro tempore puta in mense Aprilis vel Maij, quia si merces sunt rectè pro eo tempore conservabiles, & creditor erat conservaturus, ut venderet eo tempore, in quo eventus dare posset majus pretium, quam de præfenti currat, itaut absit fraus percipiendi lucrum certum ex temporis dilatione, nulla committitur usura adnotat. in cap. in *Civitate de usuris*, idque passim practicatur, & contractus, (concurrentibus tamen dictis requisitis,) communiter licitus reputatur; Licet enim à frequentius accidentibus pretium soleat esse eo tempore magis alteratum, itaut verisimiliter venditor magis lucro quam jacturæ subiaceat, nihilominus possibilitas damni sufficit, Atque tunc contractus est periculosus, quando taxatur ab initio pretium; Ita à pari non videtur quid prohibeat conventionem super hujusmodi eventualitate regulanda à cambijs inter mercatores, vel alios verè currentibus cum omnimoda realitate;

Quinimò ista species contractus videtur minus debitoribus damnosa, minusque creditoribus proficua, quoniam ut pluries habetur in sequentibus *hoc eod. iit.* isto casu, in quo debitor ob defectum spacciorum tenetur ad cambia non tanquam cambia, sed tanquam damna & interesse, exemptus remanet à graviore interfurio provisionum, quæ frequentius pro majori parte cedere solent ad lucrum & commodum creditorum de aliqua modica participatione tantum convenientium, correspondens reliquum condonantibus eisdem creditoribus, ideoque non adeò judicè inharendum est super spacciorum interventu, qui in effectu in istis cambijs obliquis continere videtur simplicem formalitatem, quæ magis debitoribus præjudicialis est atque ratione majoris lucri creditorum propter provisiones; potius majorem usuram suspicionem inducit; Verum præmissa ad formalem disputationem quod sciam deducta non fuerunt, itaut maturius judicium super indaganda veritate formari potuerit, quoniam fortè per subsequutam concordiam causa sopita fuit, neque hucusque alia occasio præbuit hæc disputare.

ROMANA
PECUNIARIA
DE VECCHIS
PRO
VECCHIS
CUM
CARDINALI SFORTIA

Discursus in congressu super casu sopito per concordiam.

De fructibus seu cambijs debitis absque cursu & justificatione spacciorum loco damnorum & interesse ob non imple-

tum onus ab ipso debitore susceptum ,
Et àn istud limitatum ad certum tem-
pus remaneat ultrà illud operativum ,
Et de alijs ad hanc materiam ,

S U M M A R I U M .

- 1 *Facti series.*
- 2 *Quando intrat nec ne obligatio ad cambia loco damnorum & interesse etiam sine spaccijs.*
- 3 *Onus susceptum per debitorem ad certum tempus an duret eo tempore expirato.*
- 4 *Obligatus prestare speciem fructiferam, eam non prestando tenetur ad fructus.*
- 5 *In alternativis electio est debitoris durante dilatione sed post moram est creditoris.*
- 6 *De interesse damni emergentis, & quando istud debeatur.*

DISCURSUS XI.

ILLI de Vecchijs creditores Ducis Marij Sfortiaz
1 Ex causa cambij initi de anno 1631. in summa
scut. 23. m. , hujus crediti satisfactionem obtinuerunt
ex pretio Vallis montanæ, investita pecunia
in tot loca montium loco cautionis, quam juxta
praxim Congregationis Baronum & chirographi
Pontificij formam, creditores prestare tenebantur,
primariò ad favorem emptoris in casu evictionis
& molestiarum, secundariò autem de restituendo
creditoribus anterioribus vel potioribus, seu
contribuendo cum æqualibus. Cum autem sequuta
morte Ducis Marij, Dux ejus filius pro anteriori
credito dotis maternæ aliquam dictorum locorum
montium partem à præfatis de Vecchijs advocasset,
atque isti pro eorum reintegracione molestias
inferrent Principi Ludovisio creditori posteriori
ex eodem pretio satisfacto, qui pulsatus molestare
cœpit Cardinalem Sfortiam; tunc Prælatum, & in
Civitate Avenionen. Prolegatum, in isto credito
insolidum cum Duce Mario fratre obligatum; Hinc
iste mediante persona ejus procuratoris ad
impediendas dictas molestias per apocam de anno
1639. se declaravit obligatum ad favorem dictorum
de Vecchijs in suprascripto cambio inito anno 1631.
pro dicta rata advocata importante scuta circiter
6. m. , cum obligatione solvendi interim cambia
limitata ad rationem quatuor cum dimidio pro
centenario, atque ita servatum fuit in executionem
dictæ conventionis oretenus factæ usque ad finem
anni 1642. de quo tempore dictus Cardinalis in
Urbe præfens per apocam ratificando omnia gesta
ipso absente per procuratorem, promisit infra aliud
triennium tunc decurrendum solvere dictam
summam, vel in tot locis montium vincularis
ejusdem pretij, vel in pecunia numerata, & interim
solvere cambia ad dictam rationem scutorum
quatuor cum dimidio, quamvis attentò originario
contractu, in quem subintravit, currere deberent
ad majorem rationem, eo innovato quod quemadmodum
in dicto primo contractu datur facultas creditori,
cujus cura & onus erat transmittendi spaccia,
aliaque agendi ad cambij realitatem necessaria,
in futurum onus esset ipsius Cardinalis illud in
se assumptis; Quia verò elapso triennio Cardinalis
prædictus suam obligationem non adimplevit,
idcirco post plurimum annorum decursum
orta est controversia, num deberentur cambia,
sive soluta, quam solvenda, stante quod nulla

intervenerat spacciorum transmissio, seu alia
cambij realis requisita ad formam *Con. Pij V.* necessaria.

Et in congressu Advocatorum pro veritate
examinanda ad instantiam prædictorum de Vecchijs
habito, controversiam distinguebam in tres
inspectiones, seu tria tempora, Primum scilicet
cambiorum decursum in primo triennio
conventionis oretenus habitæ cum procuratore
de anno 1639., Alterum secundi triennij, de
quo in conventionione habita cum ipso Cardinali
de anno 1647. Et tertium successivè decursum
post istud triennium elapsum.

Quoad primum, absque dubio prætendi non
poterant cambia, tanquam cambia, cum hæc
nunquam debeantur, quoties non concurrunt
realitatis requisita juxta dictæ *Constitutionis Pij*
formam; Minusque eadem tanquam damna &
interesse ob non adimpletum susceptum
mandatum juxta decisionem septimam post
Salgad. in labyrim. in hoc puncto
magistrali, sæpius confirmatam, quoniam
in apoca prædicta, in qua enunciabatur
conventio cum procuratore oretenus habita,
de dicta oneris susceptione nulla mentio
fiebat, sed solum de subintrantia in
cambium contractum de anno 1631,
innovata tantum summa cambiorum,
unde propterea cum referens in omnibus
regulandum esset à relato, atque in isto
cura & onus cambiandi esset creditoris,
hinc resultabat, quod creditor non
transmittendo spaccia, aliaque necessaria
faciendo nil prætere poterat; Solumque
insinuabam dictorum cambiorum
solutionem subfiniri posse in causam
damnorum & interesse loco fructuum
locorum montium ad eandem rationem
tunc fructantium, quæ dicti creditores
amiserant, ex ijs, quæ inferius in
tertia inspectione, seu tertio tempore
deducuntur; Verum adhuc dubitari
poterat, stante quod conventio erat
de cambijs relativè ad instrumentum
prædictum, ad quod Cardinalis
subintrare voluerat, unde stante
diversa voluntate, intrare videbatur
regula, *quod potui nolui &c.* & sic
casus habebat suas difficultates.

E conversò altera inspectio super
secundo triennio procedere videbatur
de plano mediante credito-
rum, stante expressa susceptione
oneris cambiandi facta per
debitorem juxta *d. dec. 7. post Salgad.*;
atque in hoc omnes congregati
concordabamus, neque per ipsum
Cardinalem fructus, seu cambia
pro hujus temporis rata
controvertebantur, solumque
illorum fortè non solutorum
compenfatio opponebatur cum
illis triennij antecedentis,
tanquam indebitis ut supra

Super tertio verò tempore, inter
congregatos aliqua fuit discrepantia,
cum omnes, me excepto, concluderent
contra creditores, innixi
decisionibus in *Romana cambij 8. Aprilis & 4. Decembris 1658. coram Cerro*
editis in causa inter Manfronam
& Columnam, de qua supra *discur. 9.*
firmantibus obligationem à
debitore susceptam in cambio
contracto ad certum tempus,
ultrà illud non operari; Et
quamvis ego tunc, de anno
scilicet 1659. in quo dictus
congressus habitus fuit, cum
sensu etiam veritatis crederem
dictas decisiones non esse
tutas neque bene fundatas,
ex eisdem rationibus &
fundamentis, ex quibus
deinde ab eis recessurum
fuit ut supra, in ejusdem
causæ discursu actum habetur,
Nihilominus in Curia,
quoties auctoritatum
obstaculum habetur, fortius
verò ubi illud decisionum
Rotæ, contra stimulum
calcitrare dicitur, qui per
rationes, ac vera juris
principia vult contrarium
tueri, ex magna currentis
seculi infelicitate, Undè
si iste congressus fuisset
habitus post dictarum

dictarum decisionum revocationem, res transijisset de plano, ex ea clara ratione, quod triennij præfinitio non erat ad limitandam, seu finiendam obligationem, sed in gratiam debitoris, ac pro sola dilatione, nè interim à creditore urgeri posset, cum de reliquo subintrantia in priorem contractum esset indefinita cum sola innovatione quantitatis cambiorum, seu interfuriorum, Ut scilicet quemadmodum prius in dicto primo contractu erant vel currentia & rigorosa, vel limitata ad longè tamen majorem rationem, sic ad istam minorem redacta essent, & cujus diminutionis intuitu rationabilis remaneret altera innovatio super susceptione oneris cambiandi facta per debitorem ex regula, ut qui in uno gravatur, in altero relevari debeat, & contra, de quo putabam creditores bonum jus fovere; Sed quoniam in contrarium fuit plurium sententia, idcirco captivando intellectum, ut par est in obsequium majoris partis, in idem consilium deveni, ut creditores prædicti, eo quo possent modo meliori se concordarent, ut puto sequutum.

Discurreram quoque, quod ubi etiam præmissa cessarent, quia nempe juxta sensum dictarum primarum decisionum, assumptio oneris facta per debitorem restricta esset ad solum triennium adjectum ad taxandam, seu extinguendam obligationem, Adhuc tamen dicta cambia, seu fructus deberentur tanquam damna & interesse ob non præstita loca montium, ad quæ principaliter restricta erat promissio subsidiarie facta in pecunia, quoniam promittens tradere speciem fructiferam, si eam non tradat, tenetur ad damna & interesse ad mensuram illorum fructuum, quos percepisset ille, cui promissio facta erat, si implementum sequitur, ac data fides servata, *Gratian. discept. 40. nu. 35. & seq. Romana fructuum census 24. Novembris 1649. Veroffio, Bonon. nullitatis concordia 27. Januarij & 1 Julij 1648. Bichio, Romana multiplici 18. Martij 1654. Aeltio & passim*, quoniam est propositio receptissima; quoties promissio speciei est pura & certa; Verùm difficultas in eo suberat, quod species stabat alterative cum pecunia atque electio erat debitoris; Huic tamen difficultati responderi posse observabam, quod dicta electio procederet durante dilatione, qua expirata, post moram contractam illa transfunditur in creditorem, ac debitor tenetur ut in deterius ex ductis per *Fab. de Ann. consil. 54. n. 8. Aponr. conf. 49. n. 75. Bellon. jun. conf. 45. n. 2. Buratt. dec. 287. nu. 7. adden ad Greg. dec. 316. nu. 3. Auximana dotium 6. Februarij 654. Albergato.*

Replicari tamen poterat in contrarium, quod dum creditor potuisset eligere pecuniam in fructiferam, dici non potest moram fuisse causam certam & immediatam damni emergentis juxta *dec. Mobed 2. de usuris*, quæ recepta est in Curia, ut sæpius in sua materia *sub tit. de usuris*, licet contrarium de jure verius probare conetur *Leotar. de usur. 975. ex nu. 10.*; Sed nimium indiscretus rigor videbatur dictam conclusionem ad factum applicare, quoniam non agebatur de mutuo tunc, seu præcedenter contracto, ita ut cadere posset in mutuantem suspicio cænerandi sub hoc pallio stipulandi potius speciem quam pecuniam, sed constabat de sinceritate actus, quod scilicet illi possidebant loca montium, ex quibus de facto percipiebant fructum ad conventam rationem, quo in gratiam debitoris se privarunt, dum pulsando creditorem posteriorem, in continenti poterant pecuniam ab isto avocandam dare creditori anteriori, atque ita evitare dictorum locorum montium avocationem, unde

potius fuit conventio de fructibus tanquam compensativis, seu restaurativis damni verè & certitudinaliter passi.

Eo etiam addito, quod ad evitandam necessitatem præstandi cautionem, seu faciendi obligationem de restituendo ut supra, cujus vigore in dies denuò urgeri poterant ad restituendam pecuniam numeratam, quod solet esse magis molestum omnimoda verisimilitudo suadebat, dictos creditores, postquam electio in eos transfusa erat, potius eligere debuisset loca montium; Quinimò etiam si durante termino, vel postea pecunias habuissent in eadem loca investire debuissent. Tum ex communi ferè observantia à prædicta ratione regulata, Tum ex observantia particulari eorumdem, dum in prima solutione, potius loca montium vinculata recipere elegerunt, quam pecuniam numeratam cum dicta cautione, seu obligatione, unde propterea intrat recepta limitatio *dec. Mobed*, quando scilicet ex probationibus, etiam præsumptivis & administrativis, certitudinaliter constat pecuniam in eum usum fructiferum activum vel passivum converti debuisset, ut sæpius in dicta sua materia *sub tit. de usuris*, præsertim in *Esnacensus disc. 14.* sed de his omnibus absuit occasio formiter disputandi in judicio, dum controversia finem habuit per concordiam.

RAVENNATEN.

SEU

FAVENTINA CAMBII

PRO

PETRO LEGA

CUM

HIERONYMO LUCATELLO.

Casus variè decisus per Rotam.

An facultas cambiandi data creditori operetur, ut iste cambiare possit cum se ipso sine speciali mentione Et quatenus hæc non adesset, an sufficiat præsumptiva probatio, deducta præsertim à solutione cambiorum, & solidatione computorū; Et an ad justificationem cambiorum sufficiant solum primæ litteræ nuncupatæ *dell' Andata* absque eo quod doceatur de aliis responsivis nuncupatis *del ritorno*.

S U M M A R I U M.

- 1 *Acti series.*
- 2 *Ad justificationem cambiorum sufficiunt litteræ accessus, licet non adsint illæ reditus.*
- 3 *Creditor cui data est facultas cambiandi non potest cambiare cum seipso absque speciali mentione.*
- 4 *Sed hæc voluntas probatur etiam posteriori, & per actus arithabitionis.*
- 5 *Vel etiam per alias species probationis etiam conjecturaliter, quia id non percussit substantiam cambij.*

DIS-

DISCURSUS XII.

1 FACTA inter Legam & Lucatellum de anno 1639. solidatione computorum super credito initium habente ab anno 1635., detectum fuit Legam remanere debitorem in libris 12600. circiter, super quibus initium fuit cambium ad rationem octo pro centenariis. Cumque deinde inter partes ortæ fuissent controversiæ super cambiorum cursu, ob non justificationem spacciorum, tam ab anno 1635. ad 1639., quando verè nulla dabatur justificatio, quam abinde citra, quando illa dabatur, sed prætendebatur non esse legitimam & sufficientem, Ac etiam, an summa in solidatione computorum de anno 1639. constata quoque esset ex cambijs decursis ab anno 1635., ut erat debitoris præsentio, vel augmentum prioris debiti proveniret ab alijs causis, ita ut pro eo primo tempore de aliqua cambiorum exactione, vel conversione in sortem non constaret, ut creditor prætendebat. Hinc introducta causa in *Rota coram Bichio* per appellationem à sententia Legati *Ravennaten. sub die 16. Junij 1653.* prodijt resolutio debitori favorabilis, quod scilicet ob non justificationem spacciorum ab anno 1635. ad 39. nulla debita essent cambia, tanquam ex deficiente omnino necessario realitatis requisito justificando per litteras saltem responsivas, vulgò nuncupatas *del ritorno*, proindeque cambia decursa non potuisse converti in sortem, ut *Rota* præsumptivè credidit factum esse ob summarum correspondentiam, latè in decisione de super edita firmando alijs firmata in *Romana cambi coram eodem Bichio dec. 69. par. 9. res.* & in alijs, tam circa omnimodam necessitatem justificationis spacciorum, quam circa conclusionem non attendendi in hac materia solidationes computorum & confessiones, aliaque facta partium.

2 Et quoad secundum tempus post dictam solidationem, quamvis doceretur de justificatione per primas litteras, quæ vulgò dicuntur *dell' andata* quas justificabatur verè & non fide transmissas fuisse ad locum nundinarum cum earum sincera & reali effectuatiōe, proindeque firmarum fuerit eas ad id sufficere, quamvis non doceretur de litteris responsivis, cum istæ non sint intrinsecè necessariæ de substantia cambi, sed solum ad justificationem profint subsidiariæ, quando scilicet non exhibentur primæ litteræ *dell' andata* in quibus melior, ac magis directa probatio consistit, ut firmaverat *Rota in Romana, seu Florentina cambiorum n. Januarij 1615. coram Duno zetto seniore inter suas decis. 69.* & deinde dixit in *Romana, seu Januæ. cambi 16. Januarij ejusdem anni 1653. coram eodem Bichio.*

3 Nihilominus pro summa verè debita, neque dictum fuit cambia deberi, cum illud giratum fuerit cum ipsomet creditore, quod absque expressa debitoris mandantis voluntate fieri non potest ex deductis *dec. 31. 32. & 33. post Turr. de cambijs*, & in alijs in eadem decisione deductis, & non semel habetur in alijs *hoc tit.* rejiciendo limitationem traditam per *Turr. in annot. ad d. dec. 31. litt. F.* ubi scilicet in mandato expressum esset pretium & platea, quasi quod tunc nihil interesset debitoris mandantis, an cambium creditor mandatarius cambiaverit cum se ipso, vel cum alio, quia semper in dubio deficere dicitur voluntas mandantis, quæ potissimum spectanda est, ob rationem deductam in *d. decis. 31. & 32. post Turr.*, quod in mandato quantumvis generali non venit persona creditoris, nisi

exprimat *ad text. in l. si mandavero tibi §. sibi centum ff. mandati.*

4 Et quamvis tunc scribentes pro creditore deducerent limitationem canonizatam per *Rotam di. Et a dec. 33. post Turr. num. 7.* ubi scilicet debitor deinde in solidatione computorum cambia decursa solvisset, seu admisisset tanquam debita, Adhuc tamen, non impugnando dictæ limitationis veritatem, ea rejecta fuit ex defectu applicationis, quod scilicet non constaret debitori innotuisse creditorem cum seipso cambiasse, undè opinari potuit cambium initium fuisse cum tertio, ex regula, quod ad effectum inducendi ratificationem, seu approbationem actus gesti, requiritur scientia certa & explicita, & non sufficiant actus æquivoci.

Ad formam hujus decisionis prodijt sententia, quæ ob non interpositam in tempore appellationem transitum fecit in judicatum, atque ob subsequitam mortem Lucatelli creditoris, aliaque impedimenta, sicut causa usque ad annum 1663., de quo tempore dicti creditoris filius & hæres curavit committi in eadem *Rota coram Cerro* causam restitutionis in integrum, Atque me in hoc statu assumpto ad defensionem debitoris, qui rem judicatum pro se habebat, cum reliqua omnia, præsertim circa crediti augmentum proveniens ex alijs causis potius quam ex cambijs decursis in primo tempore consisterent in nudo facto, in quo nullæ sunt Advocatorum partes, Quatenus pertinet ad ultimum punctum dictæ limitationis, ad quam ex parte creditoris restringebatur rei judicatae injustitia, cujus ratione locum esse restitutioni in integrum contendebat.

5 Inspecta dicta decisione, satis de ejus vitibus in hac parte dubitavi, proindeque, juxta stylum, requirenti insinuavi, timendum magis esse de lucumbentia, prout disputationis eventus in hac parte docuit *sub die 4. Decembris 1663.* Et resolutio mihi quamvis in contrarium scribenti, visa est probabilis, quoniam ut pluries *hoc eod. tit.* habetur, licet in *Rota & Curia* receptissimum sit, facultatem cambiandi cum seipso indigere nota speciali, Nihilominus hoc non est vitium intrinsecum quod percutiat cambi naturam vel substantiam, quo casu voluntas vel factum partium non attenditur, neque est operativum, sed est defectus proveniens à verisimiliter deficiente mandantis voluntate, quæ nedum expressè probari potest, sed etiam conjecturaliter & adminiculativè, sive à priori, sive à posteriori per actus inducentes ratihabitionem, quæ mandato æquipollet, ejusque vim habet; Et quamvis vera sit propositio, ut ad effectum ratificationis requiratur scientia, sine qua non datur animus, nihilominus ista, inspecta qualitate debitoris viri industrij, & in rebus mercantilibus versati, videbatur verisimilis, cum probabile non esset notabilem summam cambiorum decursorum solvere voluisse non vilis & recognitis spaccijs, ex quorum inspectione deveniri potuit ad notitiam, quod cambium creditor cum seipso iniisset, præsertim quia in facto alia dabantur hujus scientiæ inditia & adminicula; Ubi verò non agitur de sanando vitio intrinsecò & substantiali, ex quo resulret usura, ejusque fraus, tunc in solutionibus jam factis; & subsequitis solidationibus, ratione publici boni resultantis à facilitate commercij, ac etiam ratione bonæ fidei, quæ inter mercatores & negotiantes exuberare debet, satis benignè in his materijs procedendum videtur, undè resolutio fuit juxta votum, quamvis tanquam Advocatus scriberem in contrarium.

ROMANA
P E C U N I A R I A
S E U
C A M B I O R U M
P R O
R A T I O N E B A N C A R I A I L L O R U M D E
V A L E N T I B U S
C U M
C A M E R A A P O S T O L I C A .

*Casus disputatus coram Thesaurario & in Camera,
& sopitus per concordiam.*

De probatione mandati seu facultatis accipiendi ad cambium, & girandi seu continuandi super cambijs, quomodo sufficienter facta esse dicatur, ut cambia debeantur.

S U M M A R I U M .

- 1 **F** Actus series.
- 2 Non potest quis subijci cambijs nisi sequatur intimatio, & quando hac non sit necessaria.
- 3 Remissio intimationis quomodo probetur.
- 4 De pluribus modis cum quibus id probatur.
- 5 Approbata videntur computa transmissa si recipiens non contraxerit, vel contraxerit in aliquibus partibus.
- 6 Quando in cambijs solutis intret potius terminus repetitionis indebiti quam ille usurarum.
- 7 Procurator seu instructor generalis, cui negotij generalis administratio data est, an possit sine speciali facultate sumere ad cambium.
- 8 Quid in socio vel partecipe.
- 9 De privilegio fisci avocandi pecuniam solutam creditori posteriori.
- 10 De notabili declaratione dicti privilegij avocationis competentis fisco vel alteri privilegiato.

D I S C U R S U S X I I I .

Postquam Adrianus Honoratus suscepit in apud ad novennium Thesaurariam Marchia, admisit pro quibusdam ratis vulgo *soldi* nuncupatis, ad participationem utilium Philippum Valentem in Urbe negotiatorem, quem etiam deputavit ejusdem Thesaurariae & negotii in ipsa Urbe depositarium & instorem seu administratorem, per cuius manus solutiones pensionis seu census iuxta statuta tempora ipsi Camerae seu Montifis aliisque assignariis fierent; Cumque saepius, ut huiusmodi negotiorum consuetudo est, ex effectibus non haberetur pecunia dictis solutionibus prompta, Philippus praedictus, ut dictas solutiones prompte impleret, plures notabiles summas, vel ab alijs, vel a seipso accepit, praesertim sub die 9. Maji 1644. scuta 20. m., sub die 4. Martij 1645. alia scuta 20. m., & sub die 18. Octobris ejusdem

anni scuta 10. m., de quibus tractu temporis una cum cambijs decursis ex pecunijs transmissis se reintegravit; Sequuta vero morte Adriani dicto novennio durante, ac praetendens quod Camera remaneret in notabili summa creditrix, duas excitavit praetensiones contra Valentem, seu ejus interim defuncti haereditatem & rationem bancariam, Unam nempe communem quoque Sachettis, ut ob admissionem ad participationem utilium effecti essent socij appaltus, proindeque ex fisci privilegio possent infolidum conveniri.

Alteram super repetitione dictorum cambiorum tanquam indebitè exactorum, stante quod in praedicta deputatione talis facultas attributa non erat, unde propterea quando sibi incumbere necessitas solvendi Camerae vel assignarijs, dicebant Camerales eum debuisset interpellare, suasque facere protestationes ad effectum ut principalem sub cambijs ponere potuisset juxta decisionem in *Anconitana cambiorum coram Carillo* inter suas decis. 282. alijs decis. 224. par. 9. recent. & in eadem coram *Peutingero* decis. 346. par. 10. recent., de quibus saepius *hoc tit.*, praesertim in *Romana partitorum discursu sequen.* Et hoc stante Thesaurarius more Camerales, non obstantibus ijs, de quibus infra, mandatum executivum relaxavit, à quo interposita appellatione ad Camerae, & assumpta disputatione dubij, *An & quomodo esset inhibendum*, vel sequuta ista disputatione abique resolutione, vel ea pendente (quod memoria non suggerit) tam ista quam altera superius insinuata controversia sopita fuit per concordiam, qua mediante dicta ratio bancaria certam summam Camerae solvit, cessione reportata ejus jurium, Et subintrando in universum jus activum & passivum Honorati

Improbabilis tamen mihi pro Valente scribenti, videbatur ista Camerae praesentio, quoniam licet vera esset dicta propositio per Camerales deducta, quod scilicet fidejussor vel administrator pro principali solvens, illum sub cambijs vel usuris ponere non potest, nisi praevia interpellatione, per quam ille sciat, nedum solutionis casum evenisse, sed etiam usurarum vel cambiorum oneri subjectum fore, nihilominus id cessat, quando concurrat attributa facultas seu mandatum cum remissione intimationis praedictae, cum tunc receptissimum sit id explicari posse, ut decis. 274. num. 3. & 4. par. 5. recent., & habetur saepius in praecedentibus praesertim *disc. 2.*

Quamvis autem de dicta expressa facultate seu mandato non constaret nisi respectu primae partitae, Adhuc tamen receptum est, non esse praesens necessariam expressam probationem per scripturam, quia mandatum etiam sine scriptura per alias probationis species justificari potest, Quinimò etiam ex praesumptiombus & conjecturis deductis vel à priori vel etiam à posteriori ob subsequentem approbationem, quae mandatum probat, seu illi aequipollet, Ut ultra generalia, quae frequenter in jure habentur circa probationem mandati praesumpti, in his specialibus terminis bene firmat *Rota* decis. 32. & 33. post *Turr. de cambijs. in Romana cambiorum* 28. Aprilis 1651. coram *Verosio*, admittitur in *Ravennaten. seu Faventina cambij* 16. Junij 1653. coram *Bichio*. de qua *discursu praecedenti* & in alijs *Turr. in addit. ad dictam decis. 32. litt. E. fol. 549.*

Ex pluribus autem ista probatio nimis evidenter deducebatur, quae ubi singulariter difficultates pati possent, attamen unita ponebant rem inclaris

claris ex vulgari regula, ut *singula quae non prosunt unita juvant*, Potissimè quia non agebatur de justificatione realitatis cambiorum, & profanandorum vitio intrinseco, itaut intrare posset difficultas, an libris alijsque scripturis seu factis partium deferendum esset ad excusandam usuram, cum omnia realitatis requisita benè justificata concurrerent, itaut cessante peculiari rigore, qui in materia usuraria haberetur, quaestio esset super simpliciter & indifferenti probatione voluntatis seu mandati.

Primo igitur de dicto mandato constabat ex libris ejusdem Honorati & Theaurariae, in quibus, juxta indigentiarum tempora, adnotata erat facultas dicto Valenti attributa accipiendi pecuniam sub cambijs, qui libri plenè probant contra scribentem ad *text. in l. Publica §. ultimo ff. de positi Capuraquen. dec. 166. p. 2. Buratt. dec. 344. n. 3. dec. 212. n. 2. post Zacch. de obl.*, ubi in specie verificationis cambiorum; Secundo ex libris mercantilibus ejusdem Valentis legalissimè tentis, qui licet pro scribente non omninò concludenter probant, attamen vel magnum faciunt adminiculum, vel efficacibus adminiculis concurrentibus ad sufficientem probationem idonei reputari solent ex deductis in terminis librorum mercantium per *Rotam in Rom. mercium 1642. coram Melio*, Et in fortioribus terminis libri privati in *Rom. pensionis palatii 26. Ju. 1651. §. dec. 179. p. 11. rec. coram eodem*, & in alijs frequenter; Tertio ex quadam epistola ejusdem Honorati, per quam Valentem rogabat, ut traheret per nundinas quantum minus fieri potest, & ad solos limites necessitatis, qui loquendi modus praesupponet praecedentem facultatem trahendi; Quarto ex qualitate personae mandatarii, qui ad omnia alia Theaurariae negotia deputatus erat, cum de facili praesumatur mandatatum in ea persona, quae alia negotia tanquam mandantis gerere solet *Menoch. lib. 2. praesumpt. 33. num. 13. cum alijs in Avenionen pecuniaria 15. Januarij 16. 8. coram Danozetto inter suas decis. 786.* & habetur frequenter praesertim in *Romana extinctionis Censuum pro Domo Professae Societatis Jesu sub rit. de Censibus*. Quinto fortiter ex communi usu Curiae & mercatorum, ex quo maxima verisimilitudo resultabat, quoniam ubi Barones, vel Appaltatores deputant in Urbe Depositarios ad solvendos praesertim singulis bimestribus fructus locorum montium Montifis, communis consuetudo est, eis tribui facultatem capiendi pecuniam, quae promptè non subministraretur ad cambium; Verisimilitudo autem seu communis usus satis in hac materia praesumptivae probationis mandati attendi debet ex deductis per *Mauric. de racis. lib. 7. tit. 6. num. 1. §. alios*; Et sexto demùm fortiter ex subsequuta ipsius principalis approbatione, quae mandato aequipollens ex deductis in *Ravennaten. seu Faventina Cambij*, & in alijs; Potissimè quia non solum Philippus transmissit Adriano partitas istorum cambiorum, quibus non constabat contra dixisse, quod sufficeret ad approbationem, ut bene *Marrbefillan. singul. 22. Clarin. lib. 1. controu. 44. num. 16. cum sequen. Rota decif. 811. num. 9. part. 1. divers. Adden ad Buratt. decif. 486. nu. 7.* sed potius constabat de subtilissima contradictione aliquibus partitis modicae considerationis, ex quibus evidenter constabat, Adrianum satis accuratè vidisse & considerasse computa transmissa, undè tanquam mercator peritissimus, si in minutjs advertit & contradixit, multò magis circa notabilem partitam istorum cambiorum contradixisset, nisi mandatum,

ac sufficientem facultatem tribuisset; Contradicens autem scripturam in una re, in absque probare videtur, ut in terminis computorum *Munnoz de ratiocin. cap. 32. num. 31.*; Et his addebatur generalis praesumptio, quae militat pro cambijs jam solutis approbata per *Roan. in Romana pecuniaria 7. Junij 1647. coram Corrado §. finali.*

Ponderando etiam, quod ubi non agitur de cambiorum solutorum infectione intrinseca redolente usuram, quo casu, juxta opinionem à Rota & Curia receptam, non intrant termini repetitionis indebiti, sed imputationis ipso jure, quando illi locus est, vel cessante materia imputabilitatis, adhuc nè usuris fraus fieret, semper creditor, qui ex pecunia accessiones recepit, de illarum titulo justificativo docere debet; Sed indebitum praetenditur ex alio defectu indifferenti extra usurariam labem, Tunc ubi non agitur de coacta solutione judiciali, sed de voluntaria extrajudiciali, quia indebitum non praesumitur, cum nemo praesumatur jactare suum, onus est agentis ad illius repetitionem illud concludenter probare, ut admittitur in eadem *decisione 69. par. 9. recent.*, quae in hac materia cambiorum indebitè solutorum circumfertur tanquam magistralis, & est receptissima propositio, de qua saepius *sub rit. de credito &c.* Undè propterea dicebam Camerae atrici ex persona dicti Adriani sui debitoris venienti incumbere onus concludenter probandi negativam dicti mandati, cujus negativae probatio, quoties non allegatur ab ipso principali, sed à creditore, vel alio tertio, videtur impossibilis, quia cum agatur de re pendente ab animo principalis, isto defuncto, vel aliàs contrarium non asserente, non de facili ad talem probationem deveniri potest, Multo magis tot adminiculis, & praesumptionibus concurrentibus, undè inspecta etiam veritate, casus videbatur extra omnem dubitationem.

Ex abundanti quoque dicebam, quod ubi etiam de isto mandato non constaret, Adhuc tamen cum dictus Philippus generalis institor, seu administrator deputatus esset ad explenda omnia Theaurariae negotia in Urbe, praesertim ad solutiones Camerae, vel Montifis debitis temporibus faciendas, ob quas non sequitur negotium longè majora damna pari poterat, Hinc non improbabiler de jure dicendum videbatur, sub dicto mandato seu institoria generali istam quoque facultatem contineri, quoniam procuratori constituto ad aliquid agendum, demandata consentur omnia ea, quae pro eo negotio explendo necessaria sunt, illa praesertim quae de communi usu fieri solent, & quae verisimiliter idem principalis pro eodem negotio explendo faceret *Assiet. decif. 340. num. 5. Cappo. Latr. consult. 108. num. 11. §. sequen.* Et in specialibus terminis procuratoris, ut pro liberando ejus principali à gravioribus usuris, seu à majori damno, vel incommodo, accipere possit pecunias sub usuris etiam à seipso, ad litteram probat *text. in l. §. in contraria 37. ff. de usuris; §. in l. si verò 12. §. si nihil ff. mandati*, quae jura licet hodie ita indefinitè non procedant in illis usuris, quae de jure civili permittuntur, de jure canonico in utroque foro damnatae sunt ex deductis per *Leotar. de usuris quest. 34. num. 14.*; Nihilominus adhuc illorum dispositio vel ratio rectè procedit in actibus licitis & permittis, ut sunt cambia realia formam Pianae Constitutionis habentia, ut in specie procuratoris capientis ad cambium exemplificat *Leotar. dicta quest. 34. num. 26.*, & habetur deductum in *Romana partitorum disc. sequenti.*

8 Ea potissimè circumstantia accedente, quod non agebatur de simplici mandatario, seu instutore qui nudi ministri personam gereret, sed de eo, qui erat negotij ejusque utilium particeps, undè vel propriè, juxta Camerae prævisionem, socius dici poterat, vel saltem impropiè, itaut caderet illa facultas, quæ pro explendis negotiis socialibus uni sociorum attributa est accipiendi pecuniam sub ufuris *ad text. in l. si unus §. si quid unus ff. pro socio,* cujus dispositio etiam hodie viget in actibus licitis & de jure canonico permittis, prout est accipere sub cambijs realibus ex deductis *per Leotar. de usuris quest. 31. n. 44.*

9 Videntes Camerales ex præmissis se quodammodo conuictos, ad alterum conuolabant fundamentum avocationis pecuniarum ex privilegio fiscali sibi competente contra creditorem posteriorem, quamvis essent in casu, in quo privato creditori anteriori talis avocatio non competeret ex deductis *per Fontanell. de pact. claus. §. gloss. par. 7. n. 67. & alios;* Verum & hoc fundamentum, neque substantiam habebat, quoniam quicquid esset de hujus fiscali privilegij intelligentia in genere, attamen in præsentis difficultas cessabat, quoniam omnes DD. istam avocationis materiam tractantes præsupponunt existentiam crediti anterioris de tempore factæ solutionis posteriori actu & habitu, itaut tunc anteriori per debitorem solvi debuisset, proindeque malè gessisse diceretur, neglecto Fisco seu alio anteriori privilegiato, privatum posteriorem gratificari, Secus autem ubi Fiscus vel alter privilegiatus est anterior creditor habitu non autem actu, *ut ex Bald. in l. ubi adhuc Cod. de jur. dot. c. 7. n. 17;* Et quando auctoritas deficeret, id evidenter probari dicebam ex ipsa naturali ac necessaria ratione commercij, cum alias illis, qui camerales appaltus suscipiunt ad longum tempus, seu alias cum Fisco contrahunt, vel fiscalia negotia administrant, omninò interdictum esset commercium, in eorundem negotiorum, seu appaltuum explicatione adeò necessarium, si etiam pro debitis, & terminis in futurum maturandis practicabile esset istud privilegium avocandi pecunias solutas illis, cum quibus medio tempore contractum fuit, & quando fiscus actu creditor non erat, sed quia non expedit negotiatoribus cum fisco contendere, idcirco expediens fuit, eo meliori modo, quo fieri potuit, concordiam ut supra me etiam consulente amplecti.

ROMANA PARTITORUM

PRO

ANTONIO FRANCISCO
FARSETTO

CUM

HORATIO FALCONERIO.

*Casus decisis per Cameraam pro Falconerio cum
temperamento.*

De facultate data Socio administratori accipiendi pecunias ad cambium pro ne-

gotio sociali explendo in certo casu. An exerceri possit absque intimatione consocii, quod casus evenerit, quem ille credere poterat non evenisse.

Si Socius ut extingueret cambium limitatum inuit in præjudicium negotii socialis cambium rigorosum, An substineatur actus ad limites prioris cambii limitati, itaut ad eam rationem cambia deberentur; Et an facultas accipiendi ad cambium in solo casu indigentia possit exerceri prius quam indigentia casus veniret, ac præventivè, ut eveniente casu pecunia esset prompta, Et aliqua de clausura nundinarum.

S U M M A R I U M.

- 1 *Acti series.*
- 2 *De instutore, vel alio administratore, ut sibi datam facultatem in subsidium sumendi ad cambium exercere non possit sine interpellatione.*
- 3 *De differentia mandati ad capiendum ad cambium dati per debitorem creditori, vel simplici administratori seu socio.*
- 4 *In cambio reali nullum dari potest lucrum certum, sed creditor potest esse in damno, & debitor in lucra.*
- 5 *Socius non debet subjacere damno, si non sperat lucrum, alias dicitur Societas leonina.*
- 6 *An socius in causam negotij socialis possit girare cambia sub suo nomine privato.*
- 7 *Facultas capiendi ad cambium non potest exerceri cum seipso.*
- 8 *De regula quod potui, nolui &c.*
- 9 *De materia aequitative actionis de in rem verso, quando intret nec ne.*

D I S C U R S U S XIV.

I Nerunt Falconerius, & Farsettus in Urbe negotiatores partitum cum Camera Apostolica super decem millibus locis montis salis vacabilis fructantibus octo pro centenario pro pretio decies centies millies scutorum, in illis belli necessitatibus, singulis mensibus in Urbe, ac Civitatibus Bononiae & Ferrariae respectivè subministrandis pro certis ratis in singulos menses distributis, à mense scilicet Februarij ad totum mensem Septembris anni 1643, conventionem inter ipsos negotij socios habita, quod ejus administratio tota esset penes Falconerium, qui ad effectum faciendi statutis temporibus conventas pagas, liberam haberet facultatem vendendi loca montium, ex quorum pretio id impleri destinatum erat, & quando ex emptorum deficiencia id sequi non posset, quod tunc in casu indigentia, cum eo minori quo fieri posset negotij detrimento, sumere posset pecunias ad cambium, & recambium ab alijs, & quando neque hoc modo pecunia reperirentur, tunc Farsettus interpellatus concurrere deberet ad supplendas summas deficientes ad pagarum complementum de proprio, alias ad omnia damna; Postmodum verò Falconerius cum eadem Farsetti participatione de mense Martij 1644, quando dicti alterius computi solidatio cum Camera jam sequuta fuerat, aliud cum eadem fecit partitum locorum 300. pro scut. 29100. in pecunia numerata.

Super utroque partito inter dictos socios in computorum solidatione multa exorta fuerunt contro-

controverſiæ, quarum plures in nudo factò potius quàm in jure conſiſtebant; Inter cæteras autem ea fuit acerrimè diſputata in Camera prius *coram Ceſarino*, deindè *coram Gaetano ſubrogato*, ubi adhuc pendet, ſuper interſuriis cambiorum, ſub quibus Falconerius dicebat accipiſſe, pecunias partim ab alijs, partim à ſeipſo, ut pagas impleret. Hic autem punctus tres habebat inſpectiones, Unam ſcilicèt, an deberentur cambia cum mercatoribus Januenſibus & alijs inſta ad limitatam rationem quinque, vel quatuor cum dimidio pro centenariò, Alteram, num Falconerius potuerit ſumere pecunias ad cambium à ſeipſo ad rationem cambij currentis, ut pecunias ut ſuprà ab alijs habitas reſtitueret, & quatenus non potuerit, (ut quodammodo ijdem pro Falconerio ſcribentes admittebant,) an ſaltem ei bonificari deberent cambia ad dictà limitatam rationem quam aliàs ſolvere opus fuiſſet dictis mercatoribus; Et tertiam ſtante quod facultas tributa legebatur in caſu indigentia, num ſumi potuerint pecuniarum ad cambium pro illis nundinis, pro quibus negotium clauderetur per plures dies antequàm tempus ſolutionis cederet, ſi vè pro ſummis anticipatè ſolutis Camera; Plura etenim alia præfertim ſuper legalitate librorum ac multarum partitarum ſubſiſtentia, quæ diſputata fuerunt, in factò potius ut ſuprà dictum eſt, quàm in jure conſiſtebant.

Aſſumptis igitur ſeparatim de ordine Camera diſputationibus, Quatenus pertinet ad primam, Alij quamvis doctiſſimi ſcribentes pro hac eadem parte Farſetti cambia impugnantis, pro qua ego etiam ſcribebam, in congregiſſibus de ſuper habitis, legalium conſuſionum rigori mordicus ac judicè inhaerentes, omninò verius credebant cambia non deberi, atque facultatem Falconerio attributam ad exercitium deductam non potuiſſe abſque nova ejuſdem Farſetti interpellatione, per quam ad iſtius notitiam deductum eſſet eveniſſe caſum indigentia, quodque ob venditionem locorum montium non ſequitur ad effectum complendi pagas oporteret ſumere pecuniam ſuper cambijs, Innixi quibusdam Rotæ deciſionibus editis in *Anconitana cambiorum prima Julij 1643. coram Carillo, 18. Junij 1646., octava Martij & ſecunda Auguſti 1649. coram Peutingerio*, quarum prima eſt inter ſuas deciſ. 282. & repetita deciſ. 224. pa. 9. rec., & ultima eſt deciſ. 346. par. 10. rec., earumque caſus erat, quod inſtitori, ſeu miniſtro ad certum negotium deputato, pro illo explicando data fuerant quædam aſſignamenta, cum facultate, quatenus illa in toto vel in parte deſiceret, accipiendi pecuniam ad cambium & recambium; Cumque per dictorum aſſignamentorum defectum adminiſtrator ita egiſſet, Rota decidit cambiam non deberi, ex eo quod priuſquam ad huiusmodi facultatis exercitium deveniretur, præcedere debebat mandantis interpellatio, qua mediante iſte ſciret eveniſſe caſum indigentia pecuniarum, ac ſubjacere debere curſui uſurarum ſeu cambiorum, cui occurrere potuiſſet providendo aliundè de pecunia, cum interim credere potuerit ex aſſignamentiſ factis remanere proviſum, dictumque votum magnum plauſum habebat apud ipſum principalem acutiſſimi ingenij, & in negotiorum materia peritiſſimum, qui ſubjungebat, quod ſi dicta interpellatio ſequuta eſſet, ipſe providiſſet pro ejus rata de pecunia, qua otioſa aſſluebat etiam in nundinis.

In contrario voto eram Ego, qui proindè in *Card. de Luca de Cambijs*

mea ſententia remanſi ſingularis, ſed cauſa eventualiter docuit, & meo judicio benè, ex duplici fundamento, cui diſcurrendo ut ſuprà innitebar; Primò ex veriſimili ſcientia, quæ in Farſetto concurrebat de ſtatu negotij, & de quantitate locorum montium, quæ in dies vendebantur, an correſponderet necnè ſummæ neceſſariæ pro complendis paghis, quæ ſingulis menſibus fieri debebant, dum ipſe erat Camera Depositarium Generalis, atque per ejus Bancum omnes dictæ venditiones fiebant; Et ſecundò, quoniam quicquid ſit in eo caſu de ſubſiſtentia dictarum deciſionum *Anconitan. coram Carillo & Peutingerio*, quæ aliquam exorbitantiam continere videntur, in præſenti ceſſare videbatur omnis difficultas, dum ſocius adminiſtrator utile negotium geſſerat, atque conſocij intererat, potius pecuniam ad cambium habitam eſſe, quàm ſi vendita fuiſſent loca montium, cum iſta fructarent ad rationem octo pro centenariò, intereſſe verò cambiorum eſſet limitatum ad ſolam rationem quatuor cum dimidio, vel ad ſummum quinque.

Quoties enim ſocius vel mandatarius gerit rem utilem, & quam veriſimilitèr ipſe principalis faceret, ſi per ſeipſum adminiſtraret, tunc non dicitur mandati fines excedere. Atque in hac materia magna differentia eſt inter illud mandatum, quod datur creditori, qui duas gerat perſonas, unam ſcilicèt creditoris, alteram mandatarii, & illud mandatum quod datur ſimplici adminiſtratori nullam utilitatem ex cambiorum curſu reportanti, & qui aliàs ab exercitio mandati in gratiam mandantis recepti damnificatus remaneret, ſolvendo tertijs cambia verè decurſa pro pecunijs in cauſam principalis erogatis; Primo enim caſu ſtrictè ac rigoroſè proceditur, cum creditor licet juris fictione duas diverſas perſonas ita repræſentet, attamen in veritate contendat de lucro captando, debitor verò de damno vitando, cujus totum oppoſitum ſequitur in ſecundo caſu; Et fortius ubi agitur de ſocio, in quo, ut in præſenti, duplex concurrebat mandatum, unum datum ab homine ex dicta conventionne, alterum datum à lege, Undè quando ſuper primo caderet difficultas, de qua in allegatis *Anconitan.*, illa ceſſabat in ſecundo; Concurrente præfertim, ut dictum eſt ſcientia & veriſimili probatione conſocij, undè in hac parte cauſa mihi videbatur plana ſuper puncto in genere, qualem etiam abſque diſcrepantia cenſuit Camera, ſolaque difficultas cadebat ſuper verificatione qualitatis, ſub qua mandatum, ſive legis ſive hominis conſeſſum erat, ac exerceri poterat, an ſcilicèt de tempore, quo pecuniarum acceptæ fuerunt ad cambium à tertijs, ad eſſet necnè indigentia, ut infra.

Alicujus autem relevantiæ circa iſtam primam partem cambiorum, mihi videbatur illud fundamentum, quod non benè conſtabat dictas pecunias acceptas eſſe ad cambium, atque ſub eis giraffe ſub nomine dictæ ſocietatis ſeu negotij ſocialis, potiùs verò conſtabat de contrario, totum ſcilicèt geſtum eſſe ſub nomine proprio ipſius Falconerij ſocij adminiſtratoris, dum ita tenor ſpacciorum importabat; Et licèt ſcribentes pro altera parte iſſiſterent, quod id probaretur ex libris, nihilominùs cum illi ſupponerentur non benè & mercantiliter tenti, cum temporum diſtinctione, ac præcedenti libro nuncupato *Giornale*, nulla videbatur fides adhibenda, qualis etiam circa libros prædictos fuit ſenſus Camera.

In hoc enim poterat ad eſſe aliqua captio, quia cum de natura cambij realis ſit, ut nullum certum

D

lucrum

lucrum in eo dari possit, sed potius creditor sub-
jaceat damno diminutionis sortis cum lucro de-
bitoris, *Roman. cons. 238. numero sexto & nono*
Rota decis. 204. par. 2. recent. & in alijs hoc tit. sapius
Hinc resultat, quod dictus socius administrator
ita stare poterat semper in lucro, nunquam verò
in damno, cui absque spe lucri negotium sociale
subjacebat, quod societati repugnat, cum sit
5 species societatis leoninæ ex deductis in proximis
terminis *per Baratt. decis. 336. num. 4. & Millin.*
decis. 293. num. 1. Si enim cambia in nundinis re-
dibant debitori lucrosa & utilia, poterat ita socius
utilitatem sibi ipsi applicare tanquam de negotio
cantante sub nomine proprio, si verò redibant
damnosa, applicabat societati; Verum licet istud
motivum in stricta juris censura videretur con-
siderabile, nihilominus, reflectendo ad veritatem,
mihi videbatur non improbabiler fuisse reje-
ctum, Tùm ex æquitativo motivo utilitatis, quam
negotium ut supra reportavit ex non venditione
montium plus fructantium, Tùm ex altero dictæ
verisimilis scientiæ consocij, & fortius ex illo ne-
cessitatis, quæ administratori incumberebat, ut cam-
6 bia currenter sub nomine proprio ob majorem
facilitatem inveniendi pecunias, quas mercatores
facilius credebant Falconerio viro ditissimo, non
de facili autem credidissent negotio sociali, cum
ob illius bellicosi temporis qualitatem loca mon-
tium reputarentur periculosa, potissimè quia licet
in contractu cambij realis, cum totum pendeat ab
eventualitate, adfit dicta possibilitas lucri ex parte
debitoris cum diminutione sortis principalis, nihilo-
minus est casus fortè unquam vel satis rarò con-
tingens, non verisimiliter cogitatus, ut proinde in
dicto socio administratore inferri posset ad dic-
tum fraudandi animum.

Quia verò dictus Falconerius mutato consilio,
vel restituendo pecunias dictis mercatoribus, vel
illas ad cambium retinendo in causam seu compu-
tum proprium & particulare pecunias debitas
a negotio sociali posuerat & giraverat sub cambijs
currentibus cum seipso, constituendo negotium
debitorem ad rigorosam rationem cambiorum
currentium longè excedentium quantitatem dic-
7 torum limitatorum cum alijs; Hinc assumpta fuit
disputatio, an ista cambia deberentur, Et negativa
videbatur plana, nedùm ex regula generali,
quod sub mandato regulariter non venit persona
ipsius mandatarii, qui propterea absque explicita
vel implicita mandantis voluntate cambiare non
potest cum seipso, juxta opinionem in Rota &
Curia receptam firmatam *decis. 31. & 32. post*
Turr. de cambijs, in Ravennaten. seu Faventina
*cambij 16. Junij 1653. coram Bichio, & hoc titulo sa-
pius.* Sed etiam quia in apoca conventionis facul-
tas expressè restricta erat accipiendi pecunias ad
cambium ab alijs. Et licet scribentes pro altera
parte urgerent, quod illud verbum *ab alijs* verifi-
cari poterat in ipsomet socio cambiante, qui ter-
tij & extranei personam ita representabat, ob
pluralitatem personarum, quæ in ista materia da-
tur in eodem subjecto, Attamen ista juris subtilitas
destruebatur ex facto, dum occasione venditionis
locorum montium in eadem apoca contradi-
stinguebantur tertij cum dicto verbo *alijs* ab ipso
socio administratore, quamvis proprio & particu-
lari nomine dicta loca emere volente, undè prop-
terea discretiva erat manifesta; Urgente etiam
ratione, ob quam Rota in his terminis rationabili-
ter firmavit & tener, quod sub generali mandato
seu facultate non veniat persona ipsius mandatarii

nè scilicet ob proprium & particulare lucrum, mi-
nùs diligenter ac fideliter mandatum expleat,
atque gravioribus interfurijs principalem suppo-
nat.

Et quod in proposito omnem difficultatem de
plano removebat, erat, quod non solum lex
socium administratorem obligat ad bonam fidem
& diligentiam, utiliter, vel minùs damnosè admi-
nistrandi, sed concurrebat etiam expressa conven-
tio, dum in apoca concedebatur facultas acci-
piendi pecunias ad cambium, dictumque negoti-
um administrandi cum eo minori damno, quod
fieri posset, Idè quod in mala fide hic videba-
tur, creditoribus non urgentibus restituere pe-
cunias, quæ sub satis moderatis cambijs habeban-
tur; Et fortius illas in computum proprium re-
tinere, supponendo negotium majori damno
cambiorum currentium, idè quod quod hæc non
deberentur per Cameram habitum fuit pro abso-
luto.

Censuit tamen Camera, illa deberi ad eandem
limitatam rationem cum alijs ut supra, innixa fun-
damento æquitatis ex utili negotiorum gestorum
dictione, quasi quod licet negotium non esset de-
bitor in ratione cambiorum, ex quo illa cum tertijs
in causam negotij verè non cucurrerant, atque illa
cum seipso ex deficiente potestate verè indebita
erant ex regula *quod potui nolui &c.* Attamen
quia negotium ita erat in lucro, reportando fructus
locorum montium, quæ aliàs vendere opus fu-
isset, consideratum fuit intrare, Vel æquitatem *exte.*
in L. curabit C. de action. empti, nè penes eundem
8 remaneret res & pretium, Vel alteram æquitatem
de utili in rem verso, judicando indiscretum rigo-
rem esse illum resultantem ex dicta regula, in qua
ego & ceteri pro hac parte scribentes insistebamus
quod potui nolui &c.

Reflectendo autem ad veritatem, quando non
obstaret in faciente motivum malæ fidei, mihi
præmissa placebant, quoniam judaismi speciem
regula prædicta continere videret, quoties aliàs
unus esset in lucro, alter vero in damno; Dice-
bam tamen dicta æquitate indignum esse eum
qui in mala fide versetur, cum dictæ æquitatis
beneficium impartiendum videatur ei, qui bona
fide utile negotium pro altero gerere voluit,
secus autem si mala; Ad quod probandum
ducebam in proximis terminis firmata *per Spad.*
cons. 149. n. 5 & sequ. lib. 1. super limitatione textus
in L. incivile Cod. de furtis, quod scilicet quamvis
de juris rigore, juxta dicti textus dispositionem,
furtivæ rei domino jus competat rem propriam
vindicanđi à quocumque possessore nullo restituto
pretio; licet hic jam bona fide emerit, atque preti-
um esset rei valore inferius, itaut utile negotium
pro eo qui furtum passus fuerat, gestum dicatur,
Attamen si ille tertius possessor eam rem à manibus
latronum vel aliorum viliori pretio emere curavit
ut domino restitueret, ac utile negotium pro eo
gereret, tunc rigor dicti textus non procedit, sed
eatenus rei domino vindicatio conceditur, qua-
tenus restituat id quod à tertio solum est, dum-
modò tamen id sincerè atque cum dicto bono
animo gestum sit, secus autem si ut faceret negoti-
um proprium, cum tunc dicta æquitas non intret,
quamvis ita rei dominus utilitatem cum ipsius pos-
sessoris damno reportet, cum dictæ æquitatis fun-
damentum consistat in bona fide facientis, ut ha-
betur deductum *in Romana cessionis usurarum sub*
titulo de usuris, Atque fundamentum in puncto
juris reverè erat solidum, sed Camera creditit
cont.

continere nimium rigorem, ideoque censuit spectari debere effectum utilitatis, quam exinde negotium de facto reportavit.

Aliquod hujus partis gravamen, inspecta veritate, adfuisse videbatur circa punctum indigentiae ac admissionem cambiorum intempestivorum, quoniam debitum maturabat in fine mensis post cujus terminum, adhuc aliquorum dierum spatio debitores & partitantes gaudere solent, & tamen negotium positum erat sub cambijs illarum nundinarum, pro quibus octo diebus antecedentibus clausum erat negotium; Et quod magis est, positum ac tentum fuit sub cambijs pro summa scutorum 17. m. excrefcente debitum & anticipatè soluta, & deinde pro altera scutorum 30. m. soluta de mense Julij, ideoque posita sub cambijs nundinarum Augusti pro debito maturante in fine mensis Septembris, quibus casibus omnes juris regulæ resistebant dum facultas data socio, præcisè restricta erat ad casum indigentiae, & quando cum venditione locorum montium aliàs consuli non posset. Verum in his Camera egrediendo fortè cancellos legales processit cum quadam non cripta æquitate, ex eo quod partitarius urgentibus belli necessitatibus & per Summi Pontificis nepotem rogatus & requisitus, denegare non poterat dictam solutionem quamvis in parte anticipatam, cum Principum & Dominantium preces vim jussionis habere viderentur, ex ijs, quæ in terminis precum & instantiarum ejusdem Nepotis regnantis habentur in *Romana legitime 22. Junij 16. 10. Duno zetto inter suas decis. 584.* multò magis ubi belli necessitas & publica ratio urgebant; Licet autem ista consideratio in abstracto haberet probabile fundamentum, in concreto tamen cessabat ex facto, cum dictæ anticipatæ solutiones aliæque urbanitates fuissent ultro neæ ad captandam gratiam, ac facilitandam aliquid socij fortunam, ut eventus docuit, ideoque justum non videbatur ut id licitum esse debuerit cum aliena jactura, atque in hoc mihi verè videbatur consistere gravamen; quoniam Princeps habet quidem jus cogendi debitorem ad solutionem antè tempus, sed subducto eo quod interest anticipatam solutionem fieri, ergò tantum abest quod negotium potuerit pari cambiorum damna, quod potius debitum debuerit minui.

ROMANA
CAMBII
DE VANNINIS
PRO

JOANNE MATTHÆO OLIGNANO
CUM
PETRO VANNINO.

*Casus disputatus coram A. C. & in Signatura
resolutus ut infra.*

Stante pacto, quod super cambiorum justificatione stetur libro & scripturæ ipsius creditoris, An hic teneatur suum librum seu scripturam exhibere, atque exinde justificare cursum & realitatem cambiorum, quamvis exhibeat spaccia, & faciat justificationem per litteras reditus.

Card. de Luca de Cambijs

SUMMARIUM.

- 1 *Fæli series.*
- 2 *Quando exceptio usurarum retardet repetitionem sortis.*
- 3 *Ad justificationem cambiorum sufficiunt litteræ reditus.*
- 4 *An admittantur aliæ species justificationum sine litteris.*
- 5 *An ex pacto justificatio fieri possit cum solis libris creditoris.*
- 6 *Et quatenus id non sufficiat, nùm data aliunde justificatione, teneatur creditor stante, dicto pacto justificare etiam cum libris.*
- 7 *An facultas cambiandi vel mandatum susceptum ad cambiandum expiret per mortem.*

DISCURSUS XV.

Relaxato mandato per A. C. ad instantiam Olignani contra Vanninum pro sorte principali scutorum mille aurei, & quodam residuo cambiorum, prævia istorum justificatione cum litteris responsivis vulgò nuncupatis *del ritorno*, interposita per debitorem appellatione in Signatura ad effectum gustandi de justitia vel injustitia, ex cuius respectivè summo resultare solet rescriptum cum clausulis translatis executionis vel sine respectivè, deducebatur per eundem appellentem injustitia ex defectu justificationis, vel quia litteræ non essent benè recognite, vel quia illæ non sufficerent, nisi etiam exhiberentur ex parte creditoris libri, ex quibus illæ adminiculatæ remanerent, vel saltem alia concurrerent adminicula tollentia suspicionem antidatæ, & quod de præsentis confici potuerint, potissimè dum in instrumento cambii aderat pactum, ut super eorum realitate & cursu stari deberet libris ipsius creditoris, quem ita dicebant scribentes in contrarium in se assumpsisse onus conficiendi ac retinendi librum proinde exhibendum.

Et huic exceptioni addebant alteram expirati mandati seu facultatis datæ ad cambiandum per mortem Joannis Andreae Olignani, cum quo contractus initus erat, & ex cuius persona Joannes Matthæus nepos tanquam hæres agebat.

Objectum non benè factæ justificationis litterarum de facil sublatum fuit, quoniam in hoc Signatura rescripsit A. C. ut iterum audiat, & denuò recognoscere faciat spaccia pro tollendis suspicionibus, quæ dabantur adversus testes super dicta recognitione examinatos, qua recognitione plenius & clarius sequuta, cum judex iterum decrevisset mandati expeditionem, denuò adita fuit Signatura super dictis alijs punctis, quæ rescripsit de appellatione in Rota, cum clausula *si quid exequendum*, quod rescriptum in effectu aliud non produxit nisi dictam dilationem, quoniam debitore velesus hæredibus non curantibus infra biennium acta transportare, ob appellationis desertionem executio consumata fuit, adversus quam se opposuit ejusdem debitoris uxor creditrix pro ejus dote quamvis posterior potioritatem prærendens in bonis executis tanquam postea quæsitis, & hoc reddidit de facto inane dictæ executionis effectum, atque in hoc statu causa pendet.

Pro creditore scribens, cum sensu etiam veritatis, parùm probabile dicebam hoc rescriptum saltem circa sortem principalem, quoniam vel

D 2

except.

exceptiones verè nullam substantiam habebant, vel negari non poterat esse satis turbidas, quod sufficit, ut exceptio imputationis cambiorum jam solutorum in sortem principalem retardare non possit istius restitutionem; Licet enim juxta firmata *dec. 69. par. 9. rec.*, Rota & Curia in ea resideat opinione, quam ego quoque probabiliorē censeo, quod usura indebita repetenda non sint cum ordinaria actione conditionis in debiti, ut aliorum est opinio, sed extenuent sortem ipso jure, quoniam in materia usuraria compensatio non intrat ope exceptionis, neque expectat debitoris oppositionem, quæ juris ministerio illicè inesse dicitur; Attamen id procedit, ubi certum est usuras seu accessiones solutas esse usurarias & indebitas ex ipsorum actorum inspectione, quia nempe in proposito cambiorum nulla datur eorum justificatio; Secus autem ubi id prærenditur per exceptiones dubias & altioris indaginis, cum tunc præsumptio potius urgeat pro validitate cambiorum solutorum, quia nemo præsumitur jactare suum, ideoque talis turbiditas operativa solum est circa ipsa cambia decursa, & non soluta, super quibus creditor processum executivum intentasset, secus autem circa sortem principalem certam & liquidam, quoniam esset retardare executionem debiti liquidi & certi per exceptionem turbidam & illiquidam, ut ita distinguendo firmatur præsertim per *Rotam in Romana pecuniaria 18. Junij 1646. & 7. Junij 1647. coram Corrado, utrobique in fine 23. Martij 1648. coram Meltio & in alijs*, & hæc est consueta praxis Signatura.

Revera tamen neque turbida dici poterant exceptiones, sed potius clara videbatur earum insubstantia, quoniam quatenus pertinet ad punctum justificationis, nimis receptum est in Rota & Curia, ad illam sufficere solas litteras responsivas seu redditus vulgò nuncupatas *del ritorno*, quæ per necessarium antecedens præsupponunt alias nullas vulgò nuncupatas *dell' andata*, penes responsales remanere solitas, idè non defacili habentur, ut *dec. 304. num. 2. in fine par. 4. recent. dec. 274. n. 6. par. 5. dec. 171. num. 1. par. 7. Romana discussio 26. Junij 1630. coram Coccino, Romana cambij 19. Junij 1651. coram Rojas inter suas decis. 457. in quibus in specie absque libris vel alijs adminiculis; cum solis litteris prædictis justificatio admittitur.*

Et licet apud *Buratt. decis. 603. Merlin. dec. 636. Romana cambij prima Julij 1658. Meltio, alia Romana cambiorum 14. Junij 1660 coram Verospio*, & in plerisque alijs, quæ per scribentes cumulabantur, ad ejusdem realitatis justificationem habita fuisset ratio de libris creditoris vel mercatoris, qui cambium giravit, legaliter & mercantiliter tentis, si vè de alijs adminiculis, quorum plura in proposito ponderata habentur in *Romana cambij de Sfortij disc. 6.* Attamen id fuit ad superabundantiam, ac forsitan ad supplendam aliquam exceptionem, quam juxta individuorum casuum particulares circumstantias litteræ pati possent, non tamen inde sequitur id esse præcisè necessarium, quoniam *Pius V.* in ejus Constitutione 118, sola litterarum transmissione cum subsequuta effectuione per litteras responsivas probata contentatur neque ullibi cautum est, creditorem teneri ad libri confectionem.

Institabant scribentes in contrarium super pacto, per quod dicebant creditorem suscepisse istud onus, quod aliàs de jure sibi non incumbere admittent, sed verè vanum fundamentum erat, quoniam cum juxta plurimum opinionem extrâ Curiam Romanam fortè magis communiter re-

ceptam stante pacto, soli libri creditoris vel cam-
foris deputati sufficiant ad justificationem, ut late
firmant Rovit cons. 103. lib. 2. Turri. disp. 3. q. 10. n. 12.
& habetur sæpius deductum *hoc titulo*; Idcirco ex
consueto notariorum formulario istud pactum pro
majori cautela & in gratiam creditoris adjici solet,
qui potuit non uti, ut punctualiter practicatum ha-
betur apud *Merlin. d. dec. 636. post num. 1. vers. Nec*
in presenti, ubi in puncto hoc objectum tollitur;
Esset enim aliàs contra principia retrorquere in o-
dium & præjudicium id quod pro favore, ac ma-
jori cautela creditoris in pactum deductum est, &
sic libri quatenus per creditorem vel scripturalem
conficiantur, satis quidem prodesse possunt etiam
retenta opinione Rotæ & Curia, pro supplendis
quibuscumque exceptionibus vel defectibus, quæ
circa litteras adesse possent, Nullatenus verò di-
cendum est eos esse necessarios, quoniam rectè ne-
gligere possumus id quod ad nostram potiorē
cautelam introductum est.

Quo verò ad aliud objectum expirationis man-
dati per mortem creditoris, deducebam eadem,
quæ in *Romana cambiorum disc. 2. & in Camerin. 7*
disc. 4. & in alijs hoc titulo sæpius deducta sunt, di-
stinguendo scilicet inter mandatum voluntarium,
quod in solam gratiam mandantis principaliter
suscipitur, ita ut mandatarius, infitoris & ministri
potius personam gerere dicatur, & mandatum
necessarium datum à debitore creditoris in rem
propriam, Istud enim est irrevocabile, donec se-
quatur debiti restitutio, undè si non suffragatur
revocatio expressa, minus suffragari potest tacita &
præsumpta resultans ex morte debitoris, quia nun-
quam majoris operationis potest essetacitum &
præsumptum quam expressum, Atque hæc est di-
stinctio plana, cum qua passim in foro proceditur,
potissimè quia hujusmodi facultates cambiandi,
quæ creditoribus dantur ut plurimum continent
clausulas cæteratas importantes stipulationem
pro hæredibus &c.

R O M A N A

C E N S U S

P R O

F R A N C I S C O S A U L I O
E T C O N S O R T I B U S .

C U M

D U C E S F O R T I A .

Casus decisus per Rotam pro Sfortia.

De cambijs limitatis cum pacto, ut debi-
tore aliquid non adimplente cesset li-
mitatio, ita ut debeantur cambia cur-
rentia, nùm valeat, Et quatenus sic, àn
facto casu non implementi, requiratur
nova debitoris interpellatio, vel An
per subsequentem receptionem imple-
menti censeatur id remissum, ita ut non
debeantur cambia nisi ad rationem li-
mitatam,

SUMMARIUM.

- 1 **F**Acti series.
- 2 **U**bi cambia limitata reducuntur ad currentiam, num requiratur nova interpellatio.
- 3 **D**e præsumpta solutione ex l. quicumque.
- 4 **Q**uando per litteras non justificetur realitas cambiorum.
- 5 **D**eclaratur conclusio, de qua num. 2.
- 6 **D**e validitate reductionis usurarum cum pacto, ut debitore non solvente debeantur ad rigorosam rationem.
- 7 **P**er implementi receptionem videtur remissum pactum resolutionum.
- 8 **I**n pacto resolutivo non datur purgatio mora.
- 9 **A**n valeat pactum in cambijs limitatis, ut si currentia importent minus, adhuc debeatur creditori summa conventa.
- 10 **P**acta non respicientia substantiam cambiij vitiantur & non vitiant.

DISCURSUS XVI.

Ducissa Eleonora Sfortia de anno 1628. recepit à Saulo & Bezio ad cambium limitatum ad septem cum dimidio pro centenario scuta 10. m. auri, & pro satisfactione cambiorum & recambiorum necnon ratæ fortis de semestri in semestre solvendæ in summa scutorum 600. assignavit annua scuta 1200. consequenda in majori summa ab Alexandro Pallavicino ejusdem Ducissæ debitore occasione census in sorte scutorum 50. m., dictæque obligationi accessit & consensum præstitit idem Alexander, cum pacto, quod si hic etiam irrequisitus deficeret à solutione unius semestris, tunc alio mense elapso, & solutione non sequuta, debitorum subjacere deberet cambijs currentibus, quem casum creditores prætendentes factum esse, constitutere ceperunt eam debitorum ad dictam rationem cambiorum currentium, pro quibus ac pro sorte detractis aliquibus solutionibus, cum remanentibus creditoribus scutorum 8645., pro istis de anno 1640. obtinuerunt ser. ser. sibi deliberari ratam dicti census scutorum 15. m., ex eo, quem in majori summa scutorum 50. m. dictus Pallavicinus consequi debebat à Duce Alexandro Sfortia cum obligatione Ducis Marij, qui recognoscendo prædictos in dominos, eis solvit scuta 2750., undè redacta forte ad 12250., pro istorum fructibus ac etiam pro sorte ad effectum deponendi ob non præstitam cedulam bancariam obtinuerunt ab A. C. mandatum executivum, adversus quod commissæ causa per Signaturam in Rota cum clausula *si quid exequendum*, & assumpta disputatione coram *Dunozetto* sub die 30 Aprilis 1655. negativa prodit resolutio ex negato actorum dominio dicti census, utpotè indebitè subhastati ac deliberati ratione excessus, quod scilicet de eo tempore calculando cambia ad rationem limitatam scut. 7. cum dimidio juxta formam conventionis non essent creditores in tanta, sed in longè minori summa, non obstante quod ex parte creditorum responderetur cambia justè calculata fuisse ad rationem currentium stante pacto, de quo supra, ex decisione inter illas *Dunozeti* decis. 962.

Credidit enim Rota, quod ad effectum ut fieret locus dicto pacto, requiratur nova debitoris interpellatio, per quam sciret purificatam esse conditionem transitus de una cambiorum specie ad alteram, nec non debitor certificaretur de
Card. de Luca de Cambijs

voluntate creditoris utendi pacto seu facultate prædicta, cum aliàs in bona fide continuando credere potuerit casum pacti non e venisse, seu quatenus evenisset, creditorem noluisse dicta facultate uti, innixa decisionibus in *Romana cambiorum* 24. Junij 1618. coram *Manzanedo*, & in *Anconitana cambiorum* coram *Carillo* inter suas decisiones 282. aliàs decis. 224. par. 9. recent., & in eadem 10. Martij, & secunda Augusti 1649. coram *Pentingerio*, quarum ultima est impressa dec. 346. par. 10. recent.

Item quia ut tali pacto locus fieret, opus esset, quod constaret de mora, seu cessata solutione, de qua sequuta potius constare credidit ex præsumptione resultante à dispositione text. in l. quicumque C. de apocis publicis lib. 10., cujus dispositio in decisione desuper edita plenè exornatur, ut locum habeat etiam in censibus, & quibuscumque alijs annuis præstationibus, Ac demum dixit omnem desuper difficultatem cessare ob non justificatam realitatem cambiorum, cum litteræ redditus ex parte debitorum tunc exhibitæ crederentur nimium suspectæ ob attestationem plurium affirmantium nunquam in Civitate Lugdunen. adfuisse de eo tempore illum mercatorem *Oliverium*, cui supponebatur litteras transmissas fuisse.

Hoc ultimum fundamentum consistens in nudo facto, quando subsisteret, ita ut ex parte creditorum cum facti justificationibus ista suspicio non dilueretur (reflectendo ad veritatem) reddere videbatur resolutionem probabilem, atque eo, occasione scribendi prius pro dictis creditoribus in Signatura, quando id per alteram partem motivatum fuit, insinuavi de causæ exitu posse satis timeri; Reliqua verò duo motiva mihi videbantur parùm tuta, undè quando istis tantùm resolutio innixa esset, potius improbabilis pro meo judicio videbatur.

Quatenus enim pertinet ad illud non factæ interpellationis, dicebam idem, quod deindè post aliquos annos repetij ac firmari obtinui in *Romana cambijs de Sfortijs supra disc. 6.* conclusionem scilicet firmatam in dictis decisionibus coram *Manzanedo*, *Carillo*, & *Pentingerio*, procedere, quando debitum alias non usurarium in usurarium converti debet, ita ut novam ac diversam naturam assumat, cum creatione novi contractus, in quibus terminis procedunt allegatæ decisiones, præsertim prima coram *Manzanedo*; Secus autem in hoc pacto, quod non continet transitum de uno contractu in alium seu diversam cambiorum speciem, hoc enim dicebam videri laborare de æquivoco, dum in jure non habentur cambia limitata, quæ differant à currentibus, sed una est species cambijs realis, cujus intersuria pendent ab eventualitate, quæ potest etiam creditori damnum, ac debitori utilitatem causare; Illud verò cambium, quod per modum loquendi dicimus limitatum, ita nuncupatur, ob pactum per quod convenitur, quod si cambiorum intersuria certam limitatam summam singulis annis excederent, illud plus debitori remissum censeretur juxta præcisum casum textus in *l. pecunia 9 ff. de usuris*, & quam conventionem validam indubitatè firmant *Rodriguez de annuis redditibus lib. 2. cap. 14. num. 7. Cenc. de cens. quest. 57. n. 28. Duard eodem tract. §. 4. quest. 35. nu. 1.*, & in terminis pensionis *Burarr. dec. 528.*

Quo posito resultat, nullam aliam interpellationem requiri, quoniam hæc non est pœna, vel caducitas, seu alter moræ effectus, aut conversio debiti in novam diversamque speciem seu naturam, sed

est cessatio donationis seu remissionis illius pluris, ob cessatam seu non purificatam conditionem, sub qua illa facta erat juxta terminos *textus in l. 1. Cod. de donat. que sub mod. cum similibus*, ut bene probat *text. in d. l. pecunia*, & est deductum *in dicta alia Romana disc. 6.* Ista etenim videtur certa veritas, quoniam si ab initio absque alia interpellatione poterat creditor convenire de cambijs currentibus atque dictam remissionem non facere, hinc proinde nulla subest ratio, cur si poterat totum negare, non potuerit quod dabat sub certa conditione auferre.

Alterum fundamentum fuisset considerabile, quando per veras probationes justificaretur id, quod præsumptivè Rota firmavit, quod scilicet 7 creditores post factum casum pacti, adhuc perseverassent in exactione semestrali ad formam conventionis, tam pro eo semestri, ob cujus defectum dicto pacto factus erat locus, quam in alijs subseqventibus, idque non ratione purgationis moræ, in qua pro altera parte scribentes insisterant cum illis terminis generalibus, quos habemus in materia emphyteutica, quoniam hæc non est poena moræ, sed est purificatio conditionis; Et ex qua ratione recepta est propositio, quod adversus pacta resolutiva dicta purgatio non intrat, cum agatur de non consequendo commodo ex deficientia consensus *Gratian. disc. 786. in fine Greg. dec. 559. n. 6. decis. 203. n. 19. § 20. par. 6. rec.*, sed tanquam ex observantia declarativa voluntatis, quod scilicet 8 ille, cui adimplendum erat in tempore, recipiendo post tempus, & ad formam primæ conventionis, continuando non curaverit de resolutione, atque non implementum ita remittere voluerit.

Sed cum dicta solutio deduceretur præsumptivè, non poterat exinde ad dictum alium effectum inferri, quoniam ita esset multiplicare specialia seu præsumptiones, quod in jure non conceditur *ad notat. in l. 1. C. de dotis promissione*, cum concordantibus *per Barbof. axiom. 211.* defuit tamen occasio ista maturius examinandi, cum vel ob subsequutam concordiam, ut est probabilis, vel quod creditores non potuerint dictam spacciorum suspicionem tollere, causa ulteriorem progressum, quod sciam non habuit.

In proposito autem hujusmodi limitationis cambiorum, consueta formula est, quod limitatio respicit solum excessum, quod scilicet si interfuria excederent certam summam, illud plus censeatur debitori remissum, E conversò autem, si ad eam non ascenderent, non posset creditor exigere, nisi id, quod verè illorum cutus importat; Verùm *in Romana cambij pro Vecchij's cum Parisano* disputata coram A.C., pacti formula erat diversa, dum conventum erat, quod si cambia excederent septem pro centenariò, illud plus cederet ad damnum debitoris, Ex hac enim pacti forma contendebat debitor cambium esse siccum & usurarium, utpotè continens lucrum certum, undè propterea præten- 9 debat ad nulla cambia teneri, etiam ad eam minorem rationem, sub qua in nundinis cucurrerant; Verùm contrarium, me pro creditore scribente, judicatum fuit, pro illorum scilicet debito, ad eam tamen minorem rationem, quæ in nundinis currisse justificabatur, dum ex subsequuta observantia particulari cum eodem debitore, atque ex generali eorumdem creditorum in multis, ac multis contractibus, qui exhibebantur cum diversis, detegebatur id tribuendum esse errori Notarij, non autem ipsorum creditorum depravatæ voluntati.

Et ulterius dicebam, quod cum cambia, posita illorum realitate, in substantia sint licita, hujusmodi pacta alternativa utpotè formam vel substantiam non percutientia, non vitiant, sed potius vitiatam remanent, ut receptum habemus circa pacta rescissoria & similia in censibus, ex pluries deductis in sua materia *sub eo tit.*, Ac etiam in excessiva vel aliàs alterata conventionem fructuum recompen- satorum, seu interfuriorum lucri cessantis, vel damni emergentis *sub tit. de usuris*, Et in specialibus terminis cambiorum habetur *in Romana locatio- nis vene ferri infra disc. 24.*

Dicebam etiam tanquam Advocatus, quod non esset ponere os in Cælum in substinenda hujusmodi conventionis validitate, quia cum incertum sit quantum cambia interfuriorum importare possint, prohibitum non videtur contrahentibus super hujusmodi incertitudine inire concordiam, per quam uterque æqualiter potest se habere ad commodum, & ad damnum, dum cambia possunt importare multò pluris, undè propterea debitor ita reportaret commodum compensandum cum damno, quatenus importaret minus, ad generaliter notata *in l. de fideicommissis, § 1. Praes. Cod. de transactionibus*, & in specialibus terminis usurarum, seu interfuriorum, ut quoties eorum substantiam in univèrsum est licita, prohibita non sit concordia super futuro incerto eventu *Leor. de usuris q. 90. n. 41.*, & habetur pluries *sub tit. de usuris*; Verùm istud fundamentum mihi videbatur periculofum, quoniam ita esset sub sola verborum figura introducere cambium siccum, atque dare in creditore pecuniario lucrum semper certum absque periculo damni, & diminutionis fortis principalis, qualis enim esset conventio, illa percutit solum quantitatem lucri, per creditorem assequendi, undè si vè plus, si vè minus obtineat, semper est lucrum certum, quod licet Morales admittant sub illa specie trium contractuum, de qua *in Firmana sub dicto tit. de usuris, disc. 1.* atamen in foro externo recipiendum non videtur exhibi deductis; Ideoque in præsentem quamvis pro creditoribus scribens, stante præsertim istorum observantia tam generali cum alijs debitoribus, quam speciali cum isto, dabam manus, ut aliud eis non deberetur, nisi id quod verè importarent cambia secundum cursum nundinarum, ut sequutum fuit.

ROMANA

CAMBIORUM

SEU

REPETITIONIS

PRO

ALEXANDRO MUSCA ET CÆSARE
COLUMNA

CUM

MARCHIONE GINETTO

*Casus disputati coram A.C. & resoluti ut infra.*De cambijs ab initio limitatis ad certam
summam, & ita exactis, An restitui de-
beant,

beant, quatenus cursus nundinarum tanti non importasset. Et quid ubi super dicto cursu esset diversitas inter nundinas, & plateas, cuius sit electio, An debitoris, vel creditoris.

Et debitore in se assumente onus transmittendi spaccia & girandi cambia, quatenus id non sequatur, ita ut cambia debeantur loco damnorum & interesse, An in istorum calculo haberi debeat ratio provisionum, vel potius ista sint detrahenda.

S U M M A R I U M.

- 1 **F**Acti series.
- 2 Cambium limitatum intelligendum est, si currens excedat, non autem si sit minus.
- 3 Acambijs, quae sine spaccijs debentur per debitorem loco damnorum, & interesse detrahuntur provisiones.
- 4 De validitate conventionis, ut provisiones cedant commodum creditoris, vel deputantis scripturalem.
- 5 Quomodo probetur cambiorum cursus, & quod non exceßerint certam summam.
- 6 Poena conventionalis de jure canonico non exigitur ultra quod interest.
- 7 De ratione subsistente cambiorum validitatem, & ob quam admittenda non est platearum incertitudo.
- 8 Quando creditor excusetur à restituendis cambijs excessivis per debitorem sponte solutis.
- 9 Bona fides seu credulitas quando in materia usuraria excuset.

DISCURSUS XVII.

PRO Alexandro & Cesare, diversis tamen temporibus, & coram diversis ejusdem Tribunalis A. C. iudicibus, eundem punctum cum eodem creditore disputavi, cum aliqua tamen diversa circumstantia; Cum enim Marchio Ginettus aliquas respectivè pecuniarum summas prædictis dedisset ad cambium limitatum septem pro centenariis, cum cautela seu formula moderna liberante creditorem ab onere & cura transmittendi spaccia, & justificandi cambiorum realitatem, transfundendo tale onus in ipsos debitores, qui se obligantur cambiare per nundinas *Novarum & Placentiae*, & in istarum defectum per quascumque plateas & nundinas Italiae & extrâ, Alexander per plures annos, absque aliqua litterarum transmissione, vel cambiorum giro spontè solvit singulis annis cambia ad dictam conventam limitatam rationem. Cæsar verò ad illorum solutionem una cum sorte pulsatus, opponens de diminutione, ex eo quod intersuria cambiorum per dictas nundinas, detractis expensis provisionum, ad tantam summam non ascenderent, cum in promptu id non justificaret, atque reputaretur exceptio altioris indaginis non habilis ad retardandam executionem obligationis Cameralis, coactè de mandato iudicis, & cum protestatione solvit, deinde verò uterque respectivè diversis temporibus, & sub diversis iudicibus ejusdem Tribunalis A. C. opposuit de repetitione ejus, quod excessivè solutum erat.

Et scribens pro utroque debitore, dicebam eorum intentionem esse fundatam in pacto claro de natura etiam contractus & communi observantia

subintelligendo, quatenus non adesset pactum) ut cambiorum limitatio intelligeretur respectu excessus, quem ita creditor debitori condonare dicitur, non autem ubi cambia verè ad tantam summam non ascenderent, cum tunc nullus subesset legitimus titulus exigendi dictam summam excessivam, quæ ita remaneret, tanquam cambium ficcum.

In calculo verò hujusmodi cambiorum, dicebam habendam non esse rationem de expensis provisionum solvendarum correspondentibus, vel scripturalibus, quoniam stante defectu transmissionis litterarum, ac realitatis cambiorum ad formam *Constitutionis Pij V.*, absque dubio cambia exigenda non potuerant tanquam cambia, sed solum tanquam damna & interesse ob non impletum susceptum mandatum juxta *decisionem 7. post Salgad.*, de qua *hoc rit. sapius*, ideoque creditor prætereundere non potest, nisi quanti sua interest, ac si factum promissum verè sequutum & impletum esset ad *text. in l. i. Cod. de eo quod interest*, ubi communiter scribentes, *Leotar. de usuris quest. 75. num. 9 & 11.*, & omnes, ideoque si debitores verè curassent cambia girari, passi quidem essent etiam intersuria provisionum, quas solvere debuissent correspondentibus & mercatoribus, qui scripturam tenuissent, nisi aliter cum eis convenissent: sed hoc nihil intererat creditoris, ad cuius commodum aliud cedere non debuisset, nisi id quod importabat interesse cambij pendens ab aggio seu valore auri.

Et quamvis scribentes pro creditore replicarent prohibitum non esse creditori ex conventionione cum correspondenti in ejus gratiam modica portione contento, sibi ipsi, & ad ejus commodum applicare provisiones, quas nihil debitoris interest ad unius vel alterius commodum cedere, dum semper ipse est illarum debitor juxta *decisionem 45. par. 4. & tom. 2. & in Romana cambiorum 28. Novembris 1659. coram Porospio S. provisiones*, de qua causa *supra dise. 1. & 2.*, Attamen hoc potius retorquebam, dum id clarius debitorum intentionem fundabat, cum enim eis incumberet correspondentes, seu scripturales sibi bene visos eligere & deputare, idcirco ex eadem ratione, ex qua quando creditor id agit, potest ita cum eis convenire, potuissent quoque id facere ipsi debitores, cum ratio esset eadem, proindeque dicebam imputandum esse creditori, cur accedente pacto ex communi formulario apponi consueto, quod debitore susceptum mandatum non adimplente, esset in facultate ipsius creditoris id agere, usus non sit tali facultate, qua mediante ipse reportare potuisset istud majus lucrum, quod videtur compensandum cum eo incommodo, quod creditor patitur super spacciorum transmissione, ac onere, quod tali casu habet justificandi formiter requisita realitatis, à quibus omnibus ut in alio casu relevatur, Et ob quod onus evitandum inolevit dicta cautela transfundendi idem onus in debitorem, sed pariter cum rationis fundamento inolevit usus tam dicti Tribunalis quam aliorum & Signaturæ, detrahendi ab hujusmodi cambijs debitis loco damnorum & interesse dictas expensas provisionum, quas debitor ita evitare potuisset, etiamsi verè cambia girata essent, dando aliquam modicam recognitionem correspondenti.

Major disputatio fuit super dictæ negativæ probatione, quoniam licet ex parte debitorum cum attestacionibus mercatorum, & extractionibus partitarum à libris nuncupatis *Squarcia foglio di siera*,

di fiera, benè justificatum esset cambia per dictas nundinas *Novarum & Placentia*, facta nundinarum, seu annorum peræquatione, importare ad rationem quatuor cum dimidio circiter pro centenario. Replicabant tamen scribentes pro creditore, id non sufficere stante pacto in instrumento adjecto, quod in casu non implementi, teneretur debitor ad damna & interesse ad rationem cambiorum juxta pretia quarumcumque feriarum vel platearum creditori magis placitarum, ideoque inferebant, quod ita poterat creditor dicere velle assequi ea majora cambia, quæ decurrerunt per plateas Venetiarum, Neapolis, Lugduni, &c.; itaut hæc sola possibilitas sufficeret pro excludenda repetitione indebiti, ad cujus effectum ejus perfecta & concludens probatio requiritur, excludens contrariam possibilitatem.

Hoc fundamentum, licet quandoque in isto Tribunali admissum, & à Signatura canonizatum sit, mihi reflectendo etiam ad veritatem non videbatur tutum, quia cum susceptum onus cambiandi esset per dictas nundinas *Novarum & Placentia*, non potest fictio excedere veritatem, neque creditor ob non implementum plus prætereundere potest, quam si verè illud sequutum esset, cum aliud non sit interesse, nisi ficta suppletio veritatis. Undè cum debitoris electio esset cambiandi per dictas nundinas, atque si id sequutum esset, aliud lucrum creditor reportare non potuisset, nisi quantum verè dictarum nundinarum intersuria importassent; Hinc proinde absolutum videretur damna & interesse hujusmodi veritatis suppletiva, non posse plus importare, nil obstante pacto prædicto, quoniam ita continere diceretur meram pœnam, obligando debitorem ad solvendum plus quam creditoris interesset implementum ad formam conventionis sequutum esse, quæ pœna de jure canonico, præsertim ubi usuræ suspicio cadere potest, non exigitur ex deductis per *Sperell. de. 131. Leotar. de usuris quest. 18.*, & plenè in *Romana appalvus vena ferri sub tit. de Regalibus disc. 117.*, ubi de hac materia pœna conventionalis.

Aliam item ponderabam rationem dicti pacti improbativam, quoniam ratio, quæ hujusmodi contractum cambij sustinet, unice consistat in eventualitate, ex qua creditor, ac respectivè debitor ad lucrum & damnum se habere possunt *juxta cons. 238. Romani*, & habetur *hoc tit. sæpius*; Hoc autem requisitum ita omninò cessaret, quoniam si in destinatis nundinis intersuria cambiorum curerent magna, itaut creditor esset in lucro, istud ille obtineret, E conversò autem ejus damnum resulteret, illi non subjaceret, undè debitor esset semper in damno absque spe lucri, quod propriè facit cambium siccum, & usurarium, ut advertitur infra in *Romana locationis vena disc. 24.*

De plano hæc procedere credebam respectu Columnæ, qui de his opposuerat, atque coactus de mandato judicis cum protestatione solverat; Difficultatem autem habebam, qualem etiam habuit judex, atque eventus causæ docuit cum Musca, qui spontè solverat, quoniam ut alias super eodem puncto & coram eodem Judice deduxeram in *Romana cambij pro Petro Marchese*, de qua causa actum habetur *sub tit. de credito* (ita etiam Signatura probante) quando debitor spontè solvit, atque id, quod solutum est amplius non extat, nec in specie, nec in æquipollenti, itaut de tempore detectæ malæ fidei dici non possit creditorem remanere locupletiolem, tunc dictæ repetitioni locus denegandus videtur, quoniam creditor potuit

justè credere tanti cambia importasse, cum non sit verisimile debitorem voluisse spontèolvere indebitum, nisi ipse esset mercator, qui cambia verè girasset, itaut illorum cursus certam notitiam haberet.

Quamvis enim in materia usuraria in foro externo non admittatur excusatio bonæ fidei seu diversæ credulitatis *juxta decis. Seraph. 1006. & passim*, Attamen id procedit, ubi actus peccat in forma, atque est de per se illicitus & usurarius, quamvis à creditore legum ignaro licitus crederetur, cum juris ignorantia in proposito non excuset, puta quia credat cambia posse deberi etiam sine justificatione realitatis cum spacciis, vel credat censum esse validum quamvis non servata forma Bullæ *Pij* cum similibus, secus autem ubi actus in substantia est licitus, ac sola differentia est in majori, vel minori quantitate, cuius certitudo pendet ex facto creditori verisimiliter ignoto, & quod ex debitoris observantia justè credere potuit esse tale, itaut ignorantia sit facti, & non juris, ex ijs quæ habentur *sub tit. de usuris*, præsertim in *Baren. census disc. 17.*, & in alijs ac infra in *Romana pro Piffero, & Marefcorto.*

ROMANA CAMBII DE BISCIIIS

PRO

JOANNE PAULO
SANSONIO.

CUM

FRATRIBUS DE BISCIIIS.

Causa decisus per Rotam pro Biscijs.

An contractus cambii sit licitus Clericis, Et quatenus non, An id impediatur cursum cambiorum, nè à debitore peti valeant

Si campfor, qui deputatus est ad transmitenda spaccia, aliaque gerenda cambij girum concernentia, efficiatur ex cessione creditoris eiusdem cambii dominus, seu utilitarius, An ex hoc cessata dicatur eius facultas, stante quod in contractu data non est facultas creditori cambiandi cum seipso.

SUMMARIUM.

- 1 *Acti series.*
- 2 *Facultas cambiandi non censetur data cum seipso.*
- 3 *Data uni, an prosit ejus cessionario, & quando non.*
- 4 *Clericus an possit facere contractum cambij, & num. 7.*
- 5 *De eadem conclusionem, de qua num. 3.*
- 6 *Quando in hac materia dicatur electa industria persona.*
- 7 *De eadem conclusionem, de qua num. 3. Et de negotiatione clericis prohibita, vel permessa.*
- 8 *Quod cambij contractus non veniat sub negotiatione clericis prohibita, Et de rationibus.*

DIS-

DISCURSUS XVIII.

VANNIUS certam pecuniarum quantitatem scutorum 1700. dedit ad cambium Bernardino Biscia in Romana Curia Prælo cum obligatione matris & duorum ejus fratrum, atque pro dicti cambij giro deputatus fuit Samsonius in Urbe negotiator; Vannius autem deinde declaravit dicti cambij commodum & incommodum spectare ad Larizzam, de cujus pecunia initum erat, ipsumque habere nudum nomen, atque Larizza post aliquod tempus illud cessit Samsonio, qui ab A. C. pro sortis & partis cambiorum restitutione mandatum executivum obtinuit contra dicti Bernardini interim defuncti matrem & fratres coobligatos, & commissa causa in *Rota coram Bevilacqua* cum clausula, *Si quid exequendum* pro denegatione executionis contra creditorem responsum fuit sub diebus 7. Junij 1662., 5. Martij 1663., 28. Februarij 1664. & 29. Januarij 1665.; Plura verò fuerunt dictarum resolutionum fundamenta, illud præsertim causæ, vel falsæ, vel ineptæ, seu non utilis, vel saltem non damnosæ, quæ ex Statuto Urbis 17. requiritur in contractibus minorum & mulierum ex deductis in hac eadem causa *sub rit. de contr. attribus in genere*. Quatenus verò ad istam cambiorum materiam pertinet, ex duobus fundamentis dictum fuit cambia non deberi, respicientibus tamen ipsa cambia, non autem debitum sortis principalis, Primò nempe ex defectu facultatis cambiandi in Samsonio, postquam ex cessione Larizzæ effectus est creditor, seu cambij dominus, ob regulam, de qua *decis. 31. & 32. post Turr. de cambijs*, & in alijs sæpius, ut facultas cambiandi etiam cum se ipso egeat nota specialis; Quamvis enim dicta facultas cambiandi etiam cum se ipso data esset Vannio cum quo contractus initus fuit, dicitur tamen illam restringi ad personam, neque potuisse alteri cedi, potissimè dum idem Vannius neque aliquam cedendi potestatem habebat, minusque cambiare poterat, dum declaraverat se nudum nomen habere, undè eo ipso, quod talem declarationem fecerat omne suum jus cessaverat, illudque ab initio residere censebatur in persona Larizzæ; Et secundo ex inhabilitate creditoris mandatarij, qui tanquam clericus, qualis erat Larizza cambiare non poterat, vel jus cambiandi alteri cedere, dum clericis potissimè in sacris negotiatio & mercatura interdicta est *cap. ejiciens. & cap. negotiatorem 38. distinct. cap. fin. de vita & honest. cleric. cum alijs per Grass. de effect. cleric. effect. 6. num. 1.*

Quicquid autem sit de primo fundamento circa defectum causæ per statutum requisitæ, sub cuius velamine forsân resolutiones non omninò improbabiles dici possent ex facti circumstantijs resultantibus à qualitate Bernardini debitoris, & ab illa aliorum fratrum in ejus causam obligatorum, & quod fuit potissima causa resolutionum.

Quatenus tamen pertinet ad alia fundamenta, reflectendo etiam ad veritatem, parum probabilia videbantur, tum quia percutiebant solum impedimentum cursus cambiorum, non autem restitutionem sortis principalis pro qua etiam executio denegata fuit in toto, cum in eam dicta motiva nullatenus influerent nisi pro ea rata, quæ ex cambijs solutis tanquam indebitis diminutionem pateret. Tum clarius, quia quoad primum motivum deficientis potestatis cambiandi cum se ipso, ut dictum est in *Ravennaten. seu Faventina cambij d. 12.*, & in alijs sæpius, hoc non est vitium intrinse-

cum ipsius contractus respiciens ejus naturam vel essentiam, itaut illum reddat illicitum & usurarium, sed est solum præsumptio deficientis voluntatis, quæ non solum expressè, sed etiam conjecturaliter & præsumptivè, sive à priori sive à posteriori probari potest, Quorum utrumque in præsentem concurrebat, quoniam in ipso contrahendi initio, debitor ei quem putabat creditorem, dedit expressam facultatem cambiandi etiam cum se ipso, ergo id non abhorruit; Et ulterius postquam scivit cambium non ad primum, sed ad alios respectivè pertinere, adhuc cambia persolvit, ergo declaravit nullam habere repugnantiam, cur magis uni quàm alteri talem facultatem præstare voluerit, quæ repugnantia in dubio non præsumitur, Undè propterea receptum habemus damnatam non esse simulationem personarum utpotè debitori non præjudicalem, cum facultas directa videatur in eam personam tanquam creditorem, non autem ratione alicujus particularis affectionis, sive ob electam industriam personæ.

Ideoque motivum personalitatis cum regulis & doctrinis generalibus fortè extraneis deductum in decisionibus desuper editis parùm subsistens videtur, cum id procedat in eo mandatario, qui in gratiam mandantis tanquam nudus administrator electus est, & cui mandans suam pecuniam traficandam confidere voluit, alteri fortè non crediturus, quod in hac materia cambiorum applicari forsân posset illi contractui, per quem quis alteri sub nomine institoria seu alterius tituli dat pecuniam ad traficandum super cambijs, juxta casum, de quo in *Mediolanen. cambij dec. 304. & des. 376. par. 2. rec.* Sed ubi mandatum est necessarium, atque in gratiam ipsius creditoris pro ejus reintegratione seu indemnitate, tunc verè non videtur, ubi hoc personalitatis motivum figat pedes.

Quo verò ad alterum fundamentum clericatus, illud pariter minoris ponderis videbatur, quoniam prohibitio mercaturæ in clericis non importat inhabilitatem ad assequendum, sed solum poenam circa retentionem, quod scilicet quicquid ex mercatura & negotiatione acquisitum est per clericum, ab isto tanquam indigne & rursus quæsitum aufert *si quis ecclesiasticus jure spolij ex illicita negotiatione resultantis juxta Constitutionem Pij IV.*; Ut enim firmant *Abb. in cap. relatum il secondo de rest. am. num. final. & ceteri, de quibus Azor. de spol. cap. 2. in secundo questio post tract. Redaan. de spol. in illis parva impressionis fol. 605. Molin. de contr. alt. disp. 342. num. 1. Molphes. in summa de contr. alt. cap. 4. num. 128 Gair. de credito cap. 2. tit. 7. num. 2134. & sequen. Carol. de Grass. effect. cleric. 5. num. 6. & 17.* acquisita per clericum ex negotiatione alias laicis non prohibita, sed illicita ratione clericatus, sunt de ejus dominio, si bique acquiruntur, quamvis deinde tanquam male quæsitæ: Ecclesiæ, vel hodie Camera Apostolicæ applicentur ex dicta Constitutione Pij IV., quæ alias iniqua remaneret, si sibi applicaret id, quod non esset clericorum, sed veniret restituendum eis, cum quibus negotiatio inita est, quod utique non est dicendum.

Præterea, tam illud quam præcedens objectum non percutiebant qualitatem usurariam, cujus peculiaris natura seu privilegium est, ut quicquid sub nomine usurarum seu accessionum solvitur, illicò in sortem imputeretur, sed solum prætendi posset quædam indebiti species, itaut debitor ad cambiorum solutionem adstrictus, jure exceptionis possit se tueri, non autem ut voluntariè solutum

repeti

repeti posset, siue prætendi imputatio in sortem, undè propterea quatenus resolutiones istis fundamentis essent innixæ, semper remanent improbabiles saltem respectu denegatæ executionis pro sorte principali.

Ponderabam ulterius auctoritates in iisdem decisionibus deductas percutere regulam generalem de prohibita clericis negotiatione & mercatura, nullam verò adesse in terminis specialibus probantem contractum cambij illicitam negotiationem continere, cum re vera talis dici non possit, nam alias clericis habentibus pecuniam in uno loco interdictum esset illam pro altero loco cum mercatore, vel quocumque altero cum suo aggio seu valore unius monete cum altera cambiare, quod importaret commercij privationem, & cuius contrarium passim per quoscumque ecclesiasticos etiam Regulares & observantes, qui sunt in communi capaces, observatur; Et licet ubi non agitur de cambio, quod consumatur pro prima vice, sed girare seu continuare debet in cambijs & recambijs usque ad pecuniæ mutuatæ resolutionem, videatur actus mercatoribus potius congruus, undè propterea saltem de facto, atque in communi opinione reputatur species mercaturæ clericis illicita, ob quam Camerales desuper manus apponunt tanquam ex illicita negotiatione, Nihilominus id potius sequi videtur, vel ex quadam vulgi opinione, vel ratione scandali, quo cessante non videtur subesse ratio prohibitiva, undè propterea *Scaccia de cambijs §. Primo, quest. 7. par. 2. ampl. 11. num. 6.* advertit prohibitum non esse clerico mediante aliquo laico, & sub istius simulato nomine suam pecuniam dare ad cambium, quia concurrentibus realitatis requisitis juxta Bullam *Pij V.* dicitur actus licitus & honestus; Et quemadmodum clericis & Ecclesijs prohibitum non est dare pecuniam ad censum, ita non videtur, cur dici debeat prohibitum dare ad cambium cum in censu, magis certa videatur accessio salva sorte, quam in cambio, in quo fors diminutionem pati potest; Licet enim in censu fors sit demortua & perpetuo irrepetibilis, in cambio verò elapso statuto termino possit repeti, nihilominus istud creditoris & respectivè debitoris commodum vel incommodum compensatum remanet à dicta alia differentia securitatis sortis principalis & uniformis accessionis seu utilitatis in fructu quæ concurrunt in censu, & cessant in cambio, undè propterea alia urgere non videtur ratio prohibitionis, nisi illa scandali ac opinionis vulgi, quibus rationibus consultum remanet, quando sub aliorum nomine isti contractus celebrantur; Et consequenter nulla videtur subesse congrua ratio, cui assumptum innitatur.

ROMANA CONTINUATIONIS CAMBII

P R O

THOMA CARENA.

Discursus pro veritate.

An post restitutam sortem possit creditor continuare sub cambijs & recambijs fructus seu cambia quæ remanent debenda.

S U M M A R I U M.

- 1 *FActi series.*
- 2 *In censibus & societatis officij solutio in parte non facit cessare contractum in residuo non soluto.*
- 3 *Cambia non dicuntur fructus sed pars sortis.*
- 4 *De conclusione de qua num. 2.*
- 5 *Ponderantur conjectura ex quibus in proposito partium voluntas desumatur.*
- 6 *Cambia limitata a quomodo sint intelligenda.*
- 7 *Observantia multum in proposito attendenda est.*

D I S C U R S U S X I X.

THOMAS Carena hæres Christophori patris, ad effectum solvendi quoddam debitum hereditarium, accepit de anno 1635 scuta mille ad cambium, data creditori facultate cambiandi & recambiandi tam sortem quam cambia usque ad restitutionem; Cum autem Thomas partem cambiorum, ac etiam dictam sortem principalem solvisset; Creditor autem pro quodam residuo cambiorum prætenderet potuisse continuare eandem facultatem cambiandi, desuper ex parte Thomæ pro veritate consultus; Respondi ut sequitur.

In terminis præcisissimis cambij quæstio mihi non contigit in foro disputanda, neque adhuc memoria suggerit tractantes; Verùm firmata per DD. & Rotam in terminis census vel societatis officij, rectè his terminis congruere videretur, cum pariter agatur de materia pecuniaria, in qua tantumquam in materia dividua eadem est ratio totius quoad totum, ac partis quoad partem, tantumque affert utilitatem totum respectu totius, quam pars respectu partis, ideoque satisfactio in parte non tollit totum contractum, qui in parte remanente subsistere potest, ut quicquid aliqui dubitaverint, in terminis census firmatur per *Cenc. de cens. quest. 107. num. 4. & seq.*, & *quest. 110. num. 1. & seq.*, ac per tot. *Rot. apud Merlin. decis. 822. & 847. Adde. ad decis. 454. par. 4. rec. som. 2.* Et in terminis societatis officij *d. decis. 454.* repetita apud *Merlin. decis. 69.* Et his stantibus videtur pro creditore respondendum, ut scilicet mandatum datum ad cambiandum continuari poterit pro residuali summa sibi debita ex causa cambiorum.

Contrarium tamen in proposita facti specie mihi verius videtur ex ejus particularibus circumstantijs; Omissa enim inspectione, an dictæ decisiones & auctoritates loquentes de restitutione partis sortis principalis, alia sortis parte in suo esse remanente, applicari possint nostris terminis, in quibus non agitur de parte sortis, sed de parte cambiorum, quæ fructuum loco haberi videntur, de quo tamen dubitari posset, quia data realitate, cambia & recambia verè non sunt fructus & accessiones, sed habentur loco sortis principalis, quæ in qualibet nundina unà cum antiquo debito transmittitur, ex deductis per *Surd. conf. 540. n. 35. & seq. Turr. de Camb. disp. 3. q. 2. & pluribus seq.* & habetur pluries in alijs hoc eodem titulo, dum alias recambia passim admittuntur salvari non possent, quia esset dare fructus fructuum, & accessiones accessionum, quod ex veriori sententia est damnatum, salvantur tamen ex dicta ratione, quod illæ accessiones efficiuntur fors principalis tanquam pretium monete cambiandæ, ut alibi supra & infra advertitur.

Omissa

Omissa igitur dicta inspectione, moveor ad sentiendum contra creditorem, quia in hoc puncto, an scilicet per solutionem partis debiti cesset in totum contractus, verius est spectandam esse verisimilem partium voluntatem, & an per solutionem, eisque respectivè receptionem intellexerint à toto contractu recedere, remanente residuo in puris terminis debiti *Cenc. d. quæst. 107. num. 2. & 4. Mer. lin. d. decis. 69. num. 29. & dec. 822. num. 5. & sequæ. Adden. ad dictam dec. 454. par. 4. rec. tom. 2. n. 61. & seq.*

In casu autem de quo agitur, plura concurrere videntur, ex quibus verisimilis partium intentio fuerit resolvendi totum contractum, & præsertim quia integra fors principalis scutorum mille prout accepta fuit, ita restituta, & de ea reportata quietantia, ita ut nil penitus remaneret debendum de ea, quæ verè & originaliter est fors principalis, pro qua contractus initus fuit; Residuale verò debitum ex causa cambiorum, licet ex juris subtilitate & fictione loco fortis ad effectum recambiandi habeatur, de facto tamen & omnium opinione habetur tanquam debitum fructuum, ac etiam Rota sæpius tanquam fructum habere seu nuncupare solet, Unde non intrat illa ratio, quæ militat in casu dictarum decisionum, in quibus, vel major, vel satis notabilis pars fortis remanebat non restituta.

Clarius quia ubi aliqua verè & originaria fortis portio debenda remanet, debitor est certus se esse illius debitorem, atque non solvendo dicitur in mora inexcusabili, ex qua æquum non est, ut com modum reportet in præjudicium creditoris novæ illam fortem tenere otiosam, ideoque non mirum si Rota ex æquitate hanc sententiam in dictis casibus sequuta est; Non sic in isto residuali debito cambiorum & recambiorum, quod incertum remanet ac illiquidum, ita ut iustè debitor credere potuerit se non esse illorum debitorem, ideoque, vel non intrat mora, vel ab ea excusatur, quia semper excusandus est debitor, qui ante non solvit quam sciret quantum deberet *l. 3. ff. de usur. l. non potest de regul. jur. cum concord. per Leonar. de usur. qu. 84. num. 1. & seq.*, & est in jure vulgaris propositio.

Licet enim cambia sint limitata ad rationem decem pro centenariis, hæc tamen limitatio facta est ad effectum, ut dictam summam excedere non valeant, secus autem si sint minora, quia tunc in minori summa debentur, ut expresse conventum legitur in instrum. & est de jure indubitatum, nam aliàs esset cambium siccum & usurarium, cum iste contractus eatenus ab usura salvetur, quatenus sub se contineat periculum, ut nulla accessio, quin imò fortis principalis diminutio & creditoris jactura adesse possit, ut haberetur sæpius hoc eodem titulo; Unde propterea dum debitor à creditore certificatus non fuit, quid & quantum in singulis nundinis cursus cambiorum importaverit iustè credere potuit, se ad aliud non teneri nisi ad cambia soluta.

Accedente præsertim contraria observantia deducta ex longo creditoris silentio, per quod, per argumentum à contrariis, rectè intrant ponderata apud Merlin. *d. decis. 822. num. 7. & seq. & decis. 851. num. 5. & 6. Cenc. d. qu. 107. num. 7. & 8. Adden. ad d. decis. 450. num. 64. & seq. par. 4. rec. tom. 2.*, Atque iniquum esset ut debitor, qui ex longo creditoris silentio putat totum solvisse, ac nihil debere, patiatur supplantationem cum longo cursu cambiorum & recambiorum, quem

de facili ab initio evitare potuisset solvendo residuum fructuum, dum totam veram fortem restituere curavit.

Considerandus quoque venit sensus mercatorum, quod in cambijs limitatis non datur recambium, ut alia occasione à pluribus mercatoribus peritis & fide dignis audivi; Sed super hoc nihil firmandum duco, cum puncti necessitas non postulet.

ROMANA

SEU

BONONIEN.

LITTERARUM CAMBII

PRO

FEDERICIS FLORENTIÆ

CUM

MONTHIONE & ALIIS MERCATORIBUS
URBIS.*Discursus ad veritatem in Congregatione.*

Cuius periculo cedat decoctio, An mandantis seu scribentis litteras cambij post illarum acceptationem, Vel mandatarii qui litteras acceptavit & adhuc non implevit, Vel eius in cuius gratiam scriptæ sunt.

SUMMARIUM.

- 1 **F**acti series.
- 2 Quando decoctio scribentis litteras cambij cedat damno mandatarij acceptantis, vel adjecti, distinguitur.
- 3 Quis in proposito dicatur mandans, & quis mandatarius, & de personarum diversitate in hac materia concurrente.
- 4 Considerantur casus novæ in questione de qua num. 2.

DISCURSUS XX.

Catalanus Bononiæ mercator quædam tractas fecit Federicis Florentiæ mercatoribus, de quibus jam ab eis impletis dedit manibus, ut se reintegrare deberent supra se à Monthiono Urbis mercatore ejus correspondenti, cui iidem Federici duas tractas fecerunt de æquivalenti aliis eorum correspondentibus solvendas, per d. Monthionum per Catalanum certioratum acceptatas, unam scilicet sub die 3, & alteram sub die 10. Martij 1663. Cum autem hoc intermedio tempore inter dictas duas acceptationes, sub die scilicet septima ejusdem mensis sequuta esset dicti Catalani mors, quæ improvisò ejus insperatam decoctionem, vel detexit vel accidentaliter causavit, Hinc Monthionus de his certioratus, priusquam etiam primæ tractæ usûs maturaret, recusavit eas implere; cumque dictis Federicis principaliter eas impleri interesset, dum aliàs ipsi reintegrare tenerentur eos, quibus erant directæ, Idcirco in Advocatorum

congressu pro eruenda veritate desuper habito distinguere tractas prædictas, atque super prima dicebam illos bonum jus fovere, malum verò super secunda.

Cum enim prima tracta acceptata esset sub die 3. Martij, & sic per quatuor dies antequam sequeretur decoctio, ita dicta acceptatio sequuta dicebatur in tempore habili, quando mandatum per mortem civilem mandantis non expiraverat, & consequenter decoctionis periculum erat mandatarij, qui litteras acceptaverat juxta *decis. 303. Franchi*, quam ceteri communiter sequuntur, ut constat ex deductis per *Capyc. latr. consult. 42. num. 10. & seqq.* ubi bene *et decis. 196. num. 24. & seqq.* (licet hic incidenter ad aliud propositum ac non multum digestè,) *Rocc respons. 17. num. 1. lib. 1. optimè Rotà in Romana litterarum Cambij 16. Martij 1640. coràm Coccino, in Romana seu Neapolitana litterarum cambij 9. Junij 1653. coràm Dunozetto inter suas decis. 940. in quibus agitur de casu converso, & admittitur in alia Romana seu Neapolitana de qua infra.*

Clarius verò ac indubitanter, quia decoctio non proveniebat vivente mercatore ex illa bonorum & effectuum deficientia, quæ per plures dies præcedentes prævideri potest, & frequentius solet quo casu pro ratione dubitandi intrare potest aliqua fraudis & collusionis suspicio inter mandantem, & eum, cui solutio faciendæ est ad supplantandum mandatarium seu corresponsalem ut est casus de quo infra in dicta Romana seu Neapolitana, cum Catalanus prædictus pro toto tempore quo vixit, non solum communi hominum opinione, sed etiam ipsa re idoneus esset, ejusque decoctio sequuta esset per mortem, quæ causa fuit, ut ejus ministri vel domestici (ut publica fama erat) pecunias, gemmas, & alia, quæ negotio parata tenebat, occuparent, undè propterea casus remanebat planus.

Super secunda verò tracta, cujus acceptatio sequuta fuerat re non integra, & post jam expiratum mandatum per dicti mercatoris mortem, tam naturalem quam civilem ex decoctione resultantem; Quamvis *Scacc., Amat., Monac., Mastrill.*, & cæteri allegati in supradictis Rotæ decisionibus, & per *Capyc. Latr. dicta consult. 42. Rocc. cons. 10 lib. 1. Merlin. lib. 2. contror. 11.*, in distinctè teneant contra acceptantem, quasi quod ita pro scribente fideiussisse potius videretur, atque debeat esse periculum decoctionis illius, qui decocti fidem sequutus est; Arque agentes pro dictis Federicis constanter assererent Florentiæ, & in alijs Civitatibus mercantibus talem esse mercatorum opinionem & usum, quoties ille, cui tractæ implendæ sunt, non esset decoctionis actualis vel imminentis conficius, ita ut fraudis & collusionis suspicio absit; Nihilominus juxta magis communem & receptam opinionem, de qua apud proximè allegatos, qui alios cumulant, & in dictis Rotæ decisionibus, distinctio est, quod Aut de tempore acceptationis verisimiliter cognitus esse poterat, & tunc sibi imputandum est, ita ut dicto casu non obstante, ad solutionem litterarum cambij quas acceptavit, teneatur, Aut cessat dicta verisimilis notitia, & debeat excusari, cum ejus acceptandi animus censeatur rebus in eadem statu permanentibus, & cum præsupposito integritatis mandantis: Undè propterea quando esse in isto casu præciso, quia nempe litteræ scriptæ essent ab ipso Catalano postmodum decocto, juxta hanc secundam opinionem in Curia Romana receptissimam, concludebam desperatum opus videri super hac secunda tracta judicium

controversiam assumere, sed contentari debere implemento primæ, ad quam ex ejus sapientium consilio Monthionus se offererat, dummodò liberationem ab hac secunda concorditer obtineret.

Difficultas tamen erat, quod reverà non verisimiliter in casu præciso, de quo allegata auctoritates & decisiones loquuntur, ubi scilicet tres tantum personæ sunt in scena, nempe scriptor litterarum, qui mandantis personam gerit, ille cui sunt directæ earum acceptator, qui mandatarius dicitur, & adjectus, cui solutio demandata est, sed quatuor personæ interveniunt ut supra, atque illa scribentis seu mandantis directi seu immediati gerebatur per Federicos in bono statu existentes, qui propriè in sensu omnium dicuntur mandantes, ex deductis per *Fab. de Ann. cons. 82. Surd. cons. 528. Gair. de credito cap. 2. tit. 7. num. 2396. & sequen., & alios*, de quibus supra, Undè propterea insinuabam potius esse in casu de quo agunt *Bursart. cons. 39. num. 5. & sequen., & Gair. dicto cap. 2. tit. 7. num. 2391. & sequen.*, ubi scilicet Titius scribit Sejo, quod solvat Cajo supra se ad computum Sempronij, Tunc enim licet directè & propriè Titius sit mandans, & Sejus sit mandatarius, Attamen quoad istum in substantia mandantis persona potius geri dicitur per Sempronium, cujus nomine tanquam medium seu instrumentum & organum, Titius mandatum dare dicitur, ita ut periculum decoctionis Sempronij mediati mandatoris damno Seji mandatarij non autem Titii cedere debeat, nisi acceptatio, vel solutio fiat sub protextu.

Et hoc tamen dicebam prætendi posse evitari strictam applicationem dictarum auctoritatum, & decisionum, atque non omnino improbabili ter aleæ experimentum in iudicio tentari ex diversitate, ac novitate casus; Verùm adhuc dubitabam, ideoque mea fuit opinio, cui ceteri adhæserunt, quod Monthiono implente primam tractam, super qua res videbatur plana, super hac secunda non respuerent eam qualem qualem concordiam quam obrinere possent, ut credo sequutum esse, quoniam licet casus sit diversus, attamen eadem est ratio, atque in effectu idem concursus trium tantum personarum inesse videtur, illa scilicet mandantis representata per Catalanum, in cuius computum solutio faciendæ erat, & illa mandatarii representata per Monthionum: Federici verò, qui litteras scripserant, in effectu gerere dicebantur personam adjecti, cui faciendæ erat demandata solutio. quamvis hæc per istos tanquam per speciem giratæ alteri demandata esset, Undè casus parum diversificare videbatur, atque eadem vigebaratio expirationis mandati, & deficientis voluntatis in acceptante.

ROMANA
LITTERARVM CAMBII
PRO
BENEDICTO COSTALDO
CUM
FRANCISCO VIVARIO

Casus disputatus coram A.C. & resolutus pro Costaldo, postea, ut credo, concordatus.

An & quando adjectus cui litteræ Cambij solvendæ sunt in casu non implementi à mandarario teneatur protestari aliasque diligentias facere contra istum, ut contra scribentem, seu mandantem habere possit regressum: & de differentia Litterarum Cambij, quæ scribuntur per Italiã ab illis, quæ scribuntur per Hispanias; & de voto Cordubæ, super Cambiis Hispaniarum.

S V M M A R I V M.

- 1 **F**acti series
- 2 **H**aberi non potest regressus contra scribentem litteras cambii, nisi factis diligentis cum eo cui sunt directæ.
- 3 **D**e termino litterarum cambii per plateas vel nundinas.
- 4 **D**e ratione ob quam requiruntur dictæ diligentia.
- 5 **D**e differentia inter litteras cambij per Hispanias, & de illarum termino, ab illis per Italiam, ut in primis non sit docendum de diligentis.
- 6 **T**enor voti Cordubæ super cambiis per Hispanias.

D I S C. XXI.

BENEDICTUS Castaldus de anno 1648. & 1649. diversas pecuniarum summas dedit ad cambium pro Hispaniis Vivario, qui configuravit solitas litteras ejus correspondenti directas Maritum Francisco Paravicino, pagabiles infra certum terminum in eisdem litteris præscriptum, cum promissione infra alium terminum docendi in Urbe de subsequuta solutione, alias teneri solvere in eadem Urbe, tam fortem quam cambii, seu interesse; Cum autem Castaldus à dicto Paravicino certioratus esset solutionem sequutam non esse, hinc elapso utroque termino, in vim obligationis cameralis, executivè pulsavit Vicarium excipientem contra ipsum haberi non posse regressum, nisi doceatur de protestationibus, ac diligentis contra eum, cui litteræ directæ sunt ex deductis per Scacc. de cambiis §. 7. glos. 2. n. 3. & §. 2. glos. 5. n. 201. 318. 326. & 447. Turr. de cambiis disp. 3. quæst. 12. n. 13. & disp. 2. q. 13. n. 9. cum sequen. qui per scribentes pro Vivario debitore allegabantur.

Pro actore scribens dicebam, quod quicquid esset de dicto assumpto in suis casibus, de quibus allegati loquuntur, diffi cultas cessabat ex facto, ac defectu applicationis, cum loquuntur de litteris cambii. quæ scribuntur per Italiam, sive sit per plateas, sive sit per aundinas; Licet enim utroque casu litteræ implicitum terminum habere videantur, quoniam ubi sunt per plateas, vel sunt, ut dicitur à *vista*, & solvendæ sunt in continenti eadem die, qua præsentantur, vel sunt ut dicitur, *ad uso*, & solvendæ sunt intra illum terminum, qui ex com-

Card. de Luca de Cambiis.

muniufo frequentatur inter mercatores, in Italia est dierum 15. à die acceptationis, nisi ex particulari conventionem in eisdem litteris brevior, vel longior præscribatur in nundinis verò sit pro eorum tempore, quo est jam præfinitum & certum.

Nihilominus cum in contractu cambii, juxta magis communem & receptam opinionem non detur poenitentia id circo ille, qui dedit pecunias, molestare non potest recipientem, ac respectivè scribentem litteras, nisi ex capite non implementi, quod habet pro fundamento moram, ad cujus effectum necessarium est docere de interpellatione; Sive ex alia regula, quod cessionarius acceptans alium in debitorem quamvis pro solvendo & non pro soluto, regressum habere non potest contra cedentem, nisi prius factis diligentis contra nomen cessionum, ut ita satisfactum dicatur saltem mandato, quod cessionarius à mandante suscepisse dicitur ad exigendum, ut *decis. 44. par. 11. rec. num. 12. & pluries sub tit. de credito*; Ea etiam ratione accedente, quod ubi solutio faciendæ est in alio loco quam in illo domicilio utriusque contrahentis, ut est præsertim in nundinis, in quibus omnes sunt forenses, ad hoc ut creditor convincere possit debitorem de mora, docere debet se vel suum correspondentem fuisse statuto tempore in loco præscripto promptum recipere solutionem juxta communiter receptam doctrinam *Bart. in l. Item illa n. 11. ff. de constit. pecun. Scacco dicto §. 2. glos. 5. n. 201. & 204. cum sequen.*

Non sic est in cambiis, quæ fiunt per Hispaniã, quoniam cum in eis certus terminus præscribatur ut plurimum trium mensium, ut in præsentem faciendæ solutionem, & deinde alter terminus aliorum duorum mensium ad docendum de solutione in Urbe, hinc dictis terminis elapsis contracta dicitur mora juxta terminos textus in *l. magnam Cod. de contrahen. & committen. stipul. atque dum ipse scribens juxta communem stylum suscepit onus docendi de sequuta solutione, sibi potius incumbit probare suæ moræ excusationem, ostendendo fecisse diligentias; & non invenisse in loco adjectum, seu correspondentem, cui solutio faciendæ erat, quoniam ubi præscripta est certa dies, quæ pro homine interpellat, & constituit in mora, tunc non tenetur creditor ire ad domum debitoris, sed è converso debitor ire debet ad domum creditoris *Scacc. dicto §. 2. glos. 5. n. 195 & 205.* Atque ita alias in istis cambiis Hispaniæ censuit Rota juxta votum, quod defuper habetur *Cordubæ sub die 10. Januarii 1602. approbatum à Clemente VIII.* quod cum pluribus exemplis docebatur sæpius practicum in eodem Tribunali A.C. atque à Signatura Justitiæ probatum, cujus voti cum illud non habeatur impressum tenor talis est.*

Nos DD. Andreas Fernandez de Corduba Rota Auditor fidem facimus, & attestamus, quod inroduca vigore specialis commissionis causa appellationis in Sac. Rota Auditorio coram Nobis ad instantiam R.D. Francisci de Porris appellati à decreto mandati contra eum per A.C. relaxati pro sorte principali plurium partiarum cambiorum, ac pro fructibus cambii ad rationem scutor. 13. pro primo anno, & septem pro sequentibus annis contra filios quondam Philippi Ravenna, in qua causa presendebat D. Porres instrumentum cambiorum & recambiorum cum eo per dictum quondam Philippum celebratum, & in judicio productum fore & esse declarandum injustum ex pluribus & præsertim quia tenerentur mercatores docere de præsentatione litterarum cambii, ac eorum diligentis penes eos,

eos, quibus littera dirigantur in partibus appreciationem monetae in eis contentam esse injustam taxationem, atque ad rationem 13. pro centenario 7. pro sequentibus annis esse excessivam, neque uniformiter taxari potuisse & exequi contra Bullam fel. rec. Pii V. ac per liquidationem interesse servanda esse requisita Paul de Castr. alias sapè à Rota in similibus sequuti. Et ex parte dictorum filiorum replicabatur instrumenta esse licita, quia in cambiis intervenit realis solutio, transmissio litterarum Cambii eorum correspondens; ac intentio & credulitas, quod pecunia illis in Hispania solvi deberet, & promissio solvendi interesse est in casu non solutionis prævia iudicis taxatione, & post moram in qua sunt per idem instrumentum debitores absq. litterarum presentatione & protestatione de non facta solutione, aut alia interpellatione, & diligentia constituti, appreciationemque monetae in contractu conventam esse justam, quia talis pro tempore fuit usus & valor, quin appreciatione monetae attenditur, & dictam taxationem ad 13. pro primo anno, & 7. pro sequenti nedum esse justam ac debitam, sed potius in eo debitores relevari, & mercatores gravari, quia cum ipsis mercatoribus deberetur interesse lucri cessantis, certum est, quod si juxta debitoris obligationem pecunie soluta fuissent in Hispania tempore debito, & Romam transmissa, multiplex quam ad rationem 13. pro centenario tam pro primo quam sequentibus annis lucrati fuissent, ideoque dicta taxatio pro primo anno fit in eos, quod ad minimum lucrari potuissent. Pro aliis vero annis habetur potius ratio contra jus ipsorum mercatorum damni emergentis, quam lucri cessantis sibi debiti, dum enim ex mora & culpa debitoris non possunt efficere suas pecunias coguntur, ut alii quas præ manibus habent negotiis supplere valeant, pecunias alienas ad cambium alio modo accipere, pro quibus ad minus septem pro centenario damnum pati coguntur, & ideo taxationem posse semper præsumi formaliter hoc pacto fieri, discussisque promissis aliis, quam hinc pluries à dictis partibus deductum fuit attendita gravitate causa continente in se universum negotium similitum cambiorum de ordine DD. factum verbunt cum Sanctissimo DD. PP. qui ad plenum de meritis & statu hujusmodi causas, ac de similibus cambiis, que passim per mercatores residentes in Curia, & Curiales Hispanos sunt certificatus, mandavit procedi in causa in Rota, & justitiam fieri partibus & die 23. Junii 1601. in Congregatione, que fuit tenta in Sapientia facto verbo & discusso, an dicta instrumenta cambiorum, que communiter inter dictos mercatores & Curiales celebrari solent sub dictis contractibus, appreciatione ac certa taxatione, ac aliis quam præfatis essent licita, vel illicita stante dicta Bulla Pii V. & aliis, quas partes deducebant, fuit firmatum, instrumenta fuisse & esse licita, neque posse de aliqua illicita possessione redargui.

Cumque pro parte D. Porri post istam resolutionem fuisset porrectum memoriale eidem Sanctissimo, & per Sanctitatem suam remissum Reverendissimo D. Seraphino Decano, ad effectum ut Beatitudinem suam super resolutione capienda in hujusmodi negotio cambiorum alloqueretur resolutione per eum facta, Annuit nihil esse innovandum, & ideo dicta cambia inter mercatores & curiales juxta dictum consuetum stylum in instrumento cambii coram nobis producto, & solito in Curia celebrari, posse continuari, quod si aliquis contractus cambii aliter quam præter stylum, qui nunc viget factus detegeretur censeatur illicitus, & quia propterea de ordine Sanctissimi nihil erat in præmissis innovandum, res remansit integra,

prout ante litem motam absque eo quod in causa amplius procederetur.

In quorum omnium & singulorum testimonium Nos Auditor & Iudex antedictus ad instantiam eorumdem subscripsimus, & sigilli nostri impressione muniri fecimus. Datum Roma in Aedibus nostris die 10. Januarii 1602. Pontificatus Sanctissimi D. N. D. Clementis Divina Providentia Papæ Octavi anno XI. A. Cordubæ Rote Auditor manu propria.

NEAPOLITAN.

LITERARVM CAMBII

P R O

HIERONYMO CASTALDO
CAMERÆ APOSTOLICÆ
CLERICO

C U M

GVBERNATORIBVS ARREN-
DAMENTI OLEI ET SAPO-
NIS NEAPOLIS

Responsum in causa extra Curiam, incertus est exitus.

De regressu competente contra scribentem litteras cambij ob illas non impletas à mandatario, An & quando cesset ob protestationem non factam in tempore præferti, in Regno Neapolitano stante dispositione pragmatica 6. de litteris Cambij, & de processu executivo desuper competente.

S U M M A R I U M.

1. *Facti series.*
2. *Pro litteris cambii competit via executiva, tam contra acceptantem, quam contra scribentem in casu regressus.*
3. *In Regno clarus per Regiam pragmaticam.*
4. *Quando exceptio turbida admittatur adversus actionem claram, & quando replicatio sit potius turbida.*
5. *De intelligentia pragmaticarum Regni super litteris cambii.*
6. *De non usu legis eiusdem interpretativo, ad differentiam non usus prescriptivi.*
7. *An dicta pragmatica afficiant Ecclesiasticos, quibus littera cambii solvenda sunt.*

D I S C. XXII

CUM quidam minister seu correspondens Gubernatorum Arrendamenti olei & saponis Regni Neapolis existens in Civitate Licien. seu alio Hydruntinæ Provinciæ loco non implevisset quasdam tractas ab eis per litteras cambii factas in computum Hieronymi, seu ejus auctoris pro totidem acceptis in ea Provincia solvendas Costaguto Archiepiscopo Carthaginen. Hinc proinde Hier. prædictus, ex proprio, vel ejus auctoris jure, iudicii instituit executivum in Magna Curia Vicariæ seu corâ iudice delegato contra Guber-

Gubernatores predictos pro solutione summarum in eisdem litteris contentarum, sed opponatur per eos conventos de carentia actionis ob protestationem non factam in tempore praescripto per pragmaticam 6. de litteris cambii §. 4.

Replicantibus vero agentibus pro auctore pragmaticam non habere locum, seu non servari in dicta Civitate *Licien.* seu aliis illius Provinciae locis, cum forte citra praedictum satis proborum & doctissimorum, quibus illa tribunalia adeo abundant, aliquorum defensorum major cura consistere videatur in exceptionibus dilatoriis & causarum protractionibus in longum, quod ibi dicunt *causa gubernium*; Hinc proinde principaliter insistebatur super concessione termini in causa ad probandum dictum usum, ac respectivè non usum *pragmatica*, quod idem est ac vulnerare processum summarium & executivum, & facere causam ordinariam, cumque actor in Curia Cameræ Apostolicæ clericus ne requisisset ad scribendum in causa, atque non obstante replicatione, quod satis incongruum esset, ut qui diversa Tribunalia diversi Principatus practicas scribere deberet in articulis consistentibus, non in puncto juris communis, quod ubique est idem, sed intelligenda juris municipalis, seu praxi Tribunalium diversi Principatus, à quibus post aliquam praxim in adolescentia, tunc absens eram spatio annorum circiter 25. potissimè quia etiam in iis, quæ in meo puncto juris communis circumscriptis statutis, & legibus municipalibus consistunt, adhuc satis diversa esse videtur eiusdem juris veritas ob diversas opiniones, quas Tribunalia diversimodè tenent, adhuc oportuisset adeo qualificati & benevoli requirentis desiderio obsequi.

Hinc proinde scribendo, duas constituendam inspectiones, Unam ordinis super processu executivo, ac denegatione terminis Alteram iustitiæ super meritis negotii principalis; Et quatenus pertinet ad primam dicebam non esse dubitandum de regula super competentia viz executivæ, quæ ex magis communi, & ubique recepta DD. opinione competit pro litteris cambii, non solum contra mandatarium acceptantem, sed etiam contra scribentem in casu regressus ob illarum non implementum, cum de communi omnium Europæ Tribunalium consuetudine ratione commercii id receptum sit ex deductis per *Gratian. discept. § 69. num. 25. Seraph. decis. § 30. & § 62. Orthob. decis. 118. & in aliis cumulatis per Aden. ad decis. 282. num. 39. & sequen. par. 9. rec. & ex Regnicolis latè Thor. voto § 5. Capyc. latr. consult. 14. n. 15. & 17. Rovit. pragm. prima de litteris Cambii, ex quibus & aliis passim liquet, id procedere etiam ex dispositione vel intentione juris communis seu communis consuetudinis; Multo magis indubitanter in eo Regno per expressam dispositionem *pragmatica prima de litteris cambii & pragmatica 3. §. 12.* expresse disponentium rejectionem exceptionum altioris indaginis, a tunc tanquam absolutum supponitur apud *Roch. consult. 15. n. 7. & sequen. l. 1.**

Quo posito, cum intentio actoris esset clara & liquida, quia docebatur de non implemento, hinc proinde nisi exceptio rei conventi esset etiam omnino liquida & clara, itaut actionem elideret, unde actor replicaret de re dubia & requirente *Card. de Luca de Cambii.*

extrinsecas probationes, omnino incongruam dicebam praetensionem dationis termini in causa, cum hic supponat necessitatem extrinsecarum probationum, quæ nunquam admittuntur in reo ad probandam exceptionem pro impedienda actione clara & executiva, sed solum ubi turbiditas consistit in actione vel in replicatione actoris adversus exceptionem claram rei conventi.

Ad ostendendum autem quoad dictæ verissimæ ac vulgaris theoreticæ applicationem, quod verfaremur in casu exceptionis turbidæ adversus actionem claram, non autem in casu turbidæ replicationis adversus exceptionem claram, ut per alteram partem pretendebatur congruum censui assumere inspectionem super iustitia seu meritis negotii principalis, dependente ab intelligentia *d. Regie pragmat. 6. §. 4. de litteris Cambii & pragm. 3. §. 10. cod. tit.* quoniam aut dictæ *pragmatica* vel earum altera obstabant, vel complectebantur casum, aut non, Si inspecto earum tenore non obstabant, inane opus erat velle probare earum non usum in Civitate *Licien.* & in aliis dictæ provinciae locis ex parte actoris allegatum & cum aliquibus negotiantium attestacionibus iustificatum, dum id erat ad superabundantiam; Aut obstabant, itaut attentæ earum dispositione clarè elisa remaneret intentio actoris, qui replicando allegaret non usum, & tunc, cum iste in dubio non praesumendus exigat formalem probationem, admitterebam congruam esse dationem termini pro dicta probatione faciendâ cum hæc potius incumberet actori ad iustificandam suam actionem seu replicationem.

Pragmaticas autem predictas disponentes, ut recipientes litteras teneantur infra quatuor vel respectivè octo dies post acceptationem seu maturatum acceptationis terminum facere debitas & consuetas protestaciones, sine quibus regressus competere non possit contra scribentem, dupliciter non obflare dicebam; Primò quia constabat in facto, ministrum seu corresponsalem, cui litteræ erant directæ, per diem antequam illarum usus maturaret, detectum fuisse decoctum ac latitantem, unde propterea eramus extra casum *pragmaticarum*, quæ pro fundamento principali habent adjecti negligentiam, cum hæc adesse non dicatur, quando certum ac notorium est diligentias non fuisse profuturas, ut per *Rotam Genuen. decis. 91. num. 27. cum sequen.* Decoctus enim assimilatur mortuo ac non existenti in rerum natura, atque ita notoria effecta est eius insufficientia ad litteras implendas & solutiones faciendas, quia cum interdicitur sibi dicatur administratio illorum bonorum, quæ fortè etiam haberet, utique nec volens posset id facere.

Et secundo quia inspecto dictarum *pragmaticarum* tenore præsertim *pragmat. 3. §. 10.* quæ loquens intra Regnum magis proximè obstat, illa loquitur de termino currere debente in ipsa Civitate Neapolis, & inter mercatores ibi residentes circa litteras, quæ ab intrâ vel extra Regnum respectivè eis diriguntur, ut liquet ex eius verbis, ibi *Uso de ipagennati s'intenda in questo modo cioè, per lettere che vengono di Regno otto giorni, Roma, Fiorenza &c. 15. giorni*; Et sic Regnum stat solum tanquam terminus à quo, non autem ad quem, qui est solum

solum verificabilis in ipsa Civitate, & consequenter in casu converso, litterarum scilicet, quæ ab ipsa Civitate ad alias eiusdem Regni partes diriguntur, casus remanet omisus, ac extra dictam pragmaticam dispositionem, cadens proinde sub illa juris communis.

Quod evidenter comprobari observabam ex eadem *pragmatica* § 1. ubi mandatur pretia taxari, aliaque mercantile commercium concernentia singulis hebdomadis fieri per sex mercatores ab illorum foro deputandos in certo eiusdem Civitatis loco consueto vel præscripto, Igitur *pragmatica* clarè agit de litteris ad ipsam Civitatem ab extra directis ibi implendis, non è contra.

Hinc proinde dicebam, attestationes mercatorum & proxenatarum dictæ Civitatis *Licini* super dictæ *pragmaticæ* non usu, non percutere illum non usum, qui tanquam formalis consuetudo præscriptiva esset claræ legis abrogativus seu probativus non acceptationis populorum, juxta notata per Canonistas in *cap. 1. de tregua & pace*, & alios de quibus plenè *Farin. in fragment. verbo lex num. 1. cum seq. Rovit. pragm. 1. de extract. n. 5. Sperell. decis. 15.* sed attendenda videbantur pro clariori dicti intellectus comprobatione seu interpretatione, ad quem effectum etiam tales imperfectæ probationes sufficiunt, atque ex hac distinctione repetebam resultare decisionem, an esset dandus necne terminus in causa.

Demum ad complacendum potius principali, quam quod crederem istud aliud motivum solum & de per se recipi debere, deducebam quod dictum jus municipale non obtaret d. Archiepiscopo Carthaginensi, cui litteræ implendæ erant tanquam ecclesiastico, ab hujusmodi laicalibus legibus exempto, cum paria sint forum sortiri ac legibus ligari ex plene deductis per *Othob. decis. 149. & passim*, & in terminis specialibus de *Marin. in addit. ad Reverter. decis. 23. 2. in fine*. Dubitabam tamen quin hoc motivum haberet plausum, Tum ratione publici commercij, quod in istis præsertim mercantilibus materiis uniformem observantiam exigere videretur, Tum etiam quia non agitur de obligando Clericum passivè in persona & bonis propriis, sed de liberando laicum & proprium subditum, atque de canonizando istius exceptionem ab ipsius juris communis dispositione vel intentione resultantem, circa diligentias, quas cessionarius seu adjectus facere tenetur; Cum enim id sit in jure dubium, atque diversas habeat opiniones, ideo ad hujusmodi questionem dirimendam, ita *pragmatica* canonizare voluit unam opinionem, quamvis fortè minus communem & receptam, per quam eius subditus exceptione tutus redderetur, ac liberationem obtineret, quæ tamen ita incidenter & discursivè oretenus cum ipso principali dicebam ad insinuandum motivum pati posse suas difficultates, ideoque in aliis duobus principaliter insistentium esse credebam, nullo tamen super his dictum ultimum motivum concernentibus efformato iudicio, sed relinquendo integrum locum veritati.

—(o)—

BONONIEN.

CAMBII

PRO

HAEREDIBVS DOMINICI
COMELLI

CUM

HAEREDIBVS ZANIBONI
ET GRATI.

Responsum pro veritate.

Onus cambiandi susceptum per debitorem seu receptorem pecuniæ ad certum tempus seu certas nundinas, An duret in futurum donec pecunia restituatur, potissimè dum partes, verbis & factis id agnoverunt.

Onus prædictum an cesset per mortem debitoris, seu suscipientis; Et qualem contractum contineat hæc susceptio pecuniæ ad cambiandum.

An sit illicitum cambium, ubi dator pecuniæ scit illam per recipientem in alios usus esse convertendam, Et de expensis provisionum An & quando cedant necne ad commo- dum creditoris, vel potius à cambiis defalcari debeant. Et si aliquid plus ob cambia solutum est, an ipso jure imputetur in sortem.

SVMMA RIVM.

- 1 **F**acti series cum quasiis seu dubijs.
- 2 **C**ambia assumpta per debitorem debentur etiam post elapsum tempus conventionale, in quo fuit in mora restituendi pecuniam.
- 3 **C**larior accedete declaratione partium, & de ratione.
- 4 **D**eclaratur conclusio, quod confessiones & facta partium non attenduntur in hac materia quando procedat.
- 5 **U**bi datur alicui pecunia ad cambiandum, qualis species contractus iste dicatur.
- 6 **A**n mandatum vel onus susceptum ad cambiandum pecuniam expret per mortem, & de differentia inter mandatum voluntariu & necessariu.
- 7 **Q**uod hæc oneris susceptio sit transitoria ad heredes.
- 8 **A**n cambium sit licitum, ubi dator pecuniæ scit receptorem eam convertere debere in alios usus.
- 9 **Q**ualis scientia ad hunc effectum requiritur.
- 10 **E**x intersuriis cambiorum, an detrahenda sint provisiones.
- 11 **Q**uomodo probandum sit, quod cambia non ascenderint ad summam taxatam.
- 12 **S**i de facto solutum sit aliquid ultra summam taxatam, an imputetur in sortem ipso jure.

D I S C. XXIII.

DE mense Jan. 1649. Marsilius de Zanibonis & Casar de Grati habuerunt à Dominico Comello libras 28. m. cum obligatione eas cambiandi per 4. proximas futuras nundinas B'luntinas, vel alioru locoru, cu utriusq; respectivè libertate in qua libet nūdina & sub cōventionione ut cābiorū intersuria ad cōmodum Comelli excedere non possent
sex

lex pro centenariis & anno, ita ut excessus cederet comodo ipsorum recipientium, quatenus verò ad talem summam non ascenderent, debeatur solum id quod vere importarent.

De mense autem Junii 1652. facta præmissorum narratione, ac etiam quod ex tacita prorogatione ad alias subsequitas nundinas in eodem contractu continuatum fuerit, Comellus de interfuriis seu Cambiis usque ad illud tempus decursis fatetur se satisfactum, conveniendo indefinite super ejusdem contractus continuatione in futurum usquequò ab eo de alicujus partium conventionem cessum esset; sub eisdem pactis in primo contentis eademque cambiorum seu interfuriorum limitatione.

Atque in hoc secundo instrumento (dicto contractu etiam quo ad clausulas executivas jam perfectis), Gratus per novam periodum recognovit erga Zanibonum bonam fidem, recepisse scilicet ab initio dictas libras 28. in uteretur in negotio dationum per eos & alios socios susceptorum, unde promisit de illis debito tempore reddere rationem.

Obierunt de anno 1658. Zanibonus, & de anno 1664. Gratus, unde inter istorum hæredes seu creditores, ac prædicti Comelli etiam defuncti hæredes, circa data & accepta de pluribus dubitari contigit, super quibus dicti Comelli hæredes consilium pro veritate petierunt; Primo scilicet circa cambia decursa & soluta de annis 1651. & 1652. in spatio intermedio post terminatas quatuor nundinas in priori conventionem contentas usque ad diem 20. Junij 1652. in qua dicta nova conventio inita est, an illa debeatur, dum de spaciolorum transmissione atque cambiorum realitate non constabat; Secundo num cambia in vim secundæ conventionis deberentur ex tempore mortis Zaniboni vel mortis Grati respectivè, stante quod per tales casus prætendebatur dissoluta societas seu alias resolutus contractus, Tertio, stante quod constabat dictas libras 28. in susceptas esse, ut erogarentur (ut de facto erogata fuerunt) in dictum negotium dationum, unde certum erat per nundinas cambiari non potuisse, an contractus proinde redderetur illicitus & usurarius; Et quarto, quid dicendum esset de illis annis, in quibus cambiorum interfuria, detractis correspondentium provisionibus, non ascenderent ad dictam conventionem summam 6. pro centenariis super quibus respondi.

Quoad primum de plano & absque dubio pro hæredibus Comelli creditoris respondendum censui, quoniam etiam si nulla haberetur probatio voluntatis partium continuandi, minusque cambia postmodum decursa soluta essent, ut erat casus de quo in infra allegandis decisionibus coram Cerro, adhuc deberentur ex duplici clara ratione. Una quod tempus adjectum non censetur gratia terminandæ seu extinguendæ obligationis, sed solum gratia illius differendæ. Et altera quod non debet esse melioris conditionis morosus & deficiens à data fidè, quam non morosus & non delinquens, quoniam esset dare commodum ex delicto & mora contra principia juris naturalis & scripti. Unde si durante termino conventionali, quando debitor dici non poterat in mora, neque fidei violator, tenetur ad interesse cambiorum, fortius teneri debet in tempore sequenti, ut me obtinente decisum fuit in Romana Cambii 24. Aprilis 1662. & 23. Februarii 1663. coram Cerro, per quas Card. de Luca de Cambiis.

revocantur duæ præcedentes editæ 8. Aprilis & 4. Decembris 1658. coram eodem. & de quibus in dicta causa hoc eod. tit. disc. 9.

Multomagis in præsentis casu, in quo dupliciter constabat de voluntate partium continuandi in eodem contractu etiam post quatuor nundinas ad solam debitorum dilationum conventas, Primo scilicet verbis, ut dicitur in secundo instrumento, ibi, stante la tacita proroga sustali per l'altre fiere scorse, Et secundo factis, per solutionem cambiorum, per quam solventes id agnoverunt.

Clarius verò ac indubitanter procedendo cum lectura agentium ex personis debitorum, ac prætendentium juxta secundum proximè sequens dubium, istum contractum esse societatis, quia sive dicatur, sive susceptio mandati, sive locatio operum sive contractus in nominatus, sive connexio trium contractuum, ex iis quæ habentur in magistrali Mediolanen. Cambiorum coram Lancelotto & Ubaldo decif. 304. & 556. par. 2. recent. in Viterbien. transactionis 4. Junij 1663. coram Taja & sim. in jure passim datur etiam tacita renovatio societatis, locationis, vel similis contractus.

Neque alicujus momenti esse dixi conclusionem in suis casibus veram & receptam, de qua decif. 69. par. 9. rec. in Ravennat. seu Faventina cambii 16. Junij 1653. Bichio & sapius in aliis, quod scilicet verba vel facta partium in hac materia usuraria nil operentur, neque reddere valeant licita cambia alias sicca & usuraria, quoniam hujusmodi propositio est verissima in iis, quæ concernunt substantiam cambiorum, illaque requisita, quæ ad eorum realitatem necessaria sunt, in quibus allegata & aliæ auctoritates loquuntur, secus autem in iis, quæ concernunt quid extrinsecum & accidentale pendens ab ipsarum partium voluntate, ut in dicta Ravennaten. seu Faventina hoc tit. disc. 12.

Ut puta creditor postquam cessit dies solutionis, non potest in damnum morosi debitoris accipere debitam pecuniam ad cambium absque interpellatione, nisi ista ex pacto remittatur; Sive cambiandi facultas per debitorem creditori data non intelligitur cum se ipso, nisi expressè dicatur, cum similibus; Ista verò non respiciunt substantiam seu validitatem cambiorum, sed solum respiciunt voluntatem partium seu factum accidentale ab ipsa voluntate pendens, quæ voluntas extrinsecus etiam per alias probationis species probari potest, multomagis per ipsarum partium duplicem confessionem verbis & factis explicatam, ut ita declarando dictam conclusionem habetur in d. Ravennaten. seu Faventina cambii 26. Januarii 1666. coram Cerro & d. disc. 12. Atque hoc jure passim vivitur in Curia, cum versetur in iis, quæ non exigunt scripturam, vel aliud factum tertii, ut sunt spaccia, vel similia, sed agatur de rebus dependentibus à simplici voluntate ipsarum partium.

Et idèd, cum durante tempore convento, certum sit etiam sine realitate litterarum seu spaciolorum cambia deberi, non tanquam cambia, sed tanquam damna & interesse ob non factum seu non impletum mandatum per debitorem seu receptorem pecuniarum susceptum juxta decisiones in Romana pecunaria 7. Junij 1642. & 5. Junij 1643. coram Corrado in eadem 14. Junij 1649. Duno. ett. impress. post Saldgad. in Liberit. decif. 7. & inter suas dec. 829. quæ reputantur in materia magistralis passim usu receptæ, ut in allegat. Romana Cambii coram Cerro

& in aliis frequenter, atque prorogatio temporis super ejusdem mandati susceptione pendeat à mera partium voluntate, nil prohibet istam per ipsasmet partes declarari potuisse, unde quoad hunc primum punctum credebam versari in casu omnino plano, quoniam non agitur de iustificandis usuris receptis ex sola & nuda confessione, quæ proinde attendenda non est iuxta receptum *conf. § 20. Romani*; sed confessio prædicta continet agnitionem illius veritatis & obligationis, quæ etiam de jure, & ex natura actus adesset, quamvis debitor non agnovisset.

Quoad secundum, quamvis *Staccia de cambiis §. 3. glof. 3. n. 33.* & sequen. credat hujusmodi contractum esse Societatis admixtum cum duobus aliis contractibus assecurationis fortis & fructuum, quam opinionem sequuntur *Morales relati per Rotam in dicta Viterbiensi transactionis 4. Junii 1663. coram Taja §. id quod §. 6. & plene habetur in Firmana sub titulo de usuris discursu 1. Nihilominus juxta firmata in allegata Mediolanensis coram Lancellotto confirmatur coram Ubaldo dec. 304. & 556. par. 2. rec.* verius est istum esse contractum iustitioris seu suscepti mandati non omnino voluntariis, sed necessariis, donec scilicet restitueretur accepta pecunia, cum quo sensu suscepti mandati proceditur in *alleg. dec. 7. post Salgad. & in dd. decis. Romana Cambii coram Cerro & in aliis.*

Quo posito sequitur non resultare cessationem contractus & obligationis per mortem, quoniam recepta juris conclusio, ut mandatum expiret per mortem mandantis vel mandatarii, procedit in mandato voluntario, secus autem in necessario; Sicut enim debitor volens non potest invito creditore non restituta suscepta pecunia habere mandatum pro resolutio, atque ab ejus suscepto onere se eximere, ita non potest id sequi per mortem naturalem vel civilem, ne plus operetur fictio quam veritas, ut de dicta distinctione inter mandatum voluntarium & necessarium habetur per *Gabr. de procurator. conclu. 2. n. 36. Prensacing. lib. 2. var. tit. de Procurator. resol. 10. n. 7. & 9. Buratt. dec. 440. num. 2. & 3. Merlin. decis. 436. num. 11.*

Unde propterea mandatum prædictum, seu verius susceptum munus faciendi, esse transitorium ad hæredes activè & passivè, pro absoluto supponitur in *Romana multiplici 9. Decembris 1635. coram Pirovano & 18. Martii 1654. coram Melio.* Atque in celebri Romana Cambiorum acerrimè disputata in Congregatione Baronum, & in Rota inter Valentem & Raimundum, quamvis ex parte debitoris prætenderetur cessatus cursus cambiorum ob expiratum mandatum per ejus mortem civilem ex banno capitali resultantem, attamen motivum ex dicta ratione semper rejectum fuit; nulla ratione habita de deductis in contrarium per *Caball. conf. 145. lib. 2. ut in dicta causa hoc tit. disc. 2.*

Et in terminis specialibus contractus huic similis, ac mortis naturalis debitoris seu mandatarii, qui pecuniam cambiandam susceperat, unde ejus hæredes prætendebant ex dicto motivo dissoluta societatis seu expirati mandati per mortem cessare cursum cambiorum, seu damnorum & interesse, quæ eorum loco debentur; ego disputavi in Tribunali A. C. an. una Camerinen. Cambiorum, & pro creditore judicatum fuit, atque judicatum

canonizatum fuit per Signaturam Justitiæ referentem cum clausula, sine præjudicio, quamvis ut credo causa ulteriori disputationem non habuerit in Rota, ubi commissa fuerat ob subsequentam concordiam, & de qua causa supra disc. 4. Potissime quia contractus tenor non ostendit in hoc præcisè electam fuisse industriam personam, ita ut ageretur de negotio merè administratorio, sed potius constat agi de mero cambio obliquo, seu mutuo dato cum obligatione debitoris tenendi sub cambiis æquivalentem summam in ejus damnum & curam pro relevatione creditoris, ne damnum ex otiositate suæ pecuniæ sentiat, ut est propriè cambium obliquum, quod inter privatos est frequentissimum, ac passim usitatum, ut in dicta Camerinen. discursu 4. & sæpius in aliis hoc titulo.

Circa tertium quæsitum quamvis Rota in Romana Cambiorum 4. Julii 1642. 18. Aprilis 1644. & 16. Januarii 1645. coram Peuting. ex plurimum Moralium sententia firmaverit, illicitum ac sicum censeri contractum cambii, quando creditori innotescit pecunias ad cambium datas, per recipientem erogatas vel erogandas esse in alios usus, ita ut per nundinas cambiarum non possint, nihilominus dicebam hanc difficultatem in hac facti specie non obflare, nec de facto nec de jure.

Non quidem de facto, Tum quia nullibi constabat de tempore primi contractus anni 1649. quando data fuerunt pecuniæ quod Comellio innotuisset illas in causam negotii datiorum convertendas esse, unde scientia postmodum superveniens non habetur in consideratione, cum ad effectum validitatis contractus spectetur scientia illius temporis, quæ non concurrente non attenditur ea, quæ deinde superveniat, ut in proximis terminis census impositi super re aliena vel incapaci habetur in Romana Salviani 20. Martii & 19. Junii 1651. coram Verospio, Romana vinea coram Rojas inter duas dec. 458. num. 4. & 5. & sæpius in aliis; & in sua materia sub tit. de Censibus Tum etiam quia neque ex secundo Instrumento anni 1652. inferri poterat ad certam scientiam Comelli, cum enim in uno eodemque instrumento contineri possint duo diversi contractus, etiam inter diversas personas, ut dec. 154. num. 12. par. 2. rec. Romana domus 24. Januarii 1650. coram Bichio & in aliis; possunt stare simul, quod Comellus post jam perfectum suum contractum (cum ad eum de aliis gerendis inter ipsos Gratum & Zanibonum inquirere non pertineret) recessisset seu non advertisset ad ea, quæ inter ipsos gererentur, & sic inferri non potest ad scientiam, nisi ad summum ad remotam & præsumptam, quæ sufficere non debet ad grave præjudicium reddendi actum illicitum & usurarium juxta receptum quotidianum axioma, quod ad effectum gravis præjudicii scientia debet esse vera & certa, non autem præsumpta. Puteus dec. 242. l. 1. Rot. dec. 48. n. 15. cum sequen. par. 8. rec. & in aliis plene congestis per add. ad decis. 542. n. 98. par. 4. rec. tom. 3.

Minus de jure, quoniam licet Rota in allegatis decisionibus id dixerit, nihilominus in eadem causa, agnita veritate, curavit partium concordiam creditori satis proficuum, ita ut eadem decisiones remanserint sine effectu, atque deinde quamvis positiva illorum revocatio sequuta non esset, semper ab eadè Rota aliisq; Tribunalibus etiam in causis gravissimis, præsertim in Romana locatio-

nis venæ ferri inter Principem Ludovisum & illos de Rinuccinis *disc. sequent.* istud fundamentum non fuit habitum in consideratione, expressè deinde reiectum specialiter respondendo dictis decisionibus, in *Romana Cambii* 24. Martii 1664. §. *tertio vis fiebat. coram Otalora. de qua etiam hoc tit. inter Ludovisum & Sfortiam disc. 6.* ex ea clara ratione, quod nulla subest necessitas cambiandi seu girandi super cambiis eandem pecuniam sciente etiam dante in alios usus per recipientem convertendam esse, & tamen girum cambiorum sequi posse inæquivalenti, atque ita possum docet praxis totius Orbis, cujus notitiam habere non de facili solent Morales, ut plurimum intra claustra viventes, atque huiusmodi difficultates excitantes.

Demum quoad quartum & ultimum punctum detractionis provisionum, dixi huiusmodi punctum frequenter à me disputatum fuisse in Tribunali A. C. & in Signatura, adhuc tamen formiter non disputatum nec decisum in Rota, atque processum esse cum certo præsupposito, quod ubi agitur de illis interfuturis, quæ ob defectum realitatis spaciorem non debentur tanquam cambia, sed tanquam damnâ & interesse, non possit creditor exigere, nisi id, quod cambiorum inter alios decursum interfuturia importent, detractis provisionibus correspondalium, quas creditor prætereendere non potest, ex ea clara ratione, quod nunquam plus operari potest fictio, quam veritas, neque interesse ob non factum potest excedere id, quod interest si factum promissum adimpletum esset; Unde si Gratus & Zanibonus receptores pecuniarum verè & realiter spaccia transmississent, & cambia girassent, expensæ provisionum cedere debuissent ad favorem correspondalium, absque eo quod dator pecuniarum aliquid de eis prætereendere possit, ita non potest de illis prætereendere aliquam utilitatem, unde punctus videbatur pro meo iudicio in dubitatus.

Tunc etenim provisiones in toto vel in parte cedere solent commodo creditoris, quando ipsemet suscepit mandatum seu curam girandi super cambiis, cum tunc prohibitum non sit reportare à suis correspondalibus, aliqua modica mercede contentis, condonationem earundem provisionum ad eorum favorem, ut *decis. 45. num. 3. & sequent. par. 4. rec. tom. 2. in Romana cambiorum. 4. Decemb. 1662. coram Verospio*, sed ubi cessat hæc ratio, nulla alia subesse videtur, quæ suadeat earundem provisionum commodum cedere debere ad beneficium creditoris.

Solumque in hac materia ad favorem creditorum ubi præsertim agitur de repetendis vel imputandis cambiis jam solutis, considerata fuit non bene probata negativa minoris cursus cambiorum, ex eo quod minora fuerint in aliquibus nundinis, quia ubi cambium non est ad certas nundinas præcisè restrictum, sed continet generalem alternativam omnium nundinarum in aliis locis celebrandarum, ut est in presenti contractu, tunc debet id justificari per omnes nundinas ex juris principio, quod indebitum præsertim voluntarium exigit perfectam & concludentem probationem exclusivam contrariæ possibilitatis & de quo habetur in *Romana pro Musca & in altera pro Marefcort. hoc eodem tit. disc. 17.* Unde propterea iste punctus consistit potius in facto quam in iure utpendens à dictis justificationibus & calculis.

Quando autem in aliquibus annis de huiusmodi minoratione concludenter, ut supra constaret, quod in scripturis transmissis ex parte hæredum creditoris negabatur, tunc dicebam, quod intraret juris difficultas, an illud plus singulis annis vel temporibus solutum ipso iure in sortem imputandum esset, ita ut eam ex tunc respectivè extenuasset, vel potius competeret solum de præsentis repetitio seu defalcatio; Hunc autem punctum dixi adhuc non esse decisum, ego tamen credebam locum non esse dictæ imputationi ipso iure in extenuationem fortis, sicut enim Rota & Curia sequatur opinionem, quod in odium usurarum fiat imputatio ipso iure non autem per viam repetitionis indebiti, ut liquet ex firmatis in vulgata *Romana cambii coram Bichio decis. 69. par. 9. rec.* cum qua passim proceditur; Attamen id recte locum habet, ubi agitur de vitio intrinseco consistente in dispositione juris, cuius ignorantia in materia usuraria non excusat, neque in creditore inducit bonam fidem, ut est exempli gratia, quando prætereenduntur cambia sine spaciis, seu aliàs de iure illicita & usuraria, cum tunc creditor inexcusabiliter censeatur esse in mala fide causante ipso iure imputationem in sortem, eiusque extenuationem, secus autem ubi agitur de re consistente in facto, cuius ignorantia in creditore sit iusta & probabilis, tunc enim quidquid sit, an illa sit necne sufficiens ad excusandum à restitutione perceptorum & consumptorum, admittenda tamen videtur ad effectum evitandi dictam rigorosam imputationem, dum stante majori cursu cambiorum in annis præcedentibus, atque subsequuta illorum solutione, creditor eorum cursus ignarus, bona fide credere potuit ad tanti currissimum debitor, qui cambiandi curam & onus habebat, atque cambiorum cursum scire debebat, voluntarie solvit, verisimiliter non soluturus, ideo sibi imputet, cur creditori non denunciaverit subsequentam accidentalem diminutionem, in cuius casu creditor rectè dicere potest, quod abstinisset à majori exactione, non autem quod ita per adeo diminutas solutiones partem fortis recipere voluerit. Atque hanc disci mihi videri ipsam genuinam veritatem super isto puncto.

ROMANA LOCATIONIS VENÆ

PRO
PRINCIPE LUDOVISIO
CUM
RINUCCINIS.

Casus variè decisus per Rotam postea concordatus.

An in cambio detur usura ob mixturam alterius contractus seu ratione certi lucri. Et quatenus detur, an talis mixtura, ex qua resultet usura vitiet etiam ipsum cambium, vel potius, isto valido permanente, illa vitietur.

E 4 SUMMA.

S V M M A R I V M.

- 1 **C**asus controversa.
- 2 Contractus cambii simpliciter & de per se se non continet mutuum, & successive neque usuram, & qualis contractus dicatur.
- 3 In omnibus actibus attendi debet substantia voluntatis, non autem cortex & figura verborum.
- 4 Quod in cambio non adit usura, sed lesio vel iniustitia.
- 5 Declaratur, & quod usura esse possit in quocumque actu inter vivos vel per ultimam voluntatem.
- 6 Quando etiam in cambio proprio & directo adit usura.
- 7 Quid in cambio minuto seu materiali permutatio nis inoneta in eodem loco inter presentes.
- 8 In cambio nullum dari potest lucrum certum.
- 9 De cambio obliquo continente sub se plures contractus mutui, mandati, & cambii.
- 10 Examinatur decis. Mastrill. 106. & an data in- fectioe contractus creditori debeat interest.
- 11 Corruente altero contractu corresponsivo admixto cum contractu cambii, an iste contractus etiam corruat & quando.
- 12 Accidentalia vitiantur & non vitiant.
- 13 Declaratur conclusio de qua num. 11. circa cor- respicitatem.

D I S C. XXIV.

PRÆSUPPOSITA facti serie in hac eadem causa magis distinctè enarrata sub tit. de Regali- bus, disc. 117. ac brevius enunciata in eadem causa sub tit. de usuris disc. 4. Quatenus pertinet ad istam materiam cambiorum, actum fuit de pun- cto. An mixtura locationis vel alterius contractus cum cambio inducat usuram, quæ istum etiam contractum vitiet, vel potius ipsa circumstantia induciva usuræ vitietur, contractum cambii firmo permanente. De prima verò tantum parte disputa- tum fuit in Rota, an scilicet adesset mixtura talis quæ causaret usuram necne. Cumque recedendo à prima decis. 23. Martii 1639. coram Cardinali Ve- rospio, in tribus posterioribus sub diebus 2. Maij 1659. & 20. Februarii & 26. Novembris 1660. co- ram altero Verospio successore, firmatum fuerit usu- rariam mixturam non adesse, hinc proinde defuit occasio disputandi de altera parte, Num scilicet posita circumstantia usuraria ista vitietur vel vitia- retur, de quo solum actum fuit in congressibus ha- bitis per solos huius partis. Advocatos pro dire- ctione, ac etiam in illis, qui habiti fuerunt coram Arbitris seu Arbitri consultoribus, priusquam re- affumeretur causa in Rota.

Quatenus igitur pertinet ad dictam primam partem disputatam in Rota, cum in isto contractu locationis seu appaltus vena ferri suscepto per fra- tres de Rinneinis conventum esset, quod ipsi da- re deberent Ludovisio locatori scuta 175. m. ad cambium, explicando huiusmodi pecuniæ datio- nem cum vocabulo Italici idiomatis, *prestare, o far prestare*, quod traductum in latinum idem impor- tat ac *mutuare*; Hinc proinde in prima decisione anno 1639. infertur adesse mutuum, quod data in-

justitia pretii, usurarium reddit alium contractum admixtum; In posterioribus autem decisionibus atque in disputationibus habitis in Rota, magna inspectio habita fuit super hoc puncto, an adesset, necne mixtura mutui, nimium laborantibus scri- bentibus hinc inde super Etrusca elocutionis vo- cabulorum significationibus, quod scilicet hoc ver- bum *prestare* apud Florentinos præsertim impor- taret, & an in isto contractu in Urbe istius potius, quam dictæ Florentinæ Civitatis patriæ condu- ctorum loquendi usus attendi deberet, Atque Ro- ta deferendo aliquibus attestacionibus negotiato- rum, magnum fundamentum constituit in usu Flo- rentino, juxta quem etiam ipse contractus cambii explicari solet: Dictoque contractu posito, infer- tur non cadere usuram, cum hæc non detur sine mutuo vero vel interpretativo, quod ita adesse si- dicatum fuit, dum contractus cambii, positus re- quisitis ad eius realitatem ad præscriptum Consti- tutionis 118. Pii V. necessariis, nullum sub se conti- neat mutuum verum vel interpretativum, sed vel juxta unam opinionem contractum permutatio- nis, vel juxta alteram illum mandati seu inflitorie, vel juxta alteram locationis, & conductiois, vel juxta alteram contractum innominatum, do ut des, seu do, ut facias, ut apud Turr. hoc tract. & in aliis hoc tit. pluries.

Quamvis autem Ego inter huius partis Advo- catos tunc junior, ut cæteris senioribus & primariis adhererem, scribendo in causa, in præmissis quo- que insisterem; In meo tamen sensu, omnes istos credebam labores inanes, atque per modum lo- quendi potius puerilitates, circa præsertim signifi- cationem dicti verbi seu vocabuli *prestare*, & an unius vel alterius Civitatis loquendi usus attendi deberet, quoniam procedendo cum certo princi- pio à judicantibus & consulentibus in quibuscum- que humanis actibus, tam inter vivos, quam per ul- timam voluntatem principaliter, ac perpetuò at- tendendo, ut non cortex, vel formalitas verborum, seu substantia voluntatis attendi debeat, ut de acti- bus inter vivos *Mantic. de tacit. lib. 2. tit. 7. Buratt. decis. 113. num. 7. Merlin. decis. 692. num. 46. Rota in Romana fidei juf. 24. Maij 1660. coram Verospio, & fre- quenter sub tit. de credito, ac sub altero de contracti- bus & alibi; Et in ultimis voluntatibus idem *Manti- ca de conjecturis lib. 3. tit. 3. num. 9. Orthob. dec. 254. in fine, & frequenter sub tit. de fidei commissis ac alibi; Cum ex ipsa conventionem ad evidentiam pateret in partium voluntate non fuisse dandi dictam pecu- niam sub contractu mutui, sed sub illo cambii, li- mitando cambiorum fructus seu intersuria ad sep- tem pro centenario, ac etiam adjiciendo pacta in contractibus cambii adjici solita super justificatio- ne spacciorum seu realitatis, & aliis ita etiam com- probante subsequuta observantia formalis giri cambiorum per nundinas; Hinc proinde puerili- tatis species videbatur super formalitatibus, & sig- nificationibus verborum immorari, ideoque refle- ctendo etiam ad veritatem omnino absolutum cre- debam, quod verfaremur in contractu cambii, non autem in illo mutui.**

Ecòn verso autem, eodem veritatis sensu reten- to, inanes credebam labores scribentium pro con- ductoribus in retexendo ad conclusionem usuræ longissimas allegationes, quarum pleræque recen- sentur etiam in causa decisionibus super certo ac præsupponendo principio, quod non detur usura sine mutuo vero vel interpretativo, cum punctus difficultatis non consisteret in ipso principio, seu conclu-

conclusionem juris, sed in eius applicatione, circa quam credebam procedi cum æquivoce evidenti.

4 Licet enim purus contractus cambii realis initus sub forma ad præscriptum dictæ Pianæ Constitutionis requisita, nullum contineat mutuum, & successivè usuram, etiam si ageretur de cambio irregulari, in quo cambiorum intersuria seu pretia à partium conventionem resultant, & in qua conventionem, circumventio, seu læsio adesset, cum id percutiat injustitiam reducendam ad justitiam, seu æqualitatem juxta terminos *tex in l. 2. Cod. de rescind. vendit.* non autem usuram, ut advertitur in *Romana cambiorum disc. 1.* & in aliis atque est principium receptissimum.

5 Attamen ubi accedit qualitas alterativa, tunc illa corrumpere dicitur contractum, illumque transformat in diversam speciem mutui interpretativi sub diversi contractus nomine palliati, nam etiam in emptione, & venditione, locatione, & conductione, permutatione & similibus, attenta propria natura contractuum, nullum adesse dicitur mutuum verum & interpretivum, & consequenter non intrant termini usuræ, sed potius illi læsionis & injustitiæ; Et tamen conventiones alterativæ, in istis etiam usuram inducunt, ob eorum corruptionem, ac implicitam transfusionem in toto vel in parte in diversum contractum mutui impliciti seu interpretativi ad notata per *Canonistas in cap. in Civitate, & cap. finali de usuris, & per civilistas in l. curabit Cod. de action. empti,* ut latè advertitur ad propositum apud *Mastrilli. decis. 106.* Quinimò intrat usura etiam in feudo, emphyteusi, donatione, deposito, & similibus, à quibus illa magis abesse videtur; Et quod magis, etiam in legatis & ultimis voluntatibus, ut frequentè in sua materia *sub tit. de usuris,* quoniam eo ipso, quod alteratur consueta natura contractus, atque de facto exinde resultat, quod ob usum pecuniæ admixtum cum tempore alter contrahens aliquam reportat utilitatem de ipsius principalis contractus natura non competentem, tunc ita occultari dicitur mutuum velatum seu interpretativum, ut in omnibus dictis, ac similibus contractibus, vel legatis, ac ultimis voluntatibus, quinimò, & in iudicium sententiis vel arbitratorum laudis plene expendit *Leotar. in eius tractatu de usuris quest. 1. 8. & 18. & 19. 24. & per totum tractatum,* & sunt principia certa, in quibus tyronicum esset auctoritates desiderare.

6 Et in specialibus terminis cambii, etiam ubi agitur de cambio proprio & directo juxta eius originem & introductionem absque mixtura negotiationis seu circulationis, sed pro illa commoditate vel necessitate commercii, quia nempe habens pecunias in una Civitate, illis verè & realiter indiget in altera vel in nundinis pro mercibus emendis, aliisque negotiis vel usibus explicandis, nam adhuc adesse potest usura, ex eo quod ratione majoris dilationis, de majori cambiorum seu mercedis pretio conveniatur, cum ita insit mutuum interpretativum, quod usuram causat juxta dubitationem excitatam per *Lupum in cap. Naviganti de usuris commentar. 3. §. 2. num. 72. in illis ultime impressionis,* alias num. 30. in antiquioribus, & advertitur supra in *Romana cambiorum disc. 1.*

7 Quinimò etiam in cambio minuto & materiali sine literis, quod in eodem loco inter presentes sequi solet, ut est illud quod exercetur per collybiatas,

quos vulgò *bancherottos* vocamus, cambiando scilicet monetam auream cum argentea, vel argenteam cum aerea, sive grossam cum minuta &c. dari potest usura, quoniam licet citra usuram licitè concedatur in cambiatore aliquod lucrum in compensationem laboris & industriae circa illud exercitum, vel ratione illius intrinseci valoris, quem ratione commodioris usus habeat ex consuetudine magis una monetæ species quàm altera, quamvis valor intrinsecus esset uniformis, & circa quam recompensam si adesset excessus vel circumventio, illa percuteret injustitiam & læsionem non autem usum, Nihilominus si admixtum esset tempus, & successivè unius ex permutantibus lucrum ratione usus pecuniæ, quia nempe, ut sæpè contingit, præfertim in Regno Neapolitano, ubi magnus habetur incommodissimus usus pecuniæ aeneæ, quod habens hanc de facto inferiorem pecuniam, illam indigenti tradat ad certum tempus restituendam in argentea vel aurea, Tunc enim occultari dicitur mutuum interpretativum, & successivè intrat usura, quod scilicet ob usum pecuniæ cum dilatione illam recipiens sentiat damnum, & successivè illius dator lucrum illius extrinseci valoris, qui vulgò *aggiu* nuncupatur, in una ac in altera monetæ specie cum similibus, & sic usura non consistit in contractu cambii puro, ac simpliciter, & de per se considerato, sed in circumstantia, seu qualitate alterativa.

Item retentis eisdem terminis cambii veri, ac directi ut supra, illius essentialis requisitum est, ut nullum detur lucrum certum ab initio, neque in obolo, sed totum pendeat ab eventualitate majoris, vel minoris valoris monetæ, unde uterque contrahens æquè se habere valeat ad lucrum ac damnum juxta *cons. 238. Romani Rota decis. 304. num. 5. par. 2. rec. dec. 315. num. 6. par. 2. divers. sperell. decis. 90. num. 21. & frequenter in aliis hacten.* Unde propterea eo ipso, quod datur lucrum certum, & non pendens à dicta incerta eventualitate, istud dicitur cambium fictum, saltem in hac parte alterativa lucri certi ratione mutui interpretativi, in quod contractus cambii, corrupta vel alterata eius natura, transfundi dicitur.

Clarus verò, ac extra principium dubitandi, quando ut in hac facti specie, non agitur de cambio proprio & directo, quia nempe quis habens pecuniam in uno loco, eam tradat campfiori vel alteri, ut æquivalens in alio loco, & in diversa moneta sibi ad eius opportunitates congrua recipiat, sed agitur de cambio obliquo, quia nempe indigens quis pecunia pro aliis usibus, illam mutuo accipiat ab eo, qui eandem cambiorum traficis, & negotiationibus destinaverat, unde propterea nè mutuator in damno remaneat, mutuatarius ei præbet facultatem accipiendi tantumdem ab aliis vel à se ipso ad cambiū pro re integratione, ideoque creditor seu dator pecuniarum, ut advertitur supra in *Romana cambiorum disc. 1.* & in decisionibus in ea causa editis coram Verospio, ac habetur *hoc eodem tit. in aliis frequenter,* plures personas gerere dicitur, Unam creditoris ex causa mutui, Alteram mandatarii debitoris accipientis pecuniam ad cambium mandantis nomine & damno, Et tertiam campfioris dantis sibi ipsi tanquam mandatario dictam pecuniam, illamque girantis, unde propterea adest mutuum verum expressum, & consequenter ubi ex mixtura alterius contractus resultaret certa utilitas aliàs quàm à cursu & eventualitate cambio-

rum, tunc usura remanet indubitata, quoniam istud lucrum ad aliud referri non potest, nisi ad accessiones mutui, vel ad cambium siccum, ac extra naturalem cursum cambii realis; Et consequenter dicta conclusio de usura non intrante sine mutuo vero vel interpretativo, generaliter & in abstracto vera omnino extranea videbatur à casu controversiæ.

Hinc ex facto potius quam ex jure cessavit occasio disputandi in Rota alium punctum, An posita mixtura alterius contractus causantis usuram vitaret vel vitaretur, dum ob præsuppositam justitiam pretii seu pensionis, in alio admixto contractu locationis & conductionis, cessabat lucrum certum, quod est usuræ fundamentum.

Verum ubi subsisteret dictum præsuppositum, quod in meo, plurimumque sapientum sensu videbatur irrefragabile, quod scilicet dictus alter contractus locationis seu appaltus contineret injustitiam pretii & successivè lucrum certum, unde propterea intraret infectio usuraria; Quatenus pertinet ad punctum, an hæc vitaret vel vitaretur; Aliqui ex nostris, ac etiam ex scribentibus in contrarium, pragmatico more magnificientes doctrinas, ac decisiones punctuales, magnum fundamentum constituebant in *decisione* 106. *Mastrilli*, quæ nimium docta & magistralis est in hoc puncto usurariæ locationis, seu alterius contractus ob mixturam mutui vel contra, juxta *deducta dicto discurs. 117. sub tit. de Regalibus, & dicto alio discurs. 4. sub tit. de usuris*, quoniam per Consistorium declaratus quidem fuit usurarius & infectus ipse contractus, sed tamen creditori adjudicatum fuit interesse pro pecunia, quam alter contrahens interim in manibus habuit ad rationem non excedentem decem pro centenario, ut patet ex eadem *decisione num. 40.* ideoque inferabatur posse stare simul locationem esse infectam, ita ut Appaltatores tenerentur locatori reddere rationem rei vendita pro illo eodem pretio, pro quo ipsi venderant, & tamen eundem locatorem pro pecunia prædicta, quam interim habuit, teneri ad dicta cambia ad conventam rationem septem pro centenario.

Istud motivum in Curia Romana, retentisque opinionibus, cum quibus in ea proceditur, verè nullius momenti erat, atque contemptibile dici poterat, dum omnino damnatum est illud interesse, quod posita mora seu conventionione in dicto Regno Sicilia ultra, ac etiam in altero citrà aliisq; locis per Tribunalia laicalia decernitur absq; illius specialis justificatione cum requisitis positus per *Castrensi in l. 3. ff. de eo quod certo loco*, utpotè ibi habitis pro notoriis, atque speciali probatione non indigentibus, cum hæc opinio in Curia passim reprobata sit, ut frequenter in sua materia *sub tit. de usuris*, ideoque dicta decisio ex hoc capite decernens creditori hanc accessionem non faciebat ad casum ex defectu applicationis, in qua totum & continuum est juristarum malum.

Alii ex nostris, cum præsupposito proximè insinuati assumpti in Curia irrefragabilis non dandi interesse absque titulo illius productivo, vel speciali justificatione, mordicus insistebant, quod pro dicta pecunia nihil deberetur, nullaque cambia currissent, atque hunc sensum præsertim habebant duo *Viri Andosilla & Roncomus*; Cum enim ex deductis *dicto disc. 17 sub tit. de Regalibus*, indubitata esset

correspondentia locationis seu appaltus cura datione pecuniæ in dicta summa scutorum 175. m. adeo ut unus actus sine altero absque dubio hinc inde gestus non esset, unusque fuerit causa practica alterius, quod est verum ac certum correspondentis inditium; Hinc proinde data infectione contractus locationis seu appaltus, juxta regulam ex certis juris principiis, quam in correspondentibus habemus, corrumpit etiam alter actus ex defectu voluntatis, quæ alias adesse non dicitur, dum unus sine altero factus non esset.

Diversa vero in hoc puncto erat mea opinio, unde apparenter & apud alteram partem reputatus in ista causa durior, magisque pertinet, seu obstinatus, attamen in effectum etiam omnibus benignior; Credebam enim verè appaltum non sublineri ob claram injustitiam pretii, quodque istud reducendum esset ad justitiam, dum Appaltatores nulli periculo, nullique incommodo subjecti fuerant juxta *decisa apud Mastrilli dicta decis. 106. cum aliis dicto disc. 117.* E conversò autem, injustam ac omnino improbabilem reputabam nostram præntensionem denegandi etiam cursum cambiorum; Idque non solum ex quadam non scripta æquitate ac epicheia deducta ex ratione vel dispositione *textus in l. curabis C. de action. empti, & à simili*, dum notorium erat datores pecuniarum esse negotiatores retinentes eorum pecunias sub cambiis, quorum occasiones expetende non sunt, Ac etiam ob declaratam voluntatem non faciendi mutuum, sed dictum alium contractum valide, & de sui natura huiusmodi eventualium accessionum productivum; Sed etiam de stricto juris rigore, juxta ea quæ apud *Cenc. & Leotar.* ac alios, receptissimum habemus in contractu censuali, quod ubi contractus de per se consideratus habet omnia substantialia vel naturalia requisita, ita ut nullus ad sit defectus intrinsecus & in se, sed solum adjecta sint pacta ab eo extranea quæ percuriant accidentia, non autem substantialia, vel naturalia contractus. Tunc, quicquid sit in foro interno, in quo omnis decisio pendet ab intentione, unde solus Deus, ac propria conscientia sunt iudices, Quatenus pertinet ad forum externum, receptum est huiusmodi accidentalia vitari, ac haberi pro non scriptis, non autem vitari; Et hic mihi videbatur casus, quoniam contractus locationis seu appaltus continebat purum accidens, quod esse & abesse poterat citrà corruptionem alterius contractus cambii, qui de per se erat validus, & perfectus, utpotè habens omnia Pianæ Constitutionis requisita.

Quatenus verò pertinet ad motivum correspondentis, Advertentem procedi cum aliquo æquivoco in applicatione, quoniam illud procedebat ad favorem alterius partis, quæ rectè dicere poterat, quod non dedisset tantam pecuniam sub cambiis limitatis ad taxam, juxta illorum temporum conditionem nimium suavem septem pro centenario, cum brevi etiam reductione ad quinque, & cum impedimento repetendi sortem, diminutè singulis annis assequendam ex pretio venæ juxta *seriem, de qua dicto disc. 117.* nisi etiam effectum habuisset dictus alter contractus, cuius sperata utilitas dicta talia præjudicia compensasset, & sic quod ipsi creditores, cessante contractu appaltus allegare potuissent resolutionem, seu cessationem alterius contractus ita eis præjudicialis, ac nolle stare conventis ratione cessantis alterius contractus correspondens.

correspondenti, tanquam ex cessante voluntate, sive conditione, sine qua non; Secus autem e converso, quoniam debitor qui pecuniis indigebat, si pro eis habendis non solum se opponere voluit cambiis, sed etiam alteri jacturam resultanti ex dicto prejudiciali appaltu, ita duplicatum damnum sentiendo, multo magis & absque dubio fecisset solum contractum cambii sine appaltu; Et consequenter prorsus improprium mihi videbatur dicere, quod ex hac parte allegari posset ratio defectus intentionis alias contrahendi, ob quam in correspondenti cessante uno contractu alter quoque corrui, ita enim nimium repugnare videbatur ipse naturalis discursus, quidquid alter nimium rigorosus leugulicis suaderet: Sed subsquens concordia his omnibus finem dedit, nulla tamen difficultate habita per Arbitros in concordia tractatu circa cursum cambiorum.

- 9 Datur distinctio plurium effectuum, ad quos attenduntur conjectura & inditia futura decoctionis, & in quis dici valeat decocturus.
- 10 Quae regula tradatur ad videndum, an quis esset decoctioni proximus.
- 11 De statu foro mercatorum Bononia in hac materia.
- 12 Quando futura preparatio decoctionis in hac materia attendatur.
- 13 De applicatione theoricæ generalis ad casum.
- 14 De stylo mercatorum in acceptatione litterarum cambii.
- 15 Mandatarius, seu correspondens non excusatur scire potuit conditionem scribentis.
- 16 Ponderatur difficultas cadens in causa.
- 17 De partitis passatorum bancorum.

DISC. XXV.

Sub die 27. Februarii 1666. Caesar de Cesare in Civitate Neapolitana negotiator dedit litteras directas Francisco Cucurno in Urbe negotiatori pro solutione scutorum mille facienda Valentino Salutio in Urbe pariter existenti, pro totidem ab eodem Cesare acceptis, mediante banco publico, à Solariis & Lavangnis, quas litteras Cucurnus liberè acceptavit sub die 6. Martii; Cumque pendente solito termino dierum quindecim, qui usus vulgò inter negotiatores dicitur, sub die 13. eiusdem mensis ob eiusdem Caesaris laudationem eius decoctio in foro mercatorum detecta & publicata esset, Hinc propterea Cucurnus, ita carens relevatore recusavit dictarum litterarum implementum ex motivo superventæ decoctionis scribentis, introductaque causa coram A. C. prodit sententia dicti Cucurni absolutoria, à qua interposita appellacione ad Rotam coram Albergato, datoque dubio, An Cucurnus ad dictarum litterarum solutionem teneretur sub die 13. Aprilis. 1668. negativa prodit resolutio, & in hoc statu causa pendet.

Quæstio autem hæc alias apud nostros majores involuta, hodie in Rota, & Curia Romana, cum cuius opinione concordant etiam sacrum Consilium, aliaque Tribunaia Regni Neapolitani, videtur hodie jam sopita, ita ut non sit amplius juris, sed facti, & applicationis; Juris enim theoricæ est, de qua apud Franch. decis. 303. Fab. de Ann. consil. 82. Rovit. super pragm. 1. de litter. camb. Merlin. lib. 2. contray. 11. de Marin. resol. 258. lib. 1. Carleval. de judic. tom. 2. quæst. 6. Rot. decis. 345. par. 5. rec. in Romana litterarum cambii 16. Martii 1640. Cocino & apud Dunozettum decis. 940. cum aliis in huius causæ decisione, quod plures casus distingui debent.

Primus est ubi decoctio mandantis, seu scribentis supervenit re integra, ante scilicet litterarum acceptationem factam à mandatario, qui in statu bonæ fidei eas postea acceptaverit, justè credens perseverantiam mandantis in consueto bono statu, cuius mutationis ignorantia crassa vel supina dici non valeat; Et tunc in dictis locis, & Tribunalibus recepta est opinio magis benigna excusans acceptantem, quoniam verius videtur acceptantem non dici fidei iussorem, vel expromissorem juxta opinionem Scaccia & aliorum, sed potius mandatarium ita acceptasse cum propria obligatione, cum præsupposito, quod adhuc duraret mandatum jam solum per mortem civilem à decoctione resultantem, ideoque casus iste fortuitus cedere potius debet.

ROMANA
SEV
NAEPOLITANA
LITTERARVM CAMBII
PRO
VALENTINO SALVTIO
CUM
FRANCISCO CVCVRNO

Causa decisus per Rotam pro
Francisco.

An & quando decoctio mandantis, seu scribentis litteras cambii cedat damno mandatarii, seu correspondentis, qui illas acceptavit, vel potius adjecti, cui earumdem litterarum implementum fieri debebat, ac solutio facta est.

SUMMARIUM.

- 1 Acti series.
- 2 Resolutio causæ.
- 3 Refertur quæ sit juris theoricæ in materia, & distinguuntur casus.
- 4 De primo, in quo acceptatio litterarum sequatur post decoctionem, & recensentur decisiones Rote hunc casum percutientes.
- 5 De alia ratione ob quam isto casu acceptans excusatur.
- 6 De secundo casu, in quo de tempore acceptationis scribens erat in statu valido postea immutato.
- 7 De tertio casu mixto, quia de tempore acceptationis non esset sequuta formalis mutatio status, sed cepisset aliqua deterioratio.
- 8 Impugnatur in hoc casu solutio & de ratione.

debet damno eius, qui scribentis, & mandantis magis quam corresponfalis. & mandatarii fidem sequitur, atque hic est casus, de quo agunt *Franch. & Fab. de Anna*, & ceteri de quibus supra, idque habetur apud *Rotam dicta decis. 345. par. 5. rec.* ubi litteræ erant scriptæ sub die 2. Junij & acceptatio sub die 9. eiusdem, decoctio autem sequuta erat eo intermedio tempore, & ad summum ipsa die nona. scilicet in sabbato, quando juxta usum mercatorum litteræ scribi, ac respectivè acceptari solent; Pro ut in dicta Romana, litterarum cambii 16. Martii 1640. coram *Coccino*, litteræ erant scriptæ die 31. Decemb. acceptatæ die 8. Jan. decoctio autem secuta tempore intermedio nêpe die 3. Jan. unde mandatarius non potuerat juxta usum curfationum certiorari. Atque a quod *Duno. et. dicta decis. 940.* litteræ erant scriptæ die 3. Februarii, acceptatæ die 20. mutatio autem status sequuta in ea hebdomada intermedia, & sic inter unum & alterum sabbatum, qui est mercatorum & negotiantium dies criticus, in quo frequentius, ac ferè semper decoctiones detegi, ac sequi solent.

Alia etiam probabili ratione isto casu concurrente, quod magis inculpandus seu minus excusandus est ille ad cuius instantiam seu gratiam litteræ per mandantem, accepto æquivalenti scribuntur, quia tanquam præfens in loco melius indagare potuit vel debuit conditionem decocturi, quam mandatarius absens non aptus ad obtinendas eas informationes, quæ præfenti conceduntur. Et qui potuit etiam se cautelare dando æquivalentiam vinculatam in banco, non liberandam nisi post acceptum nuncium acceptationis, atque ita se ponendo in tuto.

Alter casus est ubi mutatio status scribentis supervenit post acceptationem, sed ante solutionem, puta durante consueto termino usus, ita ut acceptatio sequuta sit de tempore quo scribens erat in consueto statu valido & mercantili; Et tunc verius est, atque eadem huius causæ decisio admittit, superventum casum decoctionis cedere damno, & periculo acceptantis, ut apud eosdem allegatos, ac etiam bene apud *Capp. latr. consult. 42. num. 10. & segg. & decis. 196. num. 24. Rocch. conf. 17. lib. 1. numer. 1.* communiter ac in dictis *Rota* decisionibus.

Tertius casus est mixtus, ubi scilicet, tam de tempore quo scriptæ sunt litteræ, quam de tempore acceptationis status mandantis cœperat deteriorari, ita ut jam adesset futuræ decoctionis præordinatio, formalis autem immutatio status per detectam decoctionem sequuta esset post acceptationem, de cuius tempore adhuc scribens negotiaretur, atque in foro mercatorum inter negotiantes reciperetur, ac fidem generaliter haberet, licet apud aliquos ea diminuta esset, & de ea deturbari jam ceptum, qualis erat proprius, ac præcisus casus præfentis controversiæ.

Et tunc *Rota* in huius causæ decisione simpliciter firmat acceptantem excusari, quasi quod si id ei innotuisset, verisimiliter litteras non acceptasset, talemque obligationem non suscepisset, allegando in id auctoritates *Fab. de Anna d. conf. 82. num. 11. cum segg. Mastrill. decis. 221. num. 2. & Merlin. dict. contrav. 11. numer. 14.* cum aliis generalibus non percutientibus istos terminos speciales.

In hoc autem mihi scribenti pro *Salutio* auctore, ad solam etiam veritatem reflectenti, videbatur quod circa ea quæ juris theoreticam generalem percutiunt fortè processum esset cum aliquo æquivo-

co, quodque dicta propositio ita simpliciter sumpta esset periculosa, publicoque commercio atque negotiantium bonæ fidei nimis præjudicialis; Si quidem in Urbe, omnibusque Orbis Civitatibus, & emporiis quotidie praticamus, mercatores ac negotiatores non semper eundem uniformem statum habere, sed quandoque majoris, & quandoque minoris existimationis, atque plerisque pecunias sub cambiis, vel ad interesse præter solitum accipere vel tractas non ita punctualiter implere, ac aliquando poti protestationes, quæ majoris existimationis aliquam diminutionem inducere solent, adeo ut per aliquos melius informatos eis non credatur cum ea facilitate, vel in illis magnis summis, ut prius credi solebat. Adhuc tamen in generali opinione, atque in foro mercatorum retinent eundem statum atque pro idoneis & probis negotiatoribus reputantur, cum exceptis quibusdam omnino accidentalibus ac inopinatis casibus contingibilibus, decoctiones non sequantur in instanti, sed longas habeant præparaciones. Unde propterea theoretica communi consensu etiam tenentium magis benignam opinionem supra in secundo casu constituta nunquam verificabilis esset, nam quandocumque post acceptationem, sed ante implementum, scribentis decoctio, vel aliqua deteriorationis suspicio oriretur, semper mandatarius reculare posset solutionem, sive accipere hunc prætextum pro litterarum prompto implemento differendo contra omnem negotiationis, ac publici commercii rationem, atque cum evidenti eiusdem commercii, ac publicæ fidei præiudicio, cum ad hunc effectum revocationis seu resolutionis mandati, cui innititur opinio in primo casu constituta, requiratur illa status immutatio quæ caulet mortem civilem. naturali ad hunc effectum assimilata, & quæ sequi dicitur per formalem decoctionem, vel saltem per eum statum in quo dici valeat proximè decocturus, qui decocti jure censetur, atque in his terminis loquuntur *Fab. de Anna, Merlin. & Mastrill.* in decisione allegati ac alii.

Atque in hoc proposito, respondendo auctoritatibus quæ deducebantur per scribentes in contrarium super generali propositione probandi proximam decoctionem per inditia suspensiones, & argumenta collecta per *Rocchum in notabil. de decoctur. post secundum volum. consil. notab. 37. num. 108 & segg. & alios.* Advertetbam aliud esse agere de contractibus, solutionibus, obligationibus, alienationibus, & declarationibus quæ à decocturo fiant in fraudem creditorum in gratiam uxoris, & conjunctorum, vel fiduciariorum cum quibus fraudis & collusionis suspicio probabiliter intret; Aliud verò ad istum præcisum effectum excusandi mandatarium, qui litteras cambii acceptavit, ob talem mutationem status mandantis, quod ex illa resultat revocatio mandati, tanquam per mortem; Isti enim termini sunt inter se longè diversi, nimirumque clarum videtur æquivocum hos ultimos, cum aliis præcedentibus regulari; Ad primum enim effectum inducendi in altero contrahente cum decocturo malam fidem, ac fraudis præsumptionem, certa & determinata regula dari non potest, sed juxta generalem rerum conjecturalium naturam & qualitatem, totum refidet in judicis prudenti arbitrio, ex facti qualitate, singulorumque casuum particularibus circumstantiis regulando, adeo ut quandoque etiam per menses, imò etiam per annum antea dici valeat quis decocturus, & contrahens in fraudem, ut pluries advertitur in sua materia, sub
similo

titulo de credito præsertim in Bononien. discussionis, ubi de statuto fori mercatorum Bononiæ præsumente hanc fraudem per quadriennium antea, unde propterea omnes creditores, seu alios intra dictum terminum contrahentes cum eo, qui postea decoquet, nulla data temporis differentia, reddit æquales; Hoc autem si admitteremus in hac materia litterarum cambii esset involvere totum Mundum, atque publicum commercium omninò tollere, vel impedire, quo nil absurdius dum juxta *decis. 9. Buratti tempus 14. dierum* reputatur passim sufficiens, & tamen data acceptatione tempus usus est talis, & pluries minor, & sic nunquam daretur casus quod acceptans esset obligatus.

12 Ideoque future decoctionis actus præparatorios observabam rectè considerabiles esse in hac materia, ubi probabilis suspicio cadere posset, quod litteræ cambii per decocturum corresponda, si scriptæ essent, non pro æquivalentia tunc sincerè, ac bona fide habita ab eo in cuius gratiam tracta fiat, sed ut ita illum jam ex alia causa creditorem dimittat, juxta ponderationem, de qua infra in hoc præciso controverso casu.

Ista igitur theoricæ generali ita constituta; Quatenus pertinet ad eius applicationem ad factum, per eosdem testes inductos ex parte rei conventi, aliasque probationes deductas per actorem cum attestationibus negotiatorum, & partitis publicorum bancorum, ac etiam cum publicis instrumentis, constabat dictum Cæsarem, usque ad diem 12. Martii publicè conversatum, ac negotiatum esse, atque pro negotiatore juxta solitum fuisse in publico foro reputatum, detecta solum eius decoctione ac latitatione in dicta die 13. cadente in Sabbato, die ut supra mercatorum critica; Dicebant autem testes à multo tempore antea eius fidei diminutionem initiatam esse, eis tamen inter se discordantibus, aliqui namque id asserbant à sex mensibus, alii verò id restringebant ad duos circiter, ex quo tempore plures passus erat protestationes ob litteras non impletas, alia etiam inditia deteriorationis indices referendo, proxima verò in ipsamet hebdomada decoctionis, & sic post acceptationem sequutam hebdomada præcedenti, ob dimissionem scilicet scripturalis, repositionem uxoris in monasterio, & occultationem librorum, & aliquorum bonorum.

Atque hac facti serie sic stante, dicebam, quod aut attendere volumus formalem decoctionem, & illa sequuta erat sub die 13. Martii, & sic septem 14 diebus post acceptationem sequutam sub die 6. quinimò verè, & propriè per decem dies antea, quoniam litteræ scribuntur in Civitate Neapolis Sabbato, dum istæ litteræ scriptæ fuerunt die 27. Februarii, habentur autem in Urbe in die Mercurii valdè mane, quinimò, & die Martis de sero, atque illicè requiritur mercator ad acceptandum, sed ille ex quadam majori dilatione de facto per negotiatores usurpata differt facere acceptationem in scriptis usque ad sequentem diem Sabbati, quasi quod illa sit huiusmodi negotiorum dies congrua, ideoque magis de plano intrabat theoricæ, de qua in dicto secundo casu.

Aut ex abundantia attendendum esset tempus cœptæ, sed præparatæ decoctionis, & cum illud esset nimis longum sex mensium, vel saltem duorum, adhuc acceptans inexcusabilis remanebat, dum allegare non poterat probabilem ignorantiam, seu justam credulitatem, quod mandans continuaret in consueto bono statu, ideoque sibi imputare de-

Card. de Luca, de cambiis.

bet cur sciens, vel scire debens statum mandantis, litteras acceptavit, ut bene advertitur per *Gaitum de credit. cap. 2. tit. 7. num. 2404. & seqq. Carleval. d. quasi. 6. num. 38. Merlin. d. contrav. 11. num. 17. & 18. & bene Rota d. dec. 345. n. 3. & 13. cum duobus seqq. p. 5. rec.* ac ceteri communiter tenentes hanc magis benignam opinionem, non alteri fundamento innixam, nisi dictæ credulitati, quoties sit justa, & probabilis, ex bene discussis per *Merlin. d. contrav. 11.* Et habemus in materia restitutionis in integrum adversus præscriptionem; Sive in materia alterius æquitativi remedii competentis ratione ignorantia, quia intelligitur, dummodo illa sit probabilis, & verisimilis, non autem ubi crassa, & supina, aut aliàs improbabilis; Potissime verò quia in facto justificabatur hoc medio tempore, & postquam testes dicebant scribentem cœpisse deficere à fide, plura & plura negotia inter ipsos mandantem & mandatarium intercesserant, unde propterea omninò planum videbatur, quod acceptans esset excusabilis.

Unica difficultas, quam ab initio in ista causa cognoscebam, consistebat in facto potius, quam in jure, An scilicet concurreret necne bona fides in prædictis Solariis, & Levangnis, ad quorum instantiam dictæ litteræ scriptæ erant, quod scilicet verè & realiter tunc data esset æquivalentia, tanquam mercatori probabiliter idoneo reputato, Vel potius dicta æquivalentia præstita non esset, sed illi tanquam præsentis melius informati de malo statu dicti Cæsaris eiusque imminente decoctione, tanquam eius creditores curassent mediante ista tracta se reintegrare, ita ut scientia dicti status, sive imminenti decoctionis provisio, magis verisimilis esset in prædictis, quam in mandatario absente. Ideoque totus punctus esse videbatur in realitate præstationis dictæ æquivalentiæ, tunc & de præsentis, quod advertebam justificandum esse, aliàs quam per partitam banci, in qua per actorem totum fundamentum constituebatur, quoniam in ea Civitate frequens usus est, ut omnia ferè negotia inter partes tractata transeant per bancum, etiam sine effectiva pecunia, atque ibi vulgò dicuntur *partita passatorie*, quæ nihil probant, nec aliquid operantur, ut in specie advertitur per *Capyc. lav. decis. 200. num. 72.* quando enim ita res se haberet, justam credebam resolutionem, secus autem è converso, quod scilicet: tunc verè ac bona fide æquivalentia soluta esset ut cambiaretur per Urbem.

ARIMINEN. LITTERARVM CAMBII.

PRO

FRANCISCO MANGANONO

CUM

FRANCISCO RASIO.

Casus disputatus coram A. C.

An scribens litteras cambii teneatur de casu decoctionis mandatarii seu

F

corre.

correspondens cui directæ sunt eas non implentis, si creditoris vel adjecti, cui solutio facienda erat, fuit negligens in presentando, & exigendo litteras, & non certiorando scribentem de reventia.

S V M M A R I V M.

- 1 **F**acti series.
- 2 Scribens litteras cambii tenetur restituere æquivalentiam acceptam si litteræ non impleantur.
- 3 Etiam si recipiens fuerit negligens in exigendo.
- 4 Quod ista sit questio facti potius quam juris, & quomodo decidenda sit, distinguitur inter negligentiam notabilem, & non notabilem.
- 5 Qui recipit litteras que non impleantur, tenetur certiorari scribentem.
- 6 Assignantur rationes ob quas ubi concurrat negligentia notabilis, periculum non debet esse scribentis.
- 7 Ubi etiam cessio est pro solvendo & non pro soluto, cessionarius tenetur facere diligentias.
- 8 Mandatarius tenetur servare bonam fidem, & quam culpam præstet.
- 9 Termini litterarum cambii diversimode tractandi sunt, quam illi simplicis cessionis vel assignamenti.
- 10 Leges municipales aliarum Provinciarum vel ditionum, an & quando attendi debeant.
- 11 Expenduntur auctoritates super conclusione de qua num. 3. ut percutiant casum modice negligentia.
- 12 Quomodo dignoscatur an negligentia sit notabilis & culposa necne.

D I S C. XXVI.

1 **F**ranciscus Manganonus sub die 28. Aprilis 1666. Arimini negotiator, scripsit litteras Laurentio Zela eius debitori in Urbe commoranti pro solutione scutorum 800. facienda in eadem Urbe Thomæ Baccello in gratiam Francisci Rasi, à quo æquivalentiam accepit; Presentatis verò die quarta Junii sequentis dictis litteris præfato Zela hic recusat illas acceptare, data intentione acceptandi & solvendi cum aliqua competenti dilatione, unde Broggius Baccelli complementarius, ac socius fecit solitam protestationem, atque de sequitis certiozem reddidit dictum Rasi, qui nullam protestationem fecit cum Manganono, minusque ut supponebatur, eum aliàs certiozem reddidit, unde negotium ita pro aliquo tempore filuit usque ad mensem Octobris, istoque intermedio tempore obiit Zela non solvendo, quare Rasius actiones direxit contra Manganonum scribentem pro restitutione æquivalentiæ habitæ.

2 Et introducta causa coram A. C. sive Præfato deputato, Scribentes pro Rasio actore istius intentionem fundatam dicebant in recepta conclusione, de qua supra in Neapolitana disc. 22. super obligatione scribentis litteras non impletas restituendi, etiam cum processu executivo de communi usu ubique introducto, quidquid receptum esset, ex causa earumdem litterarum, deducendo easdem auctoritates, quæ dicto disc. 22. relatæ habentur.

Cumque ex parte rei conventi exciperetur de actoris negligentia in non exigendo debito tempo-

re dictas litteras, vel in non certiorando ipsum scribentem, qui ita certioratus, suas adhibuisset diligentias priusquam Zela deficeret, & à quibus diligentias abstinuit sub bona fide per eum ex silentio Rasi concepto, quod litteræ essent jam impletæ, replicabant scribentes pro actore de conclusione, in Rota præsertim & Curia recepta, quod ubi non constat de requisitis veræ & formalis delegationis huiusmodi litteræ susceptæ censentur pro solvendo, non autem pro soluto, & sic sub conditione quatenus solutio sequatur, & non aliàs, ideoque scribentes non remanet liberatus, quamvis ex parte recipientis, vel cessionarii aliqua negligentia adhibita esset ut per Rot. apud Gregor. decis. 217. Buratt. decis. 486. & 497. apud Pacif. de Salvy. dec. 49. & 50. apud Rojas dec. 362. & inter recentior. par. 10. dec. 47. & 260. & pluries; Atque esse alibi magis communiter receptum patet ex deduct. per Rot. super prag. prima de litteris cambii num. 1. & seqq. Roch. respons. 8. lib. 1. Merlin. de pignor. lib. 4. quest. 150. in fin. Ole. de cess. jur. tit. 7. quest. 3. Et generaliter in proposito cessionis nominis debitoris, & cuius periculo istius decoctio cedat, habetur pluries in sua materia sub tit. de credito.

Scribens ego pro reo convento, admiffa veritate primæ conclusionis in suo casu super regressu competente contra scribentem, ubi non obfaret ipsius cessionis vel adjecti negligentia, ad istam restringebam questionis punctum, an scilicet stante intermedia mutatione status mandatarii de temporibus litterarum earumque maturacionis idonei obfaret necne actori negligentia ipsius, vel eius correspondens, quæ etiam sufficeret.

In hoc autem dicebam, quod quidquid iuxta morem Nostri varient, præsertim ad solam causarum opportunitatem scribentes, At tamen bene ponderatis auctoritatibus, & decisionibus, quas de super habemus, questio videtur potius facti, & applicationis, quam juris, decidenda cum distinctione benè conciliante auctoritates quæ de super pugnare videntur, eodem præsupposito scribentium in contrarium retento, quon non concurreret formalis delegatio, sed ageretur de simplici cessione seu consignatione litterarum quam admittebam in dubio censeri deberi potius pro solvendo quam pro soluto.

Aut enim negligentia non est magna, & notabilis, & tunc verius est eam non obfate iuxta supradictam regulam in contrarium deductam, quam cessantibus legibus municipalibus admittebam veræ iuxta deducta in dicta Neapolitana disc. 22. Aut verò illa est magna & notabilis, ita ut culpam redoleat, atque dici valeat causa damni quod scribenti aliàs resultaret, quia nempe hic sub bona fide, iustaque credulitate quod litteræ fuerint impletæ, acquieverit, atque non fecerit illas diligentias quas alias fecisset, & quibus mediantibus debitorem tunc in bono statu existente exigisset, & tunc secus, ut bene cæteris relatis Fontanell. dec. 125. in fin. quem in hoc laudant adden. ad Capic. Latr. dec. 20. num. 16. Roch. respons. 8. n. 2. lib. 1. Merlin. de pignor. lib. 4. quest. 150. n. 65. Olea de cess. jur. tit. 7. quest. 3. num. 39. & admittunt add. ad Gregor. dec. 216. num. 9. in fin. ubi allegatur Scaccia in hoc ab omnibus receptus, quod qui recipit litteras quarum solutio suam implementum non habuit, tenetur certiorari scribentem, ut etiam ex Gaito & aliis habetur apud Carles. val. de judic. tom. 2. disp. 6. n. 28. bene Thor. in compend. decis. par. 2. verbo periculum decoctiois in sine.

Et

Et quando desuper non haberemus auctoritates, id etiam suadet utraque ratio humana & legalis, naturali siquidem sensui, ac rationi repugnare videtur, quod cessionarius ita obdormitans, & quandoque cum cesso debitore etiam cum occulta recognitione colludens, à propria culpa ita immunis esse debeat, cum damno innocentis, qui in bona fide versatus est; Ac etiam juxta principia legalia, concordant enim omnes huiusmodi cessionarios vel adjectos, quamvis cesso esset pro solvendo, teneri ad diligentias licet tales quales, non autem omnino exactas, ac per viam formalis excusationis, ex ea clara ratione quod ita cessionarius suscipere dicitur à cedente mandatum ad illam exactiorem faciendam, ideoque docere debet se implerisse partes mandatarii ex generaliter deductis per *Rot. apud Merlm. dec. 639. dec. 24. n. 12. par. 11. recent. Font. anell. dicta dec. 125.* Et frequenter in terminis generalibus controversiæ inter cedentem & cessionarium super periculo nominis cessi in sua materia *sub tit. de credito;* Ideoque data magna & notabili negligentia, impossibile redditur cessionario justificare hoc requisitum, dum ita concurrere videtur etiam culpa lata, cum tamen etiam levem de jure mandatarius præstet, quinimo in aliquorum sensu etiam levissimam, ut pluribus juribus expensis, latè deducit *Harprecht. in Sais qui insit. de mandat. n. 21. cum seqq. ubi concordantes;* Quodque mandatarius præstare debeat diligentiam, & culpæ reddere rationem *Mantio. de tacit. lib. 7. tit. 14. n. 5. & habetur sub tit. de Regal. dis. 117. & alibi.*

Quod si procedit generaliter in quacunque cessione seu assignatione proprio creditori facta pro solvendo de aliquo nomine debitoris, utique longe facilius, atque cum majori rigore contra cessionarium seu recipientem litteras recipiendum est in hac materia litterarum cambii, ita ratione communis usus, ac negotiationis, & publici commercii exigente, Attendendo etiam in idem aliquorum Principatum rigorosas leges particulares desuper editas, non in ratione auctoritativa non egrediens te limites, & potestatem legislatoris, sed in ratione interpretativa, & tanquam doctrinam magistralem, ex iis, quæ circa leges particulares aliquarum provinciarum, & ditionum, præsertim finitimarum advertunt *DD. collecti per scribentes apud Prat. respons. crim. 46. n. 53. & seqq. & advertitur etiam per Rotam in proposito consuetudinis dec. 357. num. 61. par. 11. rec. & de legibus Hispaniarum dec. 27. num. 8. par. 1. rec. & Franch. decis. 578. num. 14. cum aliis per Constantium in l. 2. C. de fil. Official. lib. 10. & per add. ad Rovit. pragm. 2. de cessione bonorum, atque frequenter alibi advertitur.*

Ideoque etiam agnoscerere videntur auctoritates, quæ supra contra scribentem insinuantur, siquidem *apud Gregor. 217. ut patet n. 7. nulla aderat negligentia, & apud Buratt. dec. 486. n. 6. ponderatur moram 27. dierum non esse notabilem, Atque ex judicio mercatorum idem advertitur coram eodem decis. 497. n. 8. & seqq. potissimè quia in dicta dec. 486. concurrebat qualitas militaris in debitore ita non facilis conventionis, & cum eodem præsupposito moræ non notabilis, vel aliàs excusabilis proceditur dec. 49. & 50. post Pacif. dicta decis. 260. n. 14. & 15. par. 10. rec. & in aliis.*

Igitur ut dictum est, quæstio non est juris, sed facti, certam regulam generalem sive uniformem decisionem non recipiens, sed decidenda pro judicis prudenti arbitrio regulando ex facti qualitate ac singulorum casuum particularibus circumstantiis, quæ solent frequentius esse difformes ob locorum diversos usus, nec non personarum, & temporum qualitates, quibus attentis juxta generalem regulam quam in arbitrariis, & conjecturalibus habemus, unum & idem temporis spatium in uno casu erit modicum, atque negligentiam notabilem non importabit, in alio vero erit magnum importans negligentiam notabilem, Potissimè vero ac principaliter attendendo maximam differentiam militantem inter casum litterarum cambii, & alterum simplicis assignamenti quam debitor faciat suo creditori de aliquibus effectibus, vel nominibus debitorum, adeo ut iste pro meo judicio clarus videatur error tractare hos terminos litterarum cambii inter negotiatores cum dictis aliis terminis generalibus simplicis cessionis, vel assignationis, quæ sequatur inter privatos creditores, & debitores; Potissimum autem attendendo, an scribens vel cedens verisimiliter exigisset ac se reintegrasset si fuisset certioratus.

In unica verò disputatione habita in ista causa, maturum iudicium pro veritate efformare non potui, ob non bene firmatum factum super quo cause Patroni nimium diversificabant, cum ab hoc ut dictum est huiusmodi controversiarum decisio pendeat; incertus tamen mihi est cause exitus, dum causa mutavit defensores, ut frequenter contingit ex mutatione procuratoris.

DISCORSO

SOPRA

LA VALIDITA DE I CAMBII DI PIAZZA.

In che differiscano da quelli di fiera, fatto in occasione della disputa hauuta in
Signatura di Gratia nella causa *Romana Cambiorum* trala ragione bancaria di
Filippo Valenti, & il Marchese Raimondo, della quale si tratta di sopra
al disc. 1. 2. & con la quale occasione si discorte di molte specie
de' Cambii, Et quando in essi entri il sospetto
dell'Usura.

Per chiarezze della materia d'i cambi, & per togliere gli equivoci presi da moderni Scritto ri supra l'intelligenza della dottrina degli antichi Canonisti, e Morali, conviene distinguere le diverse forti de' cambii, & in quali entri ò no l'usura ò sospetto di essa, supponendo il discorso in Roma.

La prima sorte di cambii è quella che si fa tra presenti tra l'una, e l'altra specie di moneta corrente nel medesimo paese, ch'è appunto quel cambio conosciuto dalla legge comune, che si esercita da gli Argentarii ò collibiffi, volgarmente chiamati Bancherotti, quali per la miglior qualità, ò più commodò uso di una moneta che l'altra, ricevono per tale commutazione certa mercede; Come à dire, Titio hà cento scudi di oro pejo vecchio ò cento cinquanta scudi di moneta di paoli, & li bisognano per una spedizione di Dataria cento scudi di oro stampe, vada dal bancherotto, & per cambiare la sua moneta in detti scudi di stampe gli paga un mezzo grosso, più ò meno conforme si può convenire per scudo, ch'è valore di quella miglior qualità di moneta & in tal cambio il bancherotto altera il prezzo, perche in lista tra mercanti correrà l'oro ad un bajoccho, ed egli ne vorrà due per sua mercede, vivendo con quell'industria, nella quale applica tutta la sua persona & opera, Anzi dà la mercede anco nel cambio di due monete d'equal bontà & valore per la sola maggior commodità di una specie più che l'altra; Come à dire, hà Titio una dobla di Spagna si comple hauer tanti giulii, grossi, ò mezzi grossi, vada dal bancherotto & paga per tal cambio certa mercede; Come anco per la più buona ò cattiva qualità della moneta, benchè il valore sia il medesimo; Come à dire, hà Titio nel Regno di Napoli cento ducati di rame, gli comple hauer l'istessa somma in moneta di argento ò oro, come più commodò, al trasporto & più spendibile, la cambia col bancherotto ò col negoziante pagandone il cinque più ò meno per cento d'aggio come si può convenire. Et questa sorte di cambio tra presenti è anco praticabile dalla moneta corrente in un paese con la moneta di un altro, che iui non corra; Come à dire, viene in Roma un Regnicolo ò Siciliano, porta seco cento ducati di tari ò altra moneta di quel paese, che in Roma comunemente non si spende, vada dal bancherotto ò altro negoziante, & la cambia in testoni ò paoli per dandou il diece ò dodici per cento, come si può convenire.

In questo cambio non cade usura, non entran-

dui dilazione di tempo, ne mutuo vero ò interpretativo, senza de' quali non può darli l'usura; Vi possono bensì cadere l'inganno, & la lesione, perche correndo il solito aggio de' gli scudi d'oro di stampe à mezzo grosso l'uno, l'astuto bancherotto col non pratico cambiante può chiederne & hauerne un grosso; Come anco vi può cadere la falsità perche può dare all'inesperto scudi di oro peso vecchio in cambio di stampe nuove, ovvero giulii di Urbino, ò Ferrara, ò testoni di S. Petronio in cambio di giulii ò testoni Romani, ma cio sarà falsità, fraude, lesione, ò ingiustizia, però mai usura.

La seconda sorte di cambio è quella che patimente si fa tra presenti da una specie di moneta all'altra dell'istesso paese, e nel medesimo luogo, ma con qualche dilazione di tempo, il che frequentemente si pratica nel Regno di Napoli; Come à dire, Titio da oggi à Sempronio certo ducati in moneta di rame, perche tra un mese restituischi gli medemi cento ducati in moneta di argento, ò oro; O pure dà cento ducati in moneta d'argento del paese, perche tra un mese gli restituischi nel medesimo luogo cento scudi di moneta Romana; Et in Roma si può praticare, che Titio dia à Sempronio cento scudi d'oro di peso vecchio ò cento cinquanta scudi moneta, perche è capo di un mese ò due gli restituisca cento scudi d'oro, stampe.

In questa sorte di cambio cade chiaramente l'usura, perche vi entra il mutuo con la dilazione del tempo, per mercede del quale si riceve quell'utile, ch'importa il ridurre la sua moneta da una specie inferiore ad un'altra migliore, & in questo consiste propriamente l'usura di cauar frutto dalla sola dilazione & uso del denaro.

La terza sorte di cambio è il locale, che si fa per lettere sopra la moneta del medesimo paese da un luogo all'altro del medesimo Regno ò Principato; Come à dire, Titio hà mille scudi di moneta in Roma, ma gli comple haverli in Macerata, ma non vorria haver l'incomodò ò spesa, ne soggiacere al pericolo della trasportazione, troua Sempronio negoziante, à chi dà la sua moneta, perche glieli paghi ò facci pagare l'istessa quantità in Macerata con il cambio di tre ò quattro per cento, più ò meno, come si possono convenire.

Questa mercede non può dirsi che sia per il cambio ò differenza di valore de una specie di moneta all'altra, mentre si dà, e si riceve l'istesso gieno, e tanto nell'uno, quanto nell'altro luogo la moneta

hà il

hà il medesimo valore, mà solo è mercede della spesa & pericolo per la vettura ò trasporto, che sia da un luogo all'altro; Et se bene Sempronio non manda la medesima moneta, in maniera che effettivamente non patisca la spesa della vettura, ne soggiaccia al pericolo di esser rubbato per la strada, mà procura, che da un suo corrispondente in Macerata con denaro di esso Sempronio ò dell'amico si paghino à Titio li suoi mille scudi, nondimeno ciò non importa, essendo effetto della sua industria, non importando ciò à Titio cosa alcuna.

In questa sorte di cambio possono darli l'ingiustizia ò lesione, & rispettivamente l'usura; L'ingiustizia, ò lesione perche se tra pratici negozianti la mercede di questo cambio senz'alterazione particolare di tempo, mà nel solo termine, che porta la distanza del luogo fusse di trè per cento, Sempronio mercante astuto potria ingannare Titio men pratico in farsi darli il sei ò sette per cento, mà quella fara ingiustizia, & lesione, non già usura, la quale solamente potria cadervi per la maggiore ò minore dilazione del tempo; Come à dire Sempronio riceve in Roma da Titio mille scudi per pagare ò far pagare li medemi in Macerata nel termine di uno ò due mese stante tal dilazione, si convengono, che Titio hebba ivi gli medemi suoi mille scudi senza mercede alcuna da Sempronio, che hà hauuto il peso e pericolo del trasporto, questa è usura, perche Titio per rispetto della dilazione congiunta col mutuo almeno interpretativo sente quell'utile.

Et l'istesso camina, quando in qualunque modo si conuenga di maggiore ò minor cambio per causa della maggiore ò minor dilazione al pagare in un luogo quel che si riceve nell'altro, Et questo appunto è quel cambio trà due Città ò luoghi del medesimo Regno del quale parlano il *Mofeso*, il *Giustimano il Duero*, & altri *Morali*, non cadendoui alterazione per la diversità di moneta, & dependendo il tutto dalla sola conventionione delle parti.

La quarta sorte di cambio è il locale, che si fa per lettere dalla moneta di un Regno ò Principato, che si dà in un luogo, alla moneta di un altro Regno ò Principato, che si deve pagare nell'altro; Come à dire, Titio hà mille scudi di moneta in Roma, gli comple haverne la valuta in Venezia ò Napoli, gli dà à Sempronio, perche glieli cambi per il detto luogo, doue li bisognano; O pure all'incontro Titio hà bisogno di mille scudi in Roma, li chiede à Sempronio, che havendo tal moneta in Roma, ne desidera la valuta in Venezia ò Napoli, obligandosi dargliela quivi con la conventionione di qualche cambio ò lucro certo di tanto per cento; Et allora se non vi corre alterazione di tempo, in modo che non vi cada il sospetto del maggior utile per causa della maggior dilazione, non entra usura, mà può ben entrarvi inganno, lesione, & ingiustizia, perche essendo solito, per effempio, in quella settimana trè negozianti pratici correre il cambio da una moneta all'altra à 7. per cento, può un accorto negoziante farsene dare dall'altro men pratico il dieci ò dodici, mà ciò non importa usura, quale solamente entraria, quando l'alterazione nasceffe dalla dilazione; Et nel regolare l'ingiustizia ò lesione, si attende la maggiore ò minore idoneità del recipiente, potendosi giustamente convenire qualche maggior utile per ricompensa del pericolo, à che il dante si espone, quando il re-

Card. de Luca, de cambiis.

cipiente non sia totalmente sicuro, però sia come si voglia, non entra l'usura.

Mà se in questa sorte di cambio non vi fusse conventionione alcuna, nè circa il cambio, nè circa il tempo, perche si convenisse, che Titio, il quale riceve da Sempronio i mille scudi in Roma, debba nel termine che porta l'uso de i mercanti pagarneli la valuta in Venezia, nel modo che correrà la piazza quando maturatà il pagamento, in questo caso correndovi la realtà de i spacci, come si dirà di sotto, non vi cade usura, ne meno ingiustizia ò lesione, mentre non vi è alterazione di tempo, dalla quale possa nascere l'utile del dante, & rispettivamente danno del recipiente, Nemeno vi può essere l'inganno, lesione ò suffocatione, nel convenire maggior utile ò danno di quel che porti l'eventualità di quel tempo, in maniere che, tanto è l'utile del dante, che sia praticissimo & astutissimo, quanto di quello, che sia sciocco, & totalmente inesperto, anco putto, che però si escluse, non solamente l'usura, mà anco l'ingiustizia ò lesione.

In questo caso, l'utile, ò rispettivamente danno del dante ò recipiente, consiste nella variazione del prezzo dell'oro, dal quale pende la riduzione di una moneta all'altra; Come à dire, Titio piglia in Roma da Sempronio mille scudi moneta à cambio per Venezia; E perche la piazza di Roma non usa sopra cambi altra moneta, che scudi d'oro, & all'incontro la piazza di Venezia non usa sopra cambi altra moneta che di ducati, però in Roma li mille scudi moneta si riducono à tanti scudi d'oro con l'aggio corrente in lista quella settimana, & poi si fa la tratta à Venezia in ducati, col prezzo, che si pone, come à dire, tanti ducati, à 54. scudi di oro per ogni cento ducati.

Nel ritorno poi della tratta per Roma, li ducati di Venezia si rimettono à ragione del valore di tanti scudi di oro, secondo il prezzo che in quella settimana si mette, & corre in Venezia, qual prezzo può essere maggiore ò minore di quel che era in Roma, quando si mandò il cambio, in maniera che potria essere à 54. è mezzo per cento, ovvero meno de' 54.

Quando il prezzo è alterato, che il primo di Roma sia di 54. & il secondo di Venezia sia di 54. è mezzo, questo cagiona l'utile del dante, & rispettivamente il danno del recipiente; Et all'incontro quando il primo è di 53. mezzo, questo fa il danno del dante, & utile del recipiente, si che finisca la prima sorte, & tutto ciò pende dall'eventualità, la quale exclude l'usura & l'ingiustizia.

Et il medesimo camina egualmente ne i cambi di fiera, perche la moneta consistente nel luogo, doue si dà ò rispettivamente si piglia il denaro à cambio in scudi di moneta, ò in ducati, ò in lire, si deve ridurre à scudi d'oro, & da questi si riduce à scudi di marche, che si comprano, & dal maggiore ò minor prezzo di essi dipende l'utile ò danno del dante, & rispettivamente del recipiente.

Et questa incertezza dependente dall'eventualità del più basso ò più alto prezzo del oro, & moneta, ò marche rispettivamente, salva il cambio, così dall'usura, come dall'ingiustizia, mentre il tutto dipende dall'evento, & niente dalla conventionione delle parti, onde nel solo caso di conventionione cade quel sospetto di usura, che in questa materia si è hauuta per i Canonisti, e Teologi.

Per la validità di questo cambio, si ricerca che veramente si mandino le lettere in fiera drizzate à persona tale, che con denaro del scribente è proprio possino hauere il suo adempimento, in maniera che se dette lettere realmente non corrano, ò pure il dante sia certo, che non ne possa seguire l'adempimento, & che sappia, come il recipiente converta il denaro in altro usu senza poterne dare l'equivalente in piazza ò fiera, si dice cambio secco & simulato, per quel che ne dispone la Bolla di Pio V. sopra cambi, quando si tratti di cambio diretto & puro senza mistura di altro contratto.

Et tutto ciò camina bene quanto alla prima tratta ò primo cambio da Roma à Venezia, ò da Roma in fiera, non cadendo sopra ciò differenza dal cambio per fiera ò per piazza; doue termini; Et quando la tratta ha il suo pieno nel luogo destinato, non vi cade altra difficoltà, la quale cade solamente in caso di non adempimento, per defecto del quale, con la ricorsa, ò altro termine usato da negozianti si crea il ricambio di nuova tratta dal luogo *ad quem*, al luogo *à quo*.

In questo caso di ricambio, cadono due ragioni da dubitare, l'una, perche così si dice continuazione proibita dalla detta Bolla di Pio V. che permette solo un cambio per la prima fiera ò primo termine ei piazza, Et l'altra, perche l'augmento cagionato dall'interesse del detto cambio si converte in forte, & si rende atto à produrre nuovo interesse di cambio, ch'è specie di frutto, quale alcuni dicono superfetazione, & altri dicono anato cismo.

Mà ciò che alcune men pratici del negozio habbino sopra ciò dubitato; Tanto dalla Rota Romana, quanto da tutti gli Tribunali del mondo Cattolico, & dalla commune opinione de i Canonisti & Morali intendenti della materia: viene ammessa la validità di questo recambio, rispondendosi al primo obietto, che allora s'intende continuazione proibita, quando il recipiente benche volesse pagare in fiera ò in piazza non potesse farlo, & fusse costretto patire contra sua voglia la continuazione di altra fiera ò di altro termine di piazza; Mà quando è in suo arbitrio il farlo, in maniere che il ricambio venghi creato dinouo per adempire il primo, non si dice continuazione, mà creazione talmente noua & indipendente: e così successivamente, laonde in tal caso si dicono tante tratte ò contratti & cambi noui, quando sono le fiere, ò quanti sono gli termini di piazze.

Et all'altra ragione di dubitare circa il convertire gl'interessi del primo cambio in forte nel fare il recambio, si risponde con maggior facilità, perche l'interesse del cambio realmente non è, nè frutto, nè lucro, nè accessione contraddistinta dalla forte, mà è una forte noua, come tutto prezzo di quella moneta, che in quel luogo tanto vale, con il di più cagionato dalle spese di provisioni à ciò necessarie, & volgarmente si dice recambio per contra distinguendolo dal primo, mà in effetto è un cambio totalmente nouo; E se bene gli Giuristi chiamino frutti questo interesse de' cambi, & alcuni più sciocamente confundendo i termini gli chiamino usure, nondimeno questo, ò è errore, ò un certo modo di dire per contraddistinguerli dal valore della prima forte.

Dicono alcuni, che tutto ciò camina bene, tanto per fiere, quanto per piazze: in ordine al primo cambio, mentre questo è più necessaria al

commercio per piazze che per fiere, Et anco Pammettono nel primo recambio, cioè nel ritorno del luogo *ad quem* al luogo *à quo*; Mà che la continuazione, & successiva circulatione, benche fatta nella già detta forma valida, per via di tante nuoue creazioni di noui contratti ò tratte, sia permessa solamente per le fiere, ò pure anco per le piazze con la mistura di fiere, cioè da piazza à fiera, & da fiera à piazza, mà non già da piazza à piazza, cioè da Roma à Venezia, e da Venezia à Roma, e così successivamente.

Questa distinzione si crede ideale & di nissun fondamento, non essendoui ragione immaginabile, per la quale una forte di circolazione deua esser valida & lecita, l'altra illecita & invalida, mentre presupposto, che non siamo nel caso di quella vera continuazione proibita dalla Bolla di Pio, e che ogni cambio si dica nouo stante de per se per il solo primo termine, la detta Bolla egualmente approvagli uni che gli altri cambi. Et quando si possa dire continuazione, tanto dalla detta Bolla è proibita quella per fiera quanto quella per piazza, in modo che la distinzione ha dell'ideale, non essendoui alcuna ragione probabile di differenza.

Sogliono alcuni assegnar ne la ragione della differenza, in che le fiere habbino il tempo & prezzo determinato invariabile, stante che in fiera il prezzo si mette dal publico foro di mercanti, ò dal Consolo, & deputati, e che il tempo è di tre mesi, in maniera che non si può cambiare che quattro volte l'anno; Et all'incontro per le piazze, che potranno e legger si vicine, potrà il cambio circularsi per più di 30. volte l'anno, è metterli il prezzo à suo modo con interesse grande, & eccessivo.

Chi si fonda in questa ragione si mostra poco inteso, & assai digiuno della materia, poiche il dubio cade, quando si cambia per luoghi non mercantili, che non hanno regola, mà non già quando si tratta di cambio per quelle Città mercantili di diversi Principati, che meritano il titolo di piazze, doue il prezzo è uniforme, & invariabile posto ciascuna settimana dal foro publico ò congrega di mercanti, con l'istesse regole & considerazioni della moneta larga ò stretta, con quali si pone in fiera, dandose fuori le liste, Laonde vediamo in Roma, che in una settimana l'oro corre in lista un bajocco, in un'altra due, in un'altra non vi è aggio di forte alcuna, in maniera che camina l'istessa ragione à puntino come in fiera.

Et quanto al tempo, parimente è certo & uniforme, importando l'accesso, e recesso con l'uso il tempo di un mese e mezzo quasi inalterabile, in maniera che si può solamente cambiare otto volte l'anno in circa con poca variazione; Et da ciò nasce, che non può darli inganno ò soffocazione, mentre come di sopra si è detto, tanto è l'utile del più accorto negoziante, quanto quello di un putto di tre anni, che dia il suo denaro à cambio, Dunque questa ragione di differenza resta totalmente vana, è senza fundamento, non correndoui altro di più che qualche maggior interesse delle provisioni che per fiere sono otto, e per piazze sono sedici, ma non si trova disposto in termine di ragione, che ciò vizii l'atto.

Altri ne assegnano la ragione di differenza, del ben publico che risulta dall'unirsi tutto il denaro di negozio in un luogo di fiera, perche così facen-

facendofene maggior abbondanza, viene à calare il prezzo dell'oro è rendersi minore l'interesse de i debitori, Ma non si sà vedere, perche non cada l'istessa ragione in queste piazze principali, & metropoli di gran Mercanzia, come sono, Venezia, Napoli, Milano, Roma è simili.

Altri dicono che per le piazze stà in arbitrio di un negoziante con un cambio grosso alterare il prezzo à suo modo, il che non camina in fiera: però questa ragione potrà ben cadere in Ancona, Bari, Foggia, Lecce, è piazze simili piccole, ma è troppo incongrua à piazze tanto mercantili, nelle quali girano milioni di mercanzie, è negozij, perche anco in fiera le tratte grosse possono fare l'issa alterazione.

Adducono altri per ragione di differenza la sicurezza, che si hà in fiera delle antidade, fraudi, e falsità: stante che tutte le tratte è negozij si registrano nel publico libro, che si dice *bilancio di fiera*, il che non è per le piazze, per le quali può il negoziante con antidade formar gli spacci, & accomodar la Scriptura a suo modo,

Questa è la più sciocca, è mal fondata ragione di tutte l'atre: perche gli delitti non si devono presumere, nè la sola possibilità di falsità & suppolizione rende l'atto invalido, quando quella non si provi; Come habbiamo in materie più gelose di testamenti, instrumenti, gratie di Principi è simili, Et però non è buona conseguenza, Una sorte di cambiare à più sicura dell'altra dunque una è lecita è valida, l'altra illecita & usuraria, perche come si è detto di sopra: nè gli bancherotti può darsi la fraude di falsità nel dare una moneta falsa di scarfa, è pure niuno dice, che questo mestiere di cambiare sia usurario & illecito.

Ne assegnano alcuni quella del maggiore & eccessivo guadagno, è rispettivamente interesse, che risulta dal cambiare per piazza più che per fiera, & anco che trà negozianti non si usi la circolazione de i cambij per piazze solamente, mà per fiera è piazze unite.

Che li negozianti frequentino più una sorte di cambio che l'altra, potrà oprare che l'una possi dirsi frequente nè usitata, mà non perciò potrà dedursene la conseguenza, dunque l'una è lecita, è l'altra illecita; Anco li negozianti fuggono dar denari à censo, è quasi mai si vede impiegato denaro mercantile in tal contratto, mà frequentemente in cambij per la ragione della perpetua irreperibilità del capitale, che à negozianti complehave re à loro dispositione, mà non perciò può dirsi, che i cambij siano leciti è non li censì.

Et quanto al guadagno eccessivo, quando anco questo nascesse dalla convenzione delle parti, pure adempendosi la forma della Bolla di Pio, in maniera che non vi sia cosa contraria alla sostanza del contratto, cioè cagionaria ingiustizia è lesione, che meritaria la rescissione & riduzione alla giustizia, mà non usura, nè nullità; Oltre che quando il danno nasce, come di sopra si è detto, dal mero caso & eventualità, che può portar anco il danno del creditore, è diminutione della sorte principale, meno entra il termine d'ingiustizia è lesione come è indubitato principio legale.

Si che potrà ben dirsi, che delle due sorti di strade di cambiare l'una riesca dall'evento più lucrosa, è rispettivamente più dannosa dell'altra, mà non già mai, che perciò l'una sia lecita: è l'altra illecita.

Chi per esempio hà mille ducati in Bari per rimetterli in Roma doueli bisognino per pagar

pensioni, ò far altra spedizione hà due strade da cambiare, una per Napoli, l'altra per Venezia, & il caso frequentemente porta, che in una medesima Settimana, cambiando per Venezia, patirà un'interesse suavissimo di tre, ò quattro per cento: & cambiando per Napoli ne patirà un grave di dodici; è 15. Et all'incontro in un'altra settimana per Napoli il cambio gli riuscirà dolcissimo, è per Venezia altissimo, Questo è effetto dell'eventualità, mà non perche uno eliga la strada più dannosa, è che l'altra dall'evento si scuopra migliore, dunque ne risulta, che l'atto sia stato invalido, & illecito.

Può ben darsi la fraude dell'usura nel cambio, quando trà le parti si stabilisca per accordo il prezzo dell'aggio: che non è proibito fare sinceramente sopra l'incerta eventualità, che può apportare danno & utile rispettivamente, in caso cioè, che il maggiore ò minor prezzo nasca della maggior lontananza ò vicinanza della fiera, ovvero dal maggiore ò minor breve termine dell'uso, perche si convenga di maggior prezzo dell'aggio quando si piglia il denaro nelle prime settimane della futura fiera, di quel che si convenghi quando si piglia verso le ultime, è prossime settimane, si che la dilazione del tempo sia causa dell'aumento ò diminuzione; E così parimente quando il prezzo dell'aggio per piazza sia maggiore ò minore per il più breve ò lungo termine dell'uso, perche può asservi il maggior lucro cagionato dalla dilazione, nel che consiste l'usura; Ma ciò egualmente camina ne cambij di piazza come in quelli di fiera senza differenza, dependendo dalla convenzione sopra il tempo ò dilazione.

Onde bisogna necessariamente concludere, che ò la circolazione dei cambij con le scritture & atti simulati & à vento senza che mai vi corra denaro come dicono quei che dannano questa continuazione sia lecita ò no; Se è illecita: tanto farà quella di piazza, quanto quella di fiera, mentre la Bolla di Pio egualmente dispone dell'una che dell'altra; E se per le ragioni dette di sopra deve stimarsi lecita, tanto farà l'una quanto l'altra, benchè l'una sia più suave: è l'altra più aspra, perche l'accidente di maggiore ò minore interesse non è atto à viziar il contratto: quando non vi sia defecto nella forma, ò sostanza.

Finalmente alcuni moderni non pratici del negotio, dicono che tal sorte di contratto può tollerarsi trà i mercanti è negozianti, per il bene, che dal commercio è negotiazione, risulta al publico, mà non con privati debitori, che pigliano il denaro à cambio, non già per cambiarlo, mà per valersene in altri bisogni & usi: il che è ben noto al dante, che sà di certo non poterli dal recipiente cambiare quel denaro per fiera, ò piazza.

Questo dubbio è parimente effetto di poca notizia della materia, è dalla quale nascono tanti equivoci, particolarmente di quelli, che per il più poco, ò niente praticando il foro: è gli negozij di Città grandi è mercantili, veramente non fanno che cosa sia negotio, nè cambio.

Bisogna dunque presupporre, che in due maniere si dice dare: è rispettivamente ricevere denaro à cambio; L'una che secondo l'uso forense si dice diretta, è l'altra che si dice obliqua; La diretta è quando un contrahente riceve dall'altro il denaro per cambiarlo veramente, perche il dante, ò sia per industria è negotio ò sic per altro suo bisogno, ne vogli realmente la valuta nel luogo destinato, Et in questo caso entra la confidera.

derazione de' Canonisti è Morali abbracciata anco dalla Rota (benchè con qualche equivoco quanto all'applicazione à quel caso nel quale nascono le risoluzioni che di ciò parlano,) che se il dante sà di certo l'inabilità del recipiente, è che dovendosi valere del denaro in altri usi non possa dar il pieno alla tratta nel luogo destinato, non si dica cambio reale, mà simulate è secco.

La maniera obliqua è, quando il recipiente piglia à cambio il denaro dal dante in prestito per servirsene à i suoi bisogni, & usi totalmente diversi dal cambiarli per piazza ò fiera, Et allora veramente non si dice pigliare quel denaro à cambio, perche in effetto è puro è semplice mutuo; Mà perche il mutuante non intende tener otioso sotto mutuo il suo denaro destinato à traffico è negoziazione di cambii, però il mutuatario, per rimborso & indennità del mutuante, dà mandato è facoltà al medemo di pigliare da altri, ò anco da se stesso à cambio l'equivalente somma, e quella ritenere è girare sopra cambii à danno del mutuatario, finche segua il rimborso del mutuo; O pure il medesimo debitore ne assume il peso in se medemo, in qual caso se lui non fa correr gli spacci necessarii, non possono dirsi dovuti gli cambii come cambii, essendo impossibile dare il corso di questi senza la realtà de' spacci, mà si devono al creditore gli medesimi come danni & interessi dovuti da un procuratore, che accettando il mandato, trascura di eseguirlo, & in questo caso il debitore patirà minor interesse, non patendo quello delle provisioni.

È questo è quel contratto, che oggidì tanto frequentemente si pratica in Italia, anco trà i privati, che non sono mercanti, perche non gira sopra cambii quel denaro prestato trà persone private, che non siano mercanti è negozianti l'equivalente preso à cambio diretto da un altro, ò da se stesso come terzo, in danno è rispettivamente utile del debitore. Et in questo consiste l'equivoco di molti, che non praticano il foro di Città grandi è piazze mercantili, è senza la qual pratica è impossibile intendere bene questa materia è distinguere gli termini, dalla confusione de' i quali nascono gli equivoci.

Chi poi di tutto ciò desidera la prova con autorità è ragioni, potrà sodisfarli ne' discorsi legali in lingua latina continuti di sopra ne' casi particolari seguiti, è disputati, specialmente nelli discorsi primo, è secondo concernenti la detta causa che fù occasione del presente discorso; Dove in particolare si aaverte che sia troppo manifesto errore di chi crede esser validi gli cambii circolati da fiera à fiera senza mistura di piazze, è non esser validi quelli da piazza à piazza, senza mistura di fiere, mentre come ivi si prova, gli cambii di piazze sono piu antichi, piu necessarii, è piu reali, meno lontani dalla finzione, è conseguentemente senza dubbio più leciti, non potendosi mai dire in regole di legge na-

turale, è positiva, che un modo modernamente inventato, meno necessario alla Republica, è commercio umano, è che contiene qualche bugia contenuta sotto una moneta finta, & imaginaria, possa, ò deva dirsi più lecito, del modo più antico, più necessario, è meno lontano dalla bugia, è finzione.

È più antico il cambio di piazza, che legalmente si dice locale, perche lasciando da parte la questione, se questa specie di contratto fusse conosciuta è praticata in tempo dell'antica Republica Romana ò no, nel che habbiamo varie opinioni; Certa cosa è, che dopò la traslazione dell'Imperio Romano in Oriente, è che questo per le tante incurfioni di barbari in Italia, & altre parti occidentali fù quasi perso, con la divisione di tanti diversi Principati, è Signorie, fù sino da quei tempi necessario d'introdurre questo modo, di cambiare la moneta da un luogo all'altro, per la necessaria reciproca comunicazione di quelle cose necessarie all'uso umano, quali la natura hà distribuite in diverse parti del mondo, arricchendone una parte, & impoverendone l'altra; E ciò non solo per la diversità de' Principati, ò Signorie, mà ancora per il pericolo dalla trasportazione della moneta da un luogo all'altro; Laonde di questo cambio locale per lettere parlano comunemente gli Teologi è Giuristi antichi; Et all'incontro queste fiere che si fanno in Italia furo introdotte da Genovesi nell'anno 1527.

È più necessario il cambio litterario forale, ò per piazze, per la detta ragione della necessità della comunicazione trà le Città, è Provincie, senza la quale quasi non si può vivere, almeno con vita civile, è commoda, è per le altre ragioni della diversità delle monete, è pericoli di viaggio, come sopra. Et all'incontro queste fiere sono modernamente introdotte per mera mercatura, è senza quelle si potrà vivere, si che non vi corre necessità precisa come nell'altro.

È finalmente è più reale, è meno lontano dalla bugia, è simulazione il cambio di piazza, perche si cambia da moneta à moneta vera, reale, è corrente in argento, ò in scudi d'oro. Et all'incontro in fiera si cambia con scudi d'oro di marche, che una moneta finta, & imaginaria, quale bisogna comprare con scudi d'oro stampe veri, è dal maggiore ò minor prezzo di queste due soiti di scudo nasce l'interesse del cambio; Dunque è troppo chiaro l'assurdo che un atto che più si allontana dalla verità è si accosta alla bugia, è simulazione, è che contiene un'invenzione moderna non necessaria totalmente al vivere umano, deva prevalere, è stimarsi di miglior qualità, che un'atto antico, necessario, è reale senza mistura alcuna di bugia, ò simulazione, con le altre considerazioni addotte

nelli detti due primi discorsi
giuridici.

